

KINDERRECHTENCOALITIE VLAANDEREN

LEER MIJ GROEIEN

OVER ONDERWIJS EN KINDERRECHTEN

LEER MIJ GROEIEN

OVER ONDERWIJS EN KINDERRECHTEN

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen

Redactie

Lidorganisaties en personeelscel van de
Kinderrechtencoalitie 2022

Eindredactie

Personeelscel van de Kinderrechtencoalitie

Beste lezer,

Volgens de geschiedenisboeken begint het Kinderrechtenverhaal op 20 november 1989 op één van de hoogst denkbare niveaus, met de opstelling van het VN-Kinderrechtenverdrag.

Maar stel je de vraag aan een kind? Dan beginnen kinderrechten thuis, bij familie, bij vrienden én ... op school. Hun rechten beginnen in de klas, de refter en op de speelplaats. Het zijn kleine plekken. Maar toch is het net op deze plekjes waar ze, vaak onbewust, het meest rekenen op hun rechten.

Het zijn de eerste plaatsen waar kinderen en jongeren rekenen op een eerlijke behandeling, op veiligheid, op verzorging, op gezonde voeding, enz. Kortom op hun basisrechten als mens.

En toch blijven tot op de dag van vandaag ook in ons onderwijs nog veel kinderen en jongeren in de kou staan. Voor sommige kinderen is de drempel van de schooldeur letterlijk te hoog, voor anderen zijn de drempels minder zichtbaar: te hoge schoolrekeningen, de digitale wereld instappen zonder omkadering, zichzelf te mogen zijn, onvoldoende plek waar ze terecht kunnen als ze het moeilijk hebben, enz.

De schendingen zijn zeer divers, net als de actoren die er mee aan de slag gaan. Medeleerlingen, leerkrachten, zorgleerkrachten, directies, ouderkoepels, begeleidingsdiensten, middenveldorganisaties en besturen van elk niveau. Elk van ons heeft een cruciale rol te spelen.

Met onze 31 lidorganisaties, vertegenwoordigers van talrijke kinderen en jongeren, bundelen we vandaag de krachten in dit rapport. Samen vertolken we de stem van kinderen en jongeren, waarbij we de uitdagingen in ons onderwijs benoemen. Via een diversiteit aan oplossingen bieden we een houvast aan elke betrokken actor die kan bijdragen aan dat ene principe: Alle Rechten voor Alle Kinderen.

Wouter Stes

Voorzitter Kinderrechtencoalitie

Inhoudsopgave

VOORWOORD	3
BIJDRAGES	
1 Recht op zachte transitie voor maximale ontwikkelingskansen	7
- Gezinsbond	
<i>Extra:</i> Naar een warme transitie voor kinderen	15
<i>Verslag van een leerzame studiereis in Denemarken</i>	
- Vlaams Welzijnsverbond	
2 Inclusief onderwijs is geen mythe	31
- GRIP	
3 Schooluitval voorkomen met NAFT	53
- Arktos	
4 Recht op onderwijs in de integrale jeugdhulp	71
- Vlaams Welzijnsverbond	
5 Kinderrechteneducatie	83
- KIYO, Plan België & UNICEF België	
6 Ongewapend online	101
- Child Focus	

7	Juridisch correct kindvriendelijk handelen in de onderwijscontext <i>- tZitemzo</i>	117
8	School is zoveel meer dan leren alleen <i>- UNICEF België</i>	141
9	Kunnen zijn wie je bent, dat is (onder)wijs! <i>- SAM steunpunt Mens en Samenleving</i>	159
10	(On)betaalbaar onderwijs? <i>- Gezinsbond en Welzijnszorg</i>	179
11	Scholieren aan het woord over een eventuele herschikking van de schoolvakanties <i>- Vlaamse Scholierenkoepel</i>	195
	SLOTBESCHOUWING	207
	OVER DE KINDERRECHTENCOALITIE	217

RECHT OP ZACHTE TRANSITIES VOOR MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN

– Gezinsbond –

*Kinderen hebben
recht op maximale
ontwikkelingskansen, op
onderwijs, maar ook op
rust, vrije tijd en spel.*

ART. 6

Ieder kind heeft het recht om te leven en om zich te ontwikkelen. De overheid heeft de plicht om een veilige omgeving te creëren waarin kinderen zich goed kunnen ontwikkelen en ongestoord kunnen opgroeien.

ART. 29

Het onderwijs aan kinderen moet gericht zijn op de ontplooiing van het kind en de voorbereiding op een actief leven als volwassene. Het moet kinderen respect bijbrengen voor mensenrechten, vrede en verdraagzaamheid, verschillende culturen en het milieu.

ART 31

Elk kind heeft recht op vrije tijd, spel en deelname aan culturele en artistieke activiteiten. De overheid moet ervoor zorgen dat elk kind hier gelijke kansen toe krijgt en voorzien in een ruim en divers aanbod tot spel en ontmoeting, voor alle kinderen, ongeacht hun situatie of hun verblijf.

Ouders en kinderen ervaren heel wat abrupte overgangen bij de overstap van de opvang naar de kleuterschool, van de kleuterschool naar het lager onderwijs, en van het lager naar secundair onderwijs. ***“Te veel kinderen ervaren de transitie naar de kleuterschool als een culturele shock, en elke dag brengt te veel uitdagingen voor kinderen die stresserend en daardoor niet ontwikkelingsstimulerend zijn^{1,2”}.***

In Vlaanderen zijn opvang en onderwijs gescheiden systemen en vallen ze onder verschillende beleidsdomeinen, elk met hun eigen regelgeving maar ook met een andere visie en pedagogische aanpak. Hierdoor kan de overgang van het ene systeem naar het andere voor heel wat stress en aanpassingsproblemen zorgen. **Hierdoor kan het recht op ontwikkeling, rust en spel soms met elkaar botsen.** Vooral bij de overgang van thuis/ opvang naar de kleuterschool wordt niet altijd rekening gehouden met de ontwikkelingsnoden van jonge kinderen. Vanuit het onderwijsveld, gesteund door minister van Onderwijs

Als volwassene vergeten we dat onze schooltijd soms ook gewoon vreselijk was.

Ben Weyts, komen klachten over jonge kleuters die nog niet (volledig) zindelijk zijn. De verantwoordelijkheid hiervoor wordt bij de ouders gelegd. In de perscommunicatie over het rapport Beter Onderwijs (2021) werd die boodschap als volgt geformuleerd: *“in plaats van ‘mijn kind, schoon kind’ is het in het belang van de kinderen om aan hetzelfde zeel te trekken met het schoolteam. Ouders moeten ook geen opvoedtaken (zoals zindelijkheidstraining) afschuiven op de scholen.”*

De nogal strikte scheiding tussen de meer zorgende aanpak van opvang en het meer op leren gerichte kleuteronderwijs zorgt voor heel wat knelpunten. Internationale vergelijkingen³ tonen dat er grosso modo twee types in de voorschoolse voorzieningen bestaan: systemen waarin de voorschoolse voorzieningen hoofdzakelijk het schoolse leren voorbereiden (pre-primary school approach) en een meer holistische benadering (social pedagogical approach).

De laatste jaren wint die eerste aanpak terrein, waardoor de focus nadrukkelijker komt te liggen op het ‘leren’ in de meer enge zin. In landen met een vroege instap in de kleuterschool zoals in België, gaat een enge visie op ‘leren’ ten koste van de noden van de jongste kleuters⁴. Maar ook de educatieve ondersteuning van de oudste peuters in de kinderopvang laat te wensen over⁵.

Er is dus nood aan de ontwikkeling van een pedagogiek voor de twee- tot vijfjarigen die zorg en leren integreert (de zogenaamde educare).

De meest effectieve curricula zijn die waarin zorg, spelen en leren geïntegreerd worden en waarin kind-geïnitieerde en volwassen-geïnitieerde activiteiten elkaar afwisselen en in balans zijn⁶. Projecten die uitgaan van een zogenaamde ‘doorgaande lijn’ kunnen hieraan tegemoetkomen. Een doorgaande lijn staat voor een praktijk die zorgen, spelen, leren en opvoeden meer integreert. Een wederkerige ouderbetrokkenheid staat hier centraal. Om dit mogelijk te maken, moeten we zowel de pedagogische visie en praktijk als het beleid en de regelgeving meer op elkaar afstemmen. Twaalf pioniers krijgen met steun van het Agentschap Opgroeien, het Departement Onderwijs, het Agentschap Onderwijsdiensten (AGODI) en de ministers van Welzijn en Onderwijs de kans om in de praktijk te leren en te onderzoeken hoe dit model vorm kan krijgen.

Ook de overgang tussen de kleuter en de lagere school moet meer aansluiten bij de - vaak diverse - ontwikkelingsnoden van kinderen. Uit onderzoek blijkt dat naar schatting bijna de

helpt van de kinderen na een ingrijpende overgang problemen en verminderd welbevinden ervaart, en dat bijna een vijfde van de kinderen zelfs gedurende langere tijd met ernstige aanpassingsproblemen kampt. **Er is ook hier nood aan curricula die een brede, holistische ontwikkeling vooropstellen.** De pedagogiek moet maximaal kindvolgend zijn. Dit betekent dat het initiatief van kinderen en de manier waarop zij hun weg zoeken door ruimten en activiteiten een belangrijk uitgangspunt is. Uit onderzoek blijkt duidelijk dat deze aanpak wezenlijk bijdraagt aan de ontwikkeling van fundamentele vaardigheden, zoals de leer- en werkhouding, executieve functies, zelfregulatie, empathie en burgerschapscompetenties van kinderen.

Een kindvolgende pedagogiek is cruciaal.

Ten slotte ervaren veel leerlingen en ouders ook aanpassingsproblemen bij de overgang tussen lager en secundair onderwijs⁷.

Het concept van een ‘middenschool’ of ‘tienerschool’, al dan niet apart gelegen of geïntegreerd binnen een school, biedt extra aandacht voor de ondersteuningsnoden van jonge tieners tussen tien en veertien jaar. Leerlingen krijgen hier de kans om te groeien in verantwoordelijkheid en zelfstandigheid zonder aan hun lot te worden overgelaten. Daarnaast kunnen ze proeven van verschillende richtingen om pas later een weloverwogen studiekeuze te maken op basis van interesses en talenten.

“Elke ochtend begint met een ‘sterke start’. Leerlingen krijgen tijd om te vertellen hoe het thuis gaat, wat in hun hoofd spookt. Ze mogen hun klas zelfs voor het belsegnal binnen voor een persoonlijke babbel met de mentor. Die houdt tijdens het schooljaar ook feedbackgesprekken over leerproces en welbevinden.”

“Op het einde van de rit vertrekken ze hier als kleine jongvolwassenen. Duidelijk gegroeid en zelfbewust genoeg voor het vervolg van hun schoolloopbaan. Of ze alles meekrijgen wat ze later nodig hebben, checken we bij onze ouders en afgestudeerde leerlingen.”

— Directeur Frieda Luppens van de Brusselse tienerschool

Transbaso project

Er zijn ook andere instrumenten dan een apart onderwijssysteem voor tieners. Het Transbaso project (<https://transbaso.be/>) heeft heel wat tools ontwikkeld om de overgang van de lagere naar de secundaire school vlotter te laten verlopen, en om leerlingen, ook de meer kwetsbare, te versterken in het maken van een weloverwogen studiekeuze. Ook ouders worden in dat traject betrokken. Hierdoor wordt vermeden dat noch het gebrek aan kennis van het schoolsysteem, noch de eigen (negatieve) schoolervaringen of (onrealistische) verwachtingen van ouders bepalend zijn in de studiekeuze; maar wel de interesses en talenten van hun kinderen.

Aanbevelingen

Voor een zachte transitie tussen opvang en kleuteronderwijs is er nood aan **een doorgedreven interdepartementale samenwerking tussen welzijn en onderwijs**, die zowel visie als regelgeving meer op elkaar afstemt. De praktijkervaringen van de pilootprojecten 'doorgaande lijn' kunnen hierbij inspirerend zijn.

Onderwijsdoelen moeten breed en holistisch zijn, en dit zowel in het kleuter-, lager en secundaire onderwijs. **De overgang naar een ander onderwijsniveau mag geen breuk voor die totaalontwikkeling betekenen.**

Ouder- en leerlingbetrokkenheid moeten in alle onderwijsdossiers centraal staan. Vertrekken vanuit de ontwikkelingsnoden van leerlingen en rekening houden met diverse gezinssituaties is noodzakelijk om het welbevinden en de leerkansen te bevorderen.

Scholen moeten bij de overgang naar een ander onderwijsniveau (kleuter, lager, secundaire) aangemoedigd worden om te investeren in **wenmomenten en indien mogelijk (tijdelijke) aparte eet-, speel- of leerplekken voorzien voor de jongste leerlingen bij die overgang.**

*Dit artikel maakt dankbaar gebruik van de werkzaamheden van de denkgroep
van het Jonge Kind van de Vlaamse Onderwijsraad (2019-2022)*

DE GEZINSBOND

De Gezinsbond werkt aan een gezins- en kindvriendelijke samenleving waar iedereen zich thuis voelt en zijn stem kan laten horen, los van zijn achtergrond en familiale situatie. We doen dit door belangenbehartiging, informatie, ondersteuning, diensten en voordelen. Kinderrechten staan centraal in onze werking, we ijveren voor een kindnorm die duidelijk stelt wat kinderen minimaal nodig hebben en maximaal aankunnen.

De Gezinsbond vertaalde de kindnorm op verschillende beleidsdomeinen, ook voor onderwijs. Meer informatie op onze website.

www.gezinsbond.be

EINDNOTEN

- 1 Boström, S. (2005). Transition Problem sans Play als Transitory Activity. *Australian Journal of Early Childhood*, 30(3), 17-25.
- 2 Unicef Innocento Research Centre (2008). Report Card 8. The Child care transition. Florence; Unicef
- 3 Bennett, J. (2005). Curriculum issues in national policy making. *European Early Childhood Education Research Journal*, 13(2), 5-24.
- 4 Peleman, B., Vandenbroeck, M., & Van Avermaet, P. (2019). De overgang naar de kleuterschool voor kinderen uit gezinnen in armoede. Gent: Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek – Steunpunt Diversiteit en Leren, UGent.
- 5 Vandenbroeck, M., Laevers, F., Hulpia, H., Daems, M., Declercq, B., Janssen, J., & Van Cleynenbreugel, C. (2016). MeMoQ Deelrapport 14. Samenvatting van de nulmeting. Brussel – Gent – Leuven: Kind en Gezin – UGent – KU Leuven.
- 6 Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). Starting Strong VI. Supporting meaningful interactions in early childhood education and care. Paris: OECD.
- 7 Mijn kind in het secundair onderwijs, e-dossier Gezinsbond 2012.

OVERIGE BRONNEN

Katrien Van Laere, promotor Michel Vandenbrouck, UGent, 2017 *Conceptualisations of care and education in early childhood education and care*

Van Laere, K., & Vandenbroeck, M. (2017). *Early learning in preschool: meaningful and inclusive for all? Exploring perspectives of migrant parents and staff*. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(2), 243-257.

Aanvulling:

NAAR EEN WARME TRANSITIE VOOR KINDEREN

– Vlaams Welzijnsverbond –

Verslag van een leerzame
studiereis in Denemarken

Situering

Barbara Devos, stafmedewerker kinderopvang van het Vlaams Welzijnsverbond, trok midden mei 2022 naar Denemarken. Samen met beleidsmedewerkers en onderzoekers uit verschillende andere Europese landen zag ze er hoe de Denen ECEC (Early Childhood Education & Care) aanpakken. Dit is haar verslag.

Trendsetter

Denemarken staat al jaren bekend als één van de meest vooruitstrevende landen als het gaat over de aandacht en zorg voor warme transitie¹. Toen we van VBJK (Vernieuwing in de basisvoorzieningen voor jonge kinderen) een uitnodiging ontvingen om deel te nemen aan een uitwisseling, hebben we niet getwijfeld. Samen met de Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten (OVSG), de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG), Katholiek Onderwijs Vlaanderen en het Christelijk Onderwijzersverbond (ACV/COV) trokken we drie dagen naar Kopenhagen. We leerden het Deense beleid kennen en werden ondergedompeld in de lokale aanpak van ECEC, met een focus op de verschillende overgangsmomenten in een kinderleven.

De uitwisseling past binnen **InTrans**², een Europees project gecoördineerd door VBJK waarin de zorgzame en inclusieve transitie tussen kinderopvang en school voorop staan. Vanuit Italië, Finland, Slovenië, Denemarken en Vlaanderen nemen beleidsmedewerkers en onderzoekers deel aan deze uitwisselingsmomenten. Doel is om te leren van elkaars praktijk en in het bijzonder inzicht te verwerven in de diverse beleidsbeslissingen die deze aanpak ondersteunen.

“De focus van het InTrans-project, gefinancierd door Erasmus+ van de Europese Unie, ligt op de structurele continuïteit. Hiermee bedoelen we de beleidskeuzes die gemaakt worden om de pedagogische en professionele continuïteit voor kinderen en hun gezin mogelijk te maken.”

- Prof. Arianne Lazzari, Department of education studies, Bologna University, Italië, lid van het InTransteam.

Kind staat voorop

Wat ons meteen opviel, was de focus op het belang van kinderen. In Denemarken heerst er een algemene consensus dat kinderen de hoogste prioriteit zijn en dat beleidsbeslissingen steeds moeten leiden tot een hoger welzijn voor kinderen. **Denken en handelen vanuit het kind lijkt een natuurlijke reflex, ook als dat voor volwassenen meer inspanningen vraagt.** En ook als dat aan de samenleving een flinke duit kost. Onze verwondering hierover werd met verbazing onthaald.

“Hoezo, hoe komt het dat wij in Denemarken een breed gedragen overtuiging hebben dat het welzijn van kinderen prioriteit is? Wat is er dan belangrijker dan onze kinderen?”

- Stig G Lund van BUPL (Deense werknemersorganisatie voor kinderopvang en onderwijs)

Geïntegreerd systeem

In tegenstelling tot Vlaanderen kent Denemarken een **geïntegreerd systeem van onderwijs en kinderopvang**³. Na een gedeeld zwangerschapsverlof van zes maanden tot één jaar kunnen kinderen terecht in ECEC. Meestal is dit een organisatie voor kinderen tot zes jaar, vaak op dezelfde site van de school en de buitenschoolse kinderopvang.

Wij brachten een bezoek aan een organisatie waar kinderen tot drie jaar opgevangen worden in een kinderdagverblijf of bij een onthaalouder. **Vanaf drie tot vijf à zes jaar gaan de kinderen naar de ‘Kindergarten’, waar vrij spelen als pedagogisch krachtig middel voorop staat.**

In deze specifieke organisatie vindt er een transitie plaats, die in weinig Deense settings ingebed is. Om deze minder gebruikelijke overgang zacht en zorgzaam te laten verlopen, gaan de kinderen tijdens de laatste vier weken voor de overstap, samen met een (sociaal) pedagoog uit het kinderdagverblijf, een dag per week in de Kindergarten spelen. Deze pedagogische medewerker blijft aanwezig om houvast en veiligheid te bieden. Ook de kinderen uit de gezinsopvang gaan mee. **Dit impliceert een nauwe samenwerking tussen de kinderopvang en de Kindergarten,**

In de Kindergarten staat vrij spelen voorop als pedagogisch krachtig middel.

waarbij de voortdurende dialoog en de gedeelde visie op opvoeding en warme transitie erg belangrijk zijn.

Kinderen van tweeënhalf tot zes jaar gaan in Vlaanderen naar de kleuterschool⁴. In groepen die soms oplopen tot 25 kleuters per klas worden kleuterleerkrachten steeds meer ondersteund door een 'kinderverzorger'⁵ om de zorgende taken uit te voeren⁶. **Deze beleidskeuze zou ertoe kunnen leiden dat de pedagogische aanpak in de kleuterklas gescheiden wordt van de zorgmomenten, die door een andere persoon worden begeleid.** Voor kinderen is het beleven van spel, leren, ondersteuning en verzorging echter een constant gebeuren. Met het oog op een warme omgeving en zorgzame transitie voor jonge kinderen streven we net naar een integratie van zorg en leren, wat we ook 'educare'⁷ noemen.

In het specifieke voorbeeld in Denemarken zagen we dat de pedagogische omgeving in de Kindergarten (drie tot zes jaar) niet zo verschilt van wat wij kennen als kinderopvang. Met een ratio van één volwassene per zes kinderen⁸ wordt er een speelse omgeving gecreëerd voor kinderen waarin het schools leren een minder prominente rol inneemt. **Cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling gaan hand in hand met bijzondere aandacht voor de zorgnoden van kinderen en de vloeiende beweging naar meer zelfstandigheid.** Het gaf ons een mooi beeld van hoe 'educare' er in de praktijk kan uitzien.

Transitiepedagoog

De grootste stap die Deense kinderen zetten, is naar de lagere school. In het jaar waarin ze zes worden, starten kinderen in de '**pré-school of kindergarten-class**'. Dit schooljaar is volledig gericht op transitie⁹.

“Kinderen moeten de tijd krijgen om te leren stilzitten, collectief te leren in een klaslokaal en vooral om te luisteren. In de 'pré-school' geven we de tijd die kinderen nodig hebben om het schoolse leren te ontdekken en zich veilig en goed te voelen in de klas.”

- Pedagogisch medewerker in Primary school Yyderup.

Om deze enorme stap voor kinderen behapbaar, veilig en herkenbaar te maken, zet de Deense organisatie die wij bezochten een zogenaamde '**transitiepedagoog**' in. Deze vertrouwenspersoon

werkt zowel in de Kindergarten als op de school, beiden staan in voor de financiering van de loonkosten. Tijdens ons bezoek maakten we kennis met het traject dat jaar na jaar wordt afgelegd met de kinderen. Vanaf mei werkt de transitiepedagoog voltijds met de kinderen van het laatste jaar in de Kindergarten en bouwt met hen een vertrouwensband op. Een week voor de lessen beginnen, starten ze samen op school. Het doel is om kennis te maken met de volwassenen die er werken en met de nieuwe omgeving. De transitiepedagoog is tijdens de eerste tien weken van het schooljaar voltijds aanwezig in de klas. **Op die manier krijgen de kinderen een gevoel van veiligheid en herkenbaarheid, wat nodig is om te kunnen ontwikkelen en te leren.**

De transitiepedagoog is dus vanaf mei tot aan de kerstvakantie beschikbaar voor de kinderen die de overstap maken. In de maanden die volgen vermindert de aanwezigheid op school stelselmatig en gaat de transitiepedagoog enkele dagen per week opnieuw aan de slag in de Kindergarten met een nieuwe groep kinderen die in augustus op school start. Vanaf mei is deze pedagoog weer voltijds aanwezig in de Kindergarten bij de nieuwe groep.

Deze verbindende pedagoog is niet alleen belangrijk voor de kinderen. Ook de ouders, de directies van de school en de Kindergarten gaan er samen mee in dialoog. **Op basis van een kindvolg-systeem wordt de individuele ontwikkeling van elk kind besproken met de ouders, de Kindergarten en de school.** Aandachtspunten uit de Kindergarten worden samen met de transitiepedagoog meegenomen in de school. Er is dus een sterke samenwerking tussen de Kindergarten en de school, die meestal op dezelfde locatie gelegen zijn en hun infrastructuur delen. **Ook hier is er een gedeelde visie op pedagogisch handelen, in het bijzonder op het belang en de aanpak van de warme transitie voor alle kinderen en is er waardering van ieders expertise.**

De transitiepedagoog zet ook mee de stap naar de buitenschoolse kinderopvang. Kinderen in de pré-school (zes jaar) volgen les tot twaalf uur, daarna zijn ze welkom in de buitenschoolse kinderopvang op dezelfde locatie tot zeventien uur. Vrij spel en ontspanning staan centraal, de transitiepedagoog vergezelt hen op dezelfde manier als op school. Ook deze overgang is belangrijk en moet zorgzaam verlopen.

De term

'transitiepedagoog' is een vrije vertaling van een functie die in de diverse voorzieningen anders benoemd wordt. We kiezen bewust niet voor 'brugfiguur' omdat dit verwarring zou kunnen brengen.

De aandacht voor de voorbereiding van kinderen op de volgende stappen in hun leven kan ook verkeerd begrepen worden. Dus laat er geen vergissing over bestaan. Niet het kind moet klaargestoomd worden voor school en dus 'schoolrijp' zijn. **Het zijn de scholen die 'kindrijp'¹⁰ moeten zijn.**

Samenwerken moet je leren

Eén van de belangrijkste elementen in deze warme transitie is **samenwerking**. In Denemarken is de samenwerking tussen scholen en ECEC zeer nauw, op beleidsniveau en in de pedagogische praktijk. Ook in Vlaanderen zetten we diverse samenwerkingsverbanden op met het oog op efficiëntie als sleutel tot meer welzijn voor gezinnen en hun kinderen.

In de kinderopvang werden in 2007 de eerste CKO-projecten (Centrum voor Kinderopvang) opgestart¹¹, lokale besturen richten het Lokaal Overleg Kinderopvang (LOK) in en sturen het Lokaal Loket Kinderopvang aan¹². En ook in de toekomst worden meerdere beleidsbeslissingen met het oog op efficiëntie en vraag gestuurd werken, geënt op diepgaande en duurzame samenwerking tussen voorzieningen en dienstverlening uit diverse sectoren. Het samenwerkingsverband voor de organisatie en afstemming van buitenschoolse opvang en activiteiten is hier een voorbeeld van¹³. En ook de toekomstvisie 'Vroeg en Nabij'¹⁴ beroept zich op intensieve samenwerking als sleutel tot meer welzijn voor gezinnen met kinderen.

We stellen vast dat deze vele vormen van samenwerking zelden de intense samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs op het oog hebben. De twaalf pioniers in de projecten 'Doorgaande lijn'¹⁵ zijn op dit vlak vernieuwend in onze Vlaamse en Brusselse context aangezien **net de verregaande samenwerking tussen kinderopvang en kleuteronderwijs het doel is.** We kijken dan ook reikhalzend uit naar de boeiende ervaringen die zij zullen opdoen en wat we daaruit kunnen leren.

We hebben dus hoge verwachtingen ten aanzien van lokale netwerken en samenwerking. Toch is deze samenwerking niet evident. Prof. Arianne Lazzari wees in haar toelichting over het InTrans-project op de beperkte mogelijkheden die professionals in onderwijs en kinderopvang hebben om samenwerking te realiseren. Naast het ontbreken van kindvrije uren, gaf ze ons een duidelijke boodschap.

“*Leer kinderbegeleiders en leerkrachten om goed samen te werken. Toon hen hoe ze in gesprek moeten gaan met de gedeelde focus op het kind en de zorgzame transitie. Investeer in opleiding en tijd zodat samenwerking kwaliteitsvol en doordacht kan gebeuren. Dit gemeenschappelijk leren is niet enkel een verantwoordelijkheid van de individuele organisaties. Vanuit het beleid moeten structurele keuzes gemaakt worden zodat de samenwerking ook zinvol en doeltreffend kan uitgevoerd worden.*”

- Prof. Arianne Lazzari, Department of education studies, Bologna University, Italië, lid van het InTransteam.

Verantwoordelijkheid

Mette Arnsfelt McPhail, kabinetschef van de Deense Minister van kinderen en onderwijs, verduidelijkte in haar toelichting dat ECEC in Denemarken de afgelopen decennia zes keer van beleidsdomein wijzigde. Het blijft ook daar een moeilijke keuze: behoort ECEC tot welzijn of tot onderwijs? In beide beleidsdomeinen heeft het blijkbaar een zinvolle plek. **De Denen zetten in op warme transitie en duurzame samenwerking, ongeacht het beleidsdomein waar het in thuis hoort.** Dit ondersteunt de vraag die we als Vlaamse delegatie stelden:

“Is structurele integratie van kinderopvang en onderwijs nodig om de pedagogische continuïteit en zorg voor zachte transitie voor kinderen en hun gezin te realiseren?”

We kwamen er niet helemaal uit. Maar het debat op zich daagt ons uit om bestaande praktijken en verhoudingen kritisch te bekijken en argumenten af te wegen. **Misschien is niet zozeer het beleidsdomein dan wel de maatschappelijke overtuiging van het belang van kinderen noodzakelijk om de inzet op deze warme transitie te versterken.** Want ook in Denemarken weet men niet exact wat dit betekent voor de kinderen. Mette Arnsfelt McPhail verklapte ons dat er eigenlijk weinig wetenschappelijke kennis is over het effect van de transitiepedagoog op de ontwikkeling van kinderen. Desondanks investeert men in

Behoort ECEC tot het beleidsdomein welzijn of tot onderwijs?

transitiepedagogen, in sterke samenwerking tussen scholen en kinderopvang en in het kwaliteitsvolle omringen van kinderen door pedagogisch geschoolde medewerkers. Tegelijk is er nood aan meer inzicht in wat dit teweeg brengt. De Deense overheid wil ook inzetten op meer wetenschappelijk onderzoek over de impact van de maatregelen om de warme transitie waar te maken.

Kinderen aan het woord

Want hoe kinderen dit beleven, daar draait het om. Op verschillende plekken hoorden we sprekende anekdotes van kinderen in deze warme transities. Eén die bijblijft is het jongetje dat gevraagd werd om te fotograferen wat voor hem het belangrijkste is uit de 'Kindergarten' en even later een reeks foto's laat zien, van elke pagina uit zijn lievelingsboek één. Dit motiveert de vraag naar continuïteit, niet alleen van personen maar ook van (pedagogische) materialen.

De ervaringen van kinderen verscherpen ook de kritische blik. Zo vertelde Rikke Wettendorf vanuit BUPL ons over een kind dat het heel gezellig vond om een dagje per week naar de 'Kindergarten' te gaan, maar toch erg verbaasd was dat hij er dan ineens moest blijven. Ondanks de vele bezoeken aan de nieuwe omgeving begreep hij niet dat hij ook echt afscheid moest nemen van het kinderdagverblijf.

Het was niet mogelijk om gesprekken te voeren met kinderen tijdens ons bezoek aan Denemarken. **De pedagogische medewerkers die we spraken waren alvast overtuigd van het belang van de warme transities voor kinderen en hun gezin.** Het tafereel van huilende kinderen op de eerste schooldag(en) kennen ze niet. Zindelijkheid verloopt volgens het ritme van elk kind, het is geen voorwaarde om te kunnen starten in de Kindergarten of school. Dankzij de afwezigheid van deze en eventuele andere stressfactoren voelen de kinderen zich veilig en ontspannen, waardoor ze zorgeloos kunnen spelen, ontwikkelen en leren. En dat staat voorop.

Lessen te leren

Het bezoek aan de Deense praktijken in ECEC heeft ons enorm geïnspireerd. We kunnen eindeloos doorgaan over wat ons heeft geprikkeld en waar we met verwondering naar hebben gekeken. **We dagen onszelf uit om enkele prioriteiten op een rijtje te zetten.**

We zijn aangegrepen door de evidente overtuiging van de Denen om sterk in te zetten op kinderen. Dit vertaalt zich onder meer in forse investeringen in de pedagogische contexten waarin kinderen opgroeien en in de opleiding en loon- en arbeidsvoorwaarden van de professionals die met de kinderen werken. Ondanks het gebrek aan wetenschappelijk onderzoek naar de precieze effecten op kinderen, zetten ze sterk in op de warme transitie. Het siert de Denen dat ze afgaan op hun gevoel en bereid zijn om te investeren in het omringen van kinderen met pedagogisch opgeleide medewerkers. Ze baseren zich op wat ze dagelijks zien bij de kinderen. **Hun welbevinden ervaren, is afdoende bewijs voor de inzet van voldoende, hoog opgeleide pedagogische professionals.**

Dat wij in Vlaanderen vaak groepen hebben van meer dan twintig kleuters met één kleuterleerkracht, wordt in Denemarken op onbegrip en gefrons onthaald. Dat baby's en peuters worden opgevangen in groepen tot achttien kinderen en dat daar slechts twee kinderbegeleiders zonder bachelordiploma nodig zijn, is haast choquerend. Van deze verontwaardiging kunnen wij iets leren. **Om de pedagogische continuïteit te versterken, zullen we alvast moeten evolueren naar meer pedagogisch gekwalificeerde medewerkers in onze voorzieningen en organisaties voor jonge kinderen.**

Een belangrijke vraag die voorligt, is deze naar de beleidsbevoegdheid van kinderopvang en onderwijs. Moeten we naar een geïntegreerd systeem van kinderopvang en onderwijs evolueren om dichter naar elkaar toe te groeien, en de ontwikkeling van kinderen naadloos te laten overgaan tussen de systemen? Of moeten we eerst en vooral aan onze mentaliteit sleutelen en het welbevinden van kinderen voorop stellen, ongeacht het beleidsdomein?

We zijn geneigd het laatste naar voor te schuiven en **werk te maken van een wijd verspreide, maatschappelijk erkende visie op het belang van kinderen.** Niet alleen omdat ze de toekomst zijn, maar ook en vooral omdat ze recht hebben op vandaag. Ze hebben recht op ontwikkeling, spelen, veiligheid en ondersteuning en op zoveel meer. **Onze reis naar Denemarken heeft ons opnieuw gewezen op het belang van kinderrechten¹⁶ en hoe dit onze bijbel hoort te zijn.**

Een belangrijke vraag die voorligt, is deze naar de beleidsbevoegdheid van kinderopvang en onderwijs.

Wat nu?

Het bezoek aan Denemarken heeft onze ogen geopend voor een **rijke, meer zorgzame kijk op de transities die kinderen doorheen hun leven en op dagelijkse basis doormaken.**

De Vlaamse partners uit het InTrans-project zijn alvast overtuigd van de noodzaak om samen het debat te voeren, op zoek te gaan naar manieren om de zorgzame transities in te bedden in onze pedagogische en structurele context, en in te zetten op meer educare in onderwijs en kinderopvang. Vanuit het Vlaams Welzijnsverbond verbinden we ons ertoe hierin een constructieve en waardevolle partner te zijn en de stempel te drukken op het belang van kinderen in diverse beleidsdomeinen.

Het zou immers mooi zijn als wij op een dag net zo oprecht ontzet kunnen reageren op de vraag waarom we zoveel inzetten op de warme transities voor onze kinderen. **Want wat is er belangrijker dan onze kinderen?**

VLAAMS WELZIJNSVERBOND

Het Vlaams Welzijnsverbond is een werkgeversorganisatie die meer dan 700 leden verenigt uit de non-profit welzijnssectoren (kinderopvang, jeugdhulp, preventieve gezinsondersteuning en voorzieningen voor ondersteuning van personen met een handicap) in Vlaanderen en Brussel. Wij bieden informatie en advies en verbinden mensen in netwerken. Onze kernopdracht bestaat uit belangenbehartiging bij de diverse overheden.

www.vlaamswelzijnsverbond.be

Begrippenlijst

ECEC	Early Childhood Education and Care
VBJK	Vernieuwing in de basisvoorzieningen voor jonge kinderen
Educare	Educatie en zorg zijn geïntegreerd aanwezig in de opvoeding en ondersteuning van kinderen.
Transitiepedagoog	We kozen een vrije vertaling van een functie die in diverse settings anders benoemd wordt. Het gaat over een pedagoog met een bacheloropleiding die als focus de zorgzame transities voor kinderen en de verbinding tussen de Kindergarden en de school heeft.

EINDNOTEN

- 1 Jensen, J.J. 2017. *Denmark – ECEC Workforce Profile*. In *Workforce Profiles in Systems of Early Childhood Education and Care in Europe*, edited by P. Oberhuemer and I. Schreyer. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van www.seepro.eu/English/Country_Reports.htm
- 2 VBJK. Intrans. www.vbjk.be. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://vbjk.be/nl/projecten/intrans>
- 3 ISSA (2022). *Denmark. Structure of early childhood and primary education*. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.issa.nl/sites/default/files/u794/InTrans%20Infographic-%20DENMARK.pdf>
- 4 ISSA (2022). *Belgium, Flemish community. Structure of early childhood and primary education*. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van [ISSA_BELGIUM V4.indd](#)
- 5 **In de sector kinderopvang werken we met kinderbegeleiders. We vermijden de term**

‘kinderverzorgers’, omdat dit teveel nadruk legt op de verzorgende taken en onvoldoende de pedagogische rol van deze functie impliceert.

6 Het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13615#4>

7 VGC – Onderwijscentrum Brussel en Entiteit Gezin (2019). *Visienota EDUCARE / Transitie 0-6 jaar*. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van https://www.vgc.be/sites/vgc/files/2019-05/visienota-educare_.pdf

8 ISSA (2022). *Denmark. Structure of early childhood and primary education*. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.issa.nl/sites/default/files/u794/InTrans%20Infographic-%20DENMARK.pdf>

9 ISSA (2022). *Denmark. Structure of early childhood and primary education*. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.issa.nl/sites/default/files/u794/InTrans%20Infographic-%20DENMARK.pdf>

10 VBJK (2017). *Schoolrijpe kinderen of kinderrijpe scholen*. www.vbjk.be. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://vbjk.be/nl/events/2017/9/schoolrijpe-kinderen-of-kindrijpe-kleuterschool>

11 Kind en Gezin en Idea Consult (2009). *Multi-stakeholderbevraging proefprojecten Centrum voor Kinderopvang (CKO): resultaten naar opvangsoort*. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.kindengezin.be/img/cko-peropvangsoort-2009.pdf>

12 Kind en Gezin. *Lokaal overleg kinderopvang*. www.kindengezin.be. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.kindengezin.be/nl/professionelen/sector/kinderopvang/lokaal-beleid-en-loket/lokaal-overleg-kinderopvang>

Kind en Gezin. *Lokaal loket kinderopvang*. www.kindengezin.be. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.kindengezin.be/nl/professionelen/sector/kinderopvang/lokaal-beleid-en-loket/lokaal-loket-kinderopvang>

13 Opgroeien. *Hoe verloopt de samenwerking?* www.opgroeien.be/boa. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.opgroeien.be/boa/samenwerking>

14 <https://vroegennabij.be/>

15 Opgroeien. *Doorgaande lijn opvang onderwijs 0-6 jaar*. www.opgroeien.be. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.opgroeien.be/doorgaande-lijn>

16 Kinderrechtencommissariaat (2022). *Ik heb een vraag over kinderrechten*. www.kinderrechten.be. Geraadpleegd op 8 juli 2022, van <https://www.kinderrechten.be/themas/kinderrechten>

Meer weten

<https://vbjk.be/nl/projecten/intrans>

www.vlaamswelzijnsverbond.be

www.ovsg.be

www.vvsg.be

www.katholiekonderwijs.vlaanderen

<https://www.hetacv.be/acv-cov>

<https://bupl.dk>

INCLUSIEF ONDERWIJS IS GEEN MYTHE

– GRIP –

Onderwijs ... een hoeksteen van
de maatschappij, een inclusieve
maatschappij waar iedereen
thuishoort en zijn plekje vindt.
Iedereen samen. Hoe sta jij daar
tegenover?

Wat is inclusief onderwijs?

Inclusief onderwijs houdt in dat de 'gewone' school openstaat voor alle leerlingen. **Uitgangspunt hierbij is het geloof in de waarde van diversiteit en het tegengaan van uitsluiting.** Voor leerlingen met extra ondersteuningsnoden of een handicap betekent inclusief onderwijs dat ze, met een eigen leertraject, aansluiten bij het gewoon onderwijs en niet doorverwezen worden naar het buitengewoon onderwijs.

In Vlaanderen wordt al enige tijd een pleidooi gehouden voor het recht op inclusief onderwijs. Onder de verenigingen die opkomen voor de rechten van personen met een handicap is daar grote eensgezindheid over.

En toch is de invulling van inclusief onderwijs niet voor iedereen dezelfde. GRIP hanteert steeds de definitie geformuleerd in het advies van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) van 7 juli 1998¹ dat sterk aansluit bij wat het VN Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (VRPH) voor ogen heeft:

“Inclusief onderwijs gaat uit van de idee dat zoveel mogelijk (in principe alle) kinderen en jongeren kwaliteitsvol onderwijs kunnen volgen in een gewone school. Dit moet vorm krijgen in een zinvol curriculum voor elke leerling, een flexibele school- en klasorganisatie en het verstrekken van ondersteuning waar nodig. Dat inclusief onderwijs wordt gedragen door een schoolbeleid waarin alle betrokkenen participeren. Het wordt ondersteund door het onderwijsbeleid, dat daartoe specifieke en doelgerichte middelen aanreikt.”

Wat zegt/denkt Vlaanderen?

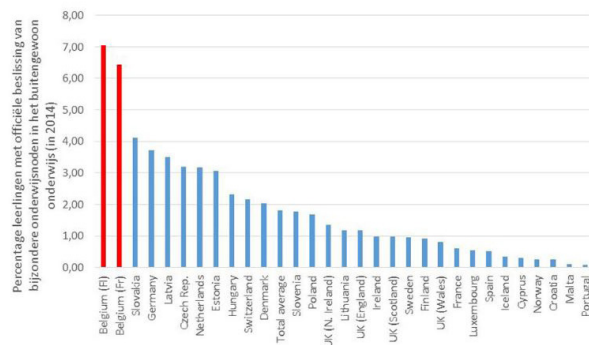
Inclusief onderwijs waarmaken, blijkt geen gemakkelijke zaak. Ondertussen blijven ouders die kiezen voor inclusief onderwijs heel wat tegenkanting ondervinden. Want de discussie over enerzijds de wenselijkheid en anderzijds de haalbaarheid van deze zuivere vorm van inclusief onderwijs, blijft het onderwijsveld in Vlaanderen beroeren. Een

Inclusief onderwijs waarmaken, blijkt geen gemakkelijke zaak.

discussiepunt is het recht op inclusief onderwijs voor leerlingen met een individueel aangepast curriculum (IAC)². Bij een aantal betrokkenen leeft de overtuiging dat afwijken van het algemeen curriculum per definitie neerkomt op de noodzaak van buitengewoon onderwijs. Zij bepleiten dan ook een lichtversie van het VRPH.

Dit komt omdat Vlaanderen sinds het begin van de jaren zeventig ervoor koos om leerlingen met een leerstoornis of handicap door te verwijzen naar het buitengewoon onderwijs. Vlaanderen werd zelfs koploper in de segregatie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (figuur 1).

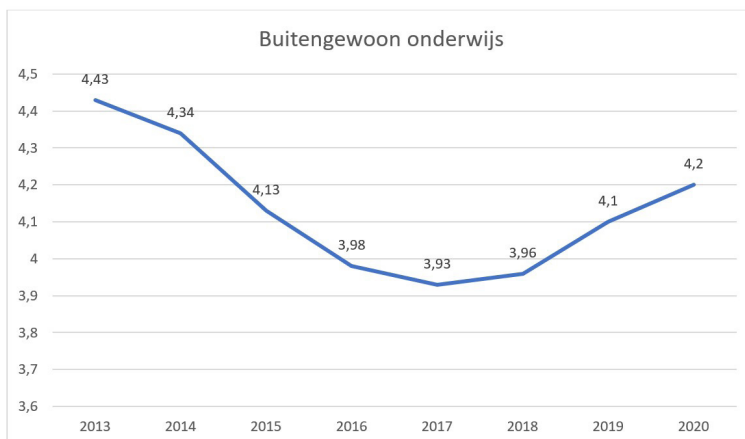
Figuur 2: Percentage leerlingen met officiële beslissing van specifieke onderwijsbehoeften in het buitengewoon onderwijs (in 2014).

Bron: European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2018). © .

Figuur 1. Leerlingen in speciale scholen en klassen in % van de totale schoolbevolking³

En dat zijn we nog steeds. Het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs is de laatste jaren opnieuw aan het stijgen (figuur 2).

Figuur 2. Procentueel aantal leerlingen buitengewoon onderwijs
(Bron: Departement Onderwijs en Vorming, 2022)

In Vlaanderen moeten er dus nog heel wat stappen gezet worden om kwalitatief inclusief onderwijs waar te maken. **Er is dringend een mindshift nodig.**

M-decreet

Het M-decreet⁴ wou deze mindshift teweegbrengen. Tot op vandaag is zowel in de brede maatschappij als in het onderwijsveld nog niet iedereen overtuigd dat kwalitatief onderwijs gelijk staat aan inclusief onderwijs. Nochtans had het M-decreet duidelijke doelstellingen voor ogen:

- eerst gewoon onderwijs, dan buitengewoon onderwijs (**Mindshift**)
- recht op redelijke aanpassingen⁵ (**Meesterschap**);
- recht op inschrijven in een school voor gewoon onderwijs (**Meer inclusie**);
- nieuwe types in buitengewoon onderwijs (**Modernisering**);
- nieuwe toelatingsvoorwaarden buitengewoon onderwijs (**Medezeggenschap**);
- ondersteuning voor het gewoon onderwijs (**Middelen voor meesterschap**).

Dankzij het M-decreet is het inschrijvingsrecht gewaarborgd voor alle leerlingen, ongeacht ze een handicap hebben of niet. Scholen kunnen leerlingen met een handicap dus niet zomaar weigeren. Zij moeten meer inspanningen leveren om leerlingen met extra noden onderwijs binnen het gewoon onderwijs aan te bieden. **Hierdoor wordt de roep naar meer middelen voor ondersteuning steeds groter.**

Verschillende keren werd het budget voor ondersteuning in het gewoon onderwijs verhoogd⁶ en de ondersteuningsnetwerken werden in 2017 hervormd. **Maar de gewone scholen, hun leerkrachten en ook de ouders blijven aangeven dat het M-decreet nog voor onvoldoende ondersteuning zorgt voor zowel leerlingen als leerkrachten.** En dat

Het M-decreet waarborgt het inschrijvingsrecht voor alle leerlingen, ongeacht ze een handicap hebben of niet.

is een groot probleem, want zonder de nodige ondersteuning lukt het niet in het gewoon onderwijs en stappen leerlingen opnieuw over naar het buitengewoon onderwijs (zie figuur 2, pagina 34).

Decreet Leersteun

In het najaar van 2019 kondigde minister van Onderwijs Ben Weyts aan dat het M-decreet afgeschaft zou worden en vervangen door een nieuw decreet: het Decreet Leersteun. In eerste instantie sprak de minister over het verder uitbouwen van het inclusief onderwijs maar al snel ging zijn communicatie over “de leerling op de juiste plaats en gewoon onderwijs als het kan”. **Ondertussen wordt de invoering van het Decreet Leersteun⁷ steeds meer uitgesteld.** oorspronkelijk was het de bedoeling om dit decreet in te voeren op 1 september 2021. In stilte werd de deadline verschoven naar 1 september 2022. Het is duidelijk dat dit voor het onderwijsveld opnieuw onhaalbaar is. De minister wil duidelijk de ‘snelle’ invoering van het M-decreet niet herhalen. Uiteindelijk is bekend gemaakt dat het Decreet Leersteun zal ingaan op 1 september 2023. Is dit decreet een vooruitgang voor het inclusief onderwijs? Dat zal de komende jaren duidelijk worden.

Handvaten tot meer inclusief onderwijs

Wat is er nodig om inclusief onderwijs in Vlaanderen verder uit te bouwen?

ER IS NOOD AAN EEN LANGETERMIJNVISIE RICHTING ÉÉN INCLUSIEF ONDERWIJSSYSTEEM

Overeenkomstig het VRPH pleit GRIP voor één inclusief onderwijssysteem. Art. 24 en General Comment n°4 van dit verdrag stellen immers duidelijk dat Staten die het verdrag ondertekenen, een inclusief onderwijssysteem moeten uitbouwen en het recht op inclusief onderwijs moeten garanderen:

“De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op onderwijs. Teneinde dit recht zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, waarborgen Staten die Partij zijn een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren.”

Ook in de Grondwet wordt het recht op inclusief onderwijs gevrijwaard via artikel 22ter:

“Iedere persoon met een handicap heeft recht op volledige inclusie in de samenleving, met inbegrip van het recht op redelijke aanpassingen.”

Momenteel is er geen langetermijnvisie om dit inclusiesysteem te realiseren. Geen enkele minister van Onderwijs werkte tot op heden een plan uit om te evolueren naar één inclusiesysteem. Hierdoor blijft er een verdeeldheid in het onderwijslandschap en is het einddoel niet duidelijk.

REDELIJKE AANPASSINGEN DIENEN EEN VANZELFSPREKENDHEID TE ZIJN

In het inclusief onderwijs staan de ondersteunende maatregelen centraal met de redelijke aanpassingen als basis. **Het zorgcontinuüm stuurt dan ook aan op een brede basiszorg binnen de scholen.** Ook overleg tussen verschillende betrokken actoren zoals leerling, ouders, CLB, thuisbegeleider, ondersteuner en/of leerlingbegeleider wordt als een meerwaarde gezien.

Sinds 1 september 2015 is het verlenen van redelijke aanpassingen een recht voor elk kind (M-decreet)⁸. Het is bovendien niet meer noodzakelijk om een handicap of een stoornis met een attest te bewijzen. Het niet verlenen van redelijke aanpassingen is discriminatie⁹.

Het verlenen van redelijke aanpassingen is een recht voor elk kind.

Onder een redelijke aanpassing wordt verstaan: een maatregel die het effect van de beperking neutraliseert waarmee een persoon met een handicap te maken krijgt in een onaangepaste (school)omgeving. De aanpassingen die men doet kunnen allerlei zijn. Soms wordt de uitdrukking **‘proportionele aanpassingen’** gebruikt in plaats van redelijke aanpassingen. Een aanpassing is redelijk als deze de participatie van de leerling bevordert aan de les of het schoolgebeuren. En de aanpassing en alles wat deze met zich meebrengt, dus in verhouding staat tot de

kwaliteit van het bekomen resultaat.

Omdat het begrip 'redelijke aanpassingen' een vaag begrip is, schreven de Federale Staat, de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Waals Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie een protocol ten gunste van de personen met een handicap.

Afwegen of een aanpassing redelijk is (of niet) en in verhouding staat tot de kwaliteit van het bekomen resultaat, kan dus aan de hand van de criteria. Tot nu toe bepalen de scholen aan de hand van deze criteria zelf welke aanpassingen ze kunnen doen en welke niet. Er is geen instantie die hierover waakt. Er is ook weinig informatie terug te vinden over hoe de scholen de regelgeving in de praktijk omzetten. Maken de scholen gebruik van de criteria uit het protocol of maken ze gebruik van eigen criteria?

Als een leerling een nood ondervindt, en de school doet geen redelijke aanpassing die de nood wegwerkt, spreekt men in de wetgeving over discriminatie (Unia, 2019).

De laatste jaren hebben veel scholen hierin al een lange weg afgelegd en zijn verschillende redelijke aanpassingen een deel van de schoolcultuur geworden. Denk bijvoorbeeld aan een aangepast lettertype voor alle leerlingen, meer tijd voor alle leerlingen of het voorhanden zijn van een hoofdtelefoon voor leerlingen die zich moeilijker kunnen focussen. Maar er is zeker nog marge. **Hoe breder de basiszorg, hoe minder redelijke aanpassingen er nodig zijn en hoe meer men het onderwijs ontwerpt volgens het Universal Design for Learning principe: zo weinig mogelijk uitzonderingen, zo veel mogelijk inclusief.**

CONFORM TAALGEBRUIK

Door het M-decreet werden een aantal begrippen geïntroduceerd zoals: inclusief onderwijs, redelijke aanpassingen, Universal Design for Learning (UDL)¹⁰, handelingsgericht werken (HGW)¹¹, handelingsgerichte diagnostiek (HGD)¹², zorgcontinuüm¹³, enzovoort. Deze begrippen vormen momenteel de basis voor het inclusief onderwijs en zijn zelfs bij velen al ingeburgerd. Het is dus belangrijk om bij de verdere uitrol van het inclusief onderwijs gebruik te blijven maken van deze begrippen.

GEEF JONGEREN EN OUDERS EEN STEM TIJDENS HET INCLUSIETRAJECT

In de vorige legislatuur (2014-2019) liet minister van Onderwijs Hilde Crevits een onderzoek uitvoeren over de beleidsparticipatie van organisaties van ouders van kinderen met een handicap. In het onderzoeksproject beleidsparticipatie van ouder- en belangenorganisaties van personen met een handicap in onderwijs (belangenorganisaties van personen met specifieke onderwijsbehoeften en de erkende ouderkoepels, 2018) kwam naar voren dat er nood is aan formeel overleg. Dit werd tot op heden nog niet gerealiseerd.

Ook worden ouders niet altijd gerespecteerd, waardoor ze geen medezeggenschap hebben over hun eigen kind. Noch bij de inschrijving, noch bij het bepalen van de ondersteuning. **Het is nodig om de keuzevrijheid en betrokkenheid van de ouders en jongeren ook bij de concrete uitwerking van de ondersteuning voor ogen te houden.**

*Ouders hebben
niet altijd
medezeggenschap
over hun eigen kind.*

VOLDOENDE EN GEPASTE ONDERSTEUNING

Onderwijs is een collectief gebeuren. Maar een individueel recht op ondersteuning betekent dat hoe meer de ondersteuning specifiek en geïndividualiseerd verloopt, hoe meer de regie in handen van het kind, de jongere of van de ouders komt. **Een individueel recht op ondersteuning wil dus zeggen dat voldoende rekening wordt gehouden met ieders eigenheid.** Elke burger, en dus ook elke persoon met een handicap, is anders en heeft eigen ondersteuningsbehoeften. Dit kadert ook binnen een emancipatorische shift van gehandicaptenzorg naar ondersteuning van personen met een handicap. Het eigenaarschap verschuift: traditioneel is de zorg in handen van de zorgaanbieder (ook bij vraaggestuurde zorg), de ondersteuning dient in handen te komen van de persoon met een handicap zelf, overeenkomstig het recht op zelfbeschikking.

Twee absolute basisprincipes van persoonsgebonden ondersteuning

zijn: de ondersteuning is op maat van het individu; en de persoon heeft er zelf zeggenschap en controle (eigenaarschap) over. Hier is dus waakzaamheid geboden, zodat samenwerkingsverbanden tussen scholen (gewoon en buitengewoon onderwijs) geen dwingende keuzes opleggen over ondersteuning binnen het gewoon onderwijs. In het nieuwe ondersteuningsmodel hebben kinderen en hun ouders met een (gemotiveerd) verslag¹⁴ type basisaanbod, 3 of 9, deze vrijheid niet.

Ook wordt bij de ondersteuning van leerlingen met een handicap nog te weinig aanbod-gestuurd gewerkt in plaats van vraaggestuurd. Dit gebeurt op basis van een medisch model, waarbij medische diagnoses doorslaggevend zijn voor het vastleggen van de ondersteuning. Er wordt te weinig een analyse gemaakt van de specifieke ondersteuningsbehoeften van de leerling. Ondersteuning wordt aangeboden op basis van het aanbod voor een groep kinderen en jongeren, gedefinieerd op basis van een gemeenschappelijke stoornis en/of criterium. Dit medische model draagt er in sterke mate toe bij dat diagnosestelling heel snel neerkomt op doorverwijzing naar het buitengewoon onderwijs, omdat men de typologieën blijft aanhouden.

METEN IS WETEN

Momenteel worden heel weinig gegevens over inclusief onderwijs bijgehouden. Zo weten we niet exact hoeveel leerlingen geweigerd worden of hoeveel inschrijvingen ontbonden worden. Hoeveel leerlingen volgen les in het gewoon onderwijs met een persoonlijk assistent? Welk effect heeft de extra ondersteuning op de leerling?

Om naar één kwaliteitsvol onderwijssysteem te evolueren, zijn er nog heel wat veranderingen nodig. Er is dus nood aan veranderingsmanagement gebaseerd op data en met een uitgesproken doel voor ogen. Hiervoor is er nood aan een beginsituatie-analyse en zullen de vorderingen goed in kaart dienen gebracht te worden.

BLIJF SCHOOL- EN ONDERSTEUNINGSTEAMS PROFESSIONALISEREN

Veel leerkrachten schetsen hun klas als een klas met veel diversiteit: leerlingen met DCD¹⁵, dyslexie¹⁶, dysorthografie¹⁷, ADHD¹⁸, moeilijke thuissituatie, problemen met de Nederlandse taal, laag zelfbeeld, enzovoort. **In het onderwijs bepaalt men de zorg van een leerling aan de hand van zorgcontinuüm¹⁹.** Veel voornoemde leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften horen in dit continuüm in fase 0 en 1. Een kleiner aantal leerlingen belandt

in fase 2 en 3²⁰. Deze laatste groep leerlingen krijgt hiervoor extra ondersteuning vanuit een ondersteuningscentrum, waar schoolteams terecht kunnen met hun vragen²¹.

Toch blijft de vraag naar extra ondersteuning binnen het onderwijs groot. Niet alleen van leerkrachten, maar ook van leerlingen en hun ouders. Leerkrachten moeten opgeleid worden in het werken met de diversiteit in hun klas. **Er heerst ook een handelingsverlegenheid bij de schoolteams.** Om hierin tegemoet te komen zal er via het Decreet Leersteun ingezet worden op het professionaliseren van schoolteams met betrekking tot fase 0 en 1. **Met andere woorden, 'Levenslang Leren' - dat door de Vlaamse overheid gepromoot wordt - is ook binnen het onderwijs van cruciaal belang.** Maar wanneer krijgen leerkrachten hiervoor de tijd? En gaat dat dan weer ten koste van uren ondersteuning van de leerlingen? Inzichten, visies, methodes evolueren met de tijd. Professionaliseren of Levenslang Leren dient ingebouwd te worden in de loopbaan van een schoolteam.

*Professionaliseren
of Levenslang Leren
dient ingebouwd
te worden in de
loopbaan van een
schoolteam*

PERSOONLIJKE ASSISTENTIE IS EEN HEFBOOM TOT INCLUSIEF ONDERWIJS

Om inclusief onderwijs verder effectief uit te bouwen, zal de minister van Onderwijs zijn collega's binnen de Vlaamse en federale regering best aanspreken om middelen voor ondersteuning binnen hun beleidsdomeinen te heroriënteren en prioritair in te zetten voor inclusief onderwijs.

In de eerste plaats moet persoonlijke assistentie opgenomen worden als hefboom voor inclusief onderwijs. Zonder zal men immers nooit kunnen tegemoet komen aan al de gestelde ondersteuningsvragen.

Vanuit het pleidooi voor geïntegreerde ondersteuningsbudgetten, geloven wij dat de persoonsgebonden ondersteuningsbudgetten best gefinancierd worden door het beleidsdomein Welzijn. Voor de invulling daarvan hebben we de praktijken, richtlijnen en mogelijkheden van het PAB voor ogen. Binnen

de huidige context van de wachtlijsten en het prioriteringsbeleid zal het aangewezen zijn om het beleidsdomein Welzijn op zijn verantwoordelijkheid te wijzen. Het VAPH kan niet antwoorden op de vraag hoeveel PAB's worden ingezet in het inclusief onderwijs.

We schatten ook in dat vragen om een PAB om inclusief onderwijs te lopen, een lagere prioriteit kent dan een vraag tot opname in een semi-internaat of internaat, wat de keuze voor inclusief onderwijs natuurlijk bemoeilijkt.

Aansluitend bij ons voorstel om binnen een drietrapsysteem voor leerlingen in fase 3 met een leerlinggebonden budget te werken, moet het mogelijk gemaakt worden om een persoonsgebonden budget vanuit domein Welzijn te combineren met een leerlinggebonden budget vanuit domein Onderwijs.

Dit houdt concreet in dat de financiering van de ondersteuning bij het schoolgaan niet enkel een collectief verhaal is, maar ook een individueel verhaal. Vanuit onderwijs zal dit een andere benadering vragen, want onderwijs wordt nu vooral als collectief aanbod uitgewerkt. **We hebben drie trappen voor ogen die mogelijks samenvallen met de indeling van het huidige zorgcontinuüm:**

- **TRAP 1** = brede basis (fase 0 en 1 van het zorgcontinuüm). Scholen kunnen rekenen op voldoende middelen om alle leerlingen binnen de basiszorg en verhoogde zorg intern voldoende en kwalitatief te ondersteunen.
- **TRAP 2** = uitbreiding van zorg (fase 2 van het zorgcontinuüm). Scholen voor gewoon onderwijs krijgen budget voor een extra, systeemgerichte ondersteuning voor (geïdentificeerde) leerlingen binnen de fase van uitbreiding van zorg (leerlingen met een gemotiveerd verslag). Ze krijgen daarbij ruime marge (beleidsvoerend vermogen) in de besteding van deze middelen. Vanaf deze fase is ook leerlinggebonden ondersteuning mogelijk (vroegere GON) en kan naast een systeemgerichte financiering ook een leerlinggebonden financiering toegepast worden.

- **TRAP 3** = zorg op maat (fase 3 van het zorgcontinuüm). Het genereren van middelen bij leerlingen in fase 3 (IAC of verslag voor toegang tot buitengewoon onderwijs) verloopt leerlinggebonden (leerlinggebonden financiering). Het pakket aan middelen voor ondersteuning wordt beheerd in onderling overleg tussen de ouders en de school voor gewoon onderwijs.

GOEDE SAMENWERKING TUSSEN VERSCHILLENDE BELEIDSDOMEINEN IS EEN NOODZAAK

Regelingen voor (terugbetaling van) logo en kiné zijn ontstaan ten tijde van het duaal systeem gewoon/buitengewoon onderwijs. **Het is aangewezen dit op te nemen voor alle leerlingen met een verslag binnen het gewoon onderwijs.**

Daarnaast moet ook het probleem rond de medische handelingen een inclusie-gerichte oplossing krijgen. Dit mag evenwel niet verward worden met de vaststelling dat heel wat leerlingen met mildere leerproblemen beroep doen op logo en kiné wegens tekorten op het vlak van leerzorg binnen de gewone school. Wij hebben hier alle leerlingen voor ogen met een heel duidelijke nood aan logo en kiné, waar binnen het buitengewoon onderwijs (meestal gratis) aan tegemoet gekomen wordt.

Vanaf 1 september 2019 is begeleiding door medisch, paramedisch, sociaal, psychologisch en orthopedagogisch personeel opgenomen voor de leerlingen met een verslag type 2, 4, 6 of 7. Dit is echter nog niet mogelijk voor leerlingen met een verslag type basisaanbod, 3 of 9.

Deze leerlingen stoten nog steeds op een reeks knelpunten die verband houden met regelgeving zowel op Vlaams als op federaal niveau. Afstemmen met het federale niveau zal hiertoe aangewezen zijn teneinde nieuwe, gepaste regelgeving te ontwikkelen die aansluit bij de verdere ontwikkeling van inclusief onderwijs voor iedereen.

ALLE LEERLINGEN DIENEN HET RECHT TE HEBBEN OM ZICH IN TE SCHRIJVEN IN HET INCLUSIEF ONDERWIJS

Om te kunnen spreken van een recht op inclusief onderwijs is er een stevig **inschrijvingsrecht nodig**. Dit moet discriminatie voorkomen: je weigert niet iemand op basis van zijn/haar/hun handicap. Dit wordt ook duidelijk gesteld in het VRPH en juridisch gezien moet het VN-Verdrag op het vlak van anti-discriminatie direct doorwerking krijgen in de Belgische wetgeving.

Dankzij het M-decreet dat van kracht werd op 1 september 2015, kan doorverwijzen naar het buitengewoon onderwijs enkel als de leerling het gemeenschappelijk curriculum niet kan aanhouden. Ook voor kinderen die nood hebben aan een individueel aangepast curriculum kan een school enkel weigeren als de nodige aanpassingen disproportioneel zijn. De school schrijft wel eerst in onder 'ontbindende voorwaarden' om een toetsing te kunnen doen van de redelijke aanpassingen.

Het inschrijvingsrecht blijft ingebed in het nieuwe Decreet Leersteun. Toch is er een nuanceverschil merkbaar. Het M-decreet sprak over 'Eerst gewoon onderwijs, dan buitengewoon onderwijs'.

Het Decreet Leersteun heeft een ander uitgangspunt: **'Elk kind op de juiste plaats: gewoon onderwijs waar het kan, buitengewoon onderwijs waar nodig'**. De visie op het inschrijvingsrecht verandert dus, al blijft de procedure dezelfde. Dit wekt de indruk dat scholen leerlingen met een verslag opnieuw gemakkelijker weigeren, met de argumentatie dat het gewoon onderwijs niet de juiste plaats is voor hen. Minister Weyts benadrukt in de media steeds dat scholen leerlingen met een grote ondersteuningsnood kunnen weigeren²². Je kan dit eigenlijk catalogeren onder fake nieuws, aangezien er niets is gewijzigd aan de procedure. En dat is maar goed ook. **Het inschrijvingsrecht is immers het basisbeginsel om te kunnen spreken over inclusief onderwijs.**

Conclusie

Elk van ons is voorstander van kwaliteitsvol onderwijs voor alle kinderen. Kwaliteitsvol onderwijs betekent voor GRIP inclusief onderwijs. Is dit de gemakkelijkste weg? Zeker niet! Maar alle kinderen zijn het waard om op een respectvolle en inclusieve manier behandeld te worden. Daarom willen we terugkomen op de volgende belangrijke elementen in het groeien richting een inclusiever onderwijssysteem:

- **Er is nood aan een langetermijnvisie richting één inclusief onderwijssysteem.**

België ratificeerde het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap in 2009. Tot op vandaag is het niet duidelijk hoe Vlaanderen naar één inclusief onderwijssysteem zal evolueren. We beseffen dat deze evolutie gradueel is en tijd vraagt, maar we hadden al veel verder kunnen staan als de politiek in 2009 een duidelijk tijdspad had uitgewerkt. Laten we niet nog jaren wachten om een plan uit te werken.

- **Persoonlijke assistentie is een hefboom voor inclusief onderwijs.**

Een tekort aan ondersteuning komt regelmatig naar boven bij het niet slagen van een inclusietraject. Persoonlijke assistentie zou dit voor een stuk kunnen opvangen. Er zijn echter enorme wachtlijsten voor de uitbetaling van het persoonlijk assistentiebudget bij minderjarigen. Het wegwerken van deze wachtlijsten zou een grote stap vooruit zijn voor het inclusief onderwijs.

- **Geef jongeren en ouders een stem tijdens het inclusietraject.**

Meestal worden dingen beslist zonder te luisteren naar de stem van

de jongeren en hun ouders. Dit is in strijd met het NOOZO-principe²³. Hierin speelt ook de ervaringsdeskundigheid een grote rol. Gebruik maken van ervaringsdeskundigheid binnen het beleid of binnen een persoonlijk traject is een grote meerwaarde.

We doen een oproep aan alle beleidsmakers: durf er voor te gaan. Kies voor de kinderen en jongeren in plaats van ingeburgerde maatschappelijke structuren. Kies voor hun toekomst, wees hun stem en heb de moed om structuren te doorbreken en innovatief te werk te gaan.

GRIP

GRIP is de mensenrechtenorganisatie van en voor personen met een handicap in Vlaanderen. GRIP pleit voor inclusief onderwijs: iedereen samen. We vinden dat leerlingen met een leerstoornis of leerlingen met een handicap het best naar de gewone school gaan. Het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (VRPH) is ons uitgangspunt. Verschillende landen hebben reeds stappen gezet richting één inclusief onderwijssysteem. Inclusief onderwijs: het is dus geen mythe.

www.gripvzw.be

EINDNOTEN

- 1 Advies over inclusief onderwijs (vlor.be)
- 2 Leerlingen met een Individueel Aangepast Curriculum (IAC) volgen les in het gewoon onderwijs maar volgen niet de leerdoelen van de andere leerlingen maar krijgen een aangepast leerprogramma met leerdoelen op maat. Dit heeft echter als gevolg dat ze hoogstwaarschijnlijk niet het diploma zullen behalen zoals de andere Tabelleerlingen.
- 3 Europees Agentschap Ontwikkeling van onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften (gegevens per land van 2014/2015)
- 4 Het M-decreet (decreet van 21 maart 2014 - maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften) is vanaf september 2015 in werking.
- 5 Een redelijke aanpassing verandert iets aan een omgeving, waardoor die toch toegankelijk wordt voor een persoon met een handicap. Zo'n maatregel neutraliseert het effect van de onaangepaste omgeving waarmee een persoon met een handicap te maken krijgt.
- 6 Maar tegelijkertijd werden er ook besparingsmaatregelen doorgevoerd in het onderwijs.
- 7 Conceptnota Decreet Leersteun en Ontwerp van decreet over leersteun
- 8 <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1024474.html>
- 9 https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Overleg_rond_redelijke_aanpassingen_op_school.pdf
- 10 UDL is een kader dat handvaten geeft om een visie die staat voor inclusie in de praktijk om te zetten door de les zo te organiseren dat er zo weinig mogelijk redelijke aanpassingen nodig zijn. Universal Design for Learning: 4 misverstanden – Klasse
- 11 HGW is een systematische manier van werken, waarbij het aanbod afgestemd is op de onderwijsbehoeften en de basisbehoeften van de leerling. Aan de hand van de kenmerken wordt gekeken welke onderwijsbehoeften het betreffende kind heeft. Het onderwijs wordt daarop aangepast. ADP_Handelingsgericht werken.pdf (prodiagnostiek.be)
- 12 HGD geeft antwoord op diagnostische vragen, zoals wat gaat goed en wat kan beter?

(overzicht), hoe kunnen we deze situatie begrijpen? (inzicht), welke aanpak heeft de grootste kans van slagen? (uitzicht) en was de aanpak effectief (terugblik)? ADP_Handelingsgericht diagnosticeren.pdf (prodiagnostiek.be)

13 Het zorgcontinuüm beschrijft hoe het zorgbeleid in de school kan uitgebouwd worden. Het bestaat uit vier fasen: brede basiszorg, verhoogde zorg, uitbreiding van zorg en overstap naar school op maat. Prodiagnostiek | mee(r) met diagnostiek

14 Als een leerling een gemotiveerd verslag heeft dan kan die leerling extra ondersteuning ontvangen van een ondersteuningsnetwerk als die leerling school loopt in het gewoon onderwijs en volgt die leerling het gemeenschappelijk curriculum. De leerling moet dus de leerdoelen bereiken zoals alle andere leerlingen.

Als een leerling een verslag heeft dan kunnen de ouders de leerling laten schoollopen in het gewoon onderwijs met een individueel aangepast curriculum (IAC) of in het buitengewoon onderwijs. Leerlingen met een IAC krijgen doelen op maat. Hierdoor kunnen ze wel niet het attest behalen zoals de andere leerlingen.

15 Developmental Coordination Disorder of DCD is een coördinatie-ontwikkelingsstoornis. Kinderen met DCD hebben een achterstand in de ontwikkeling van motorische vaardigheden en moeite met het coördineren van bewegingen.

16 Dyslexie is een leerstoornis en komt tot uiting bij het lezen en/of schrijven.

17 Dysorthografie is een leerstoornis en is een spellingsstoornis.

18 Attention Deficit Hyperactivity Disorder, afgekort ADHD is een stoornis waarbij men sneller reageert op prikkels, zoals impulsen, stemmingen en gebeurtenissen. Dit kan ertoe leiden dat personen met ADHD zich moeilijk kunnen concentreren en snel afgeleid raken.

19 Het zorgcontinuüm beschrijft hoe het zorgbeleid in de school kan uitgebouwd worden. Het bestaat uit vier fasen: brede basiszorg (fase 0), verhoogde zorg (fase 1), uitbreiding van zorg (fase 2) en individueel aangepast curriculum (fase 3). ADP_Zorgcontinuüm in de leerlingenbegeleiding.pdf (prodiagnostiek.be)

20 Meer info hierover vind je op www.prodiagnostiek.be.

21 Een ondersteuningscentrum ondersteunt leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

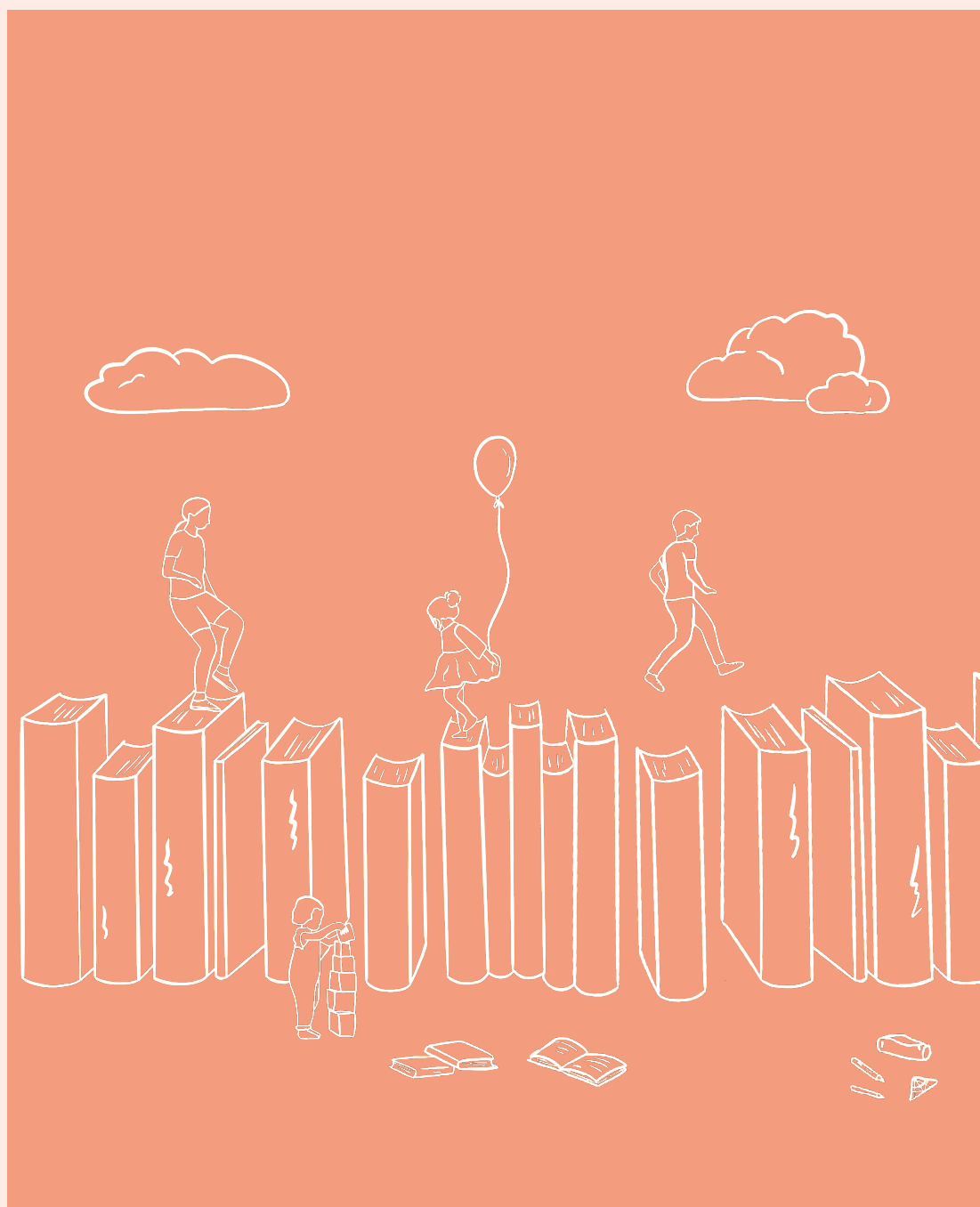
in de gewone school vanaf fase 2 in het zorgcontinuüm.

22 <https://www.gripvzw.be/nl/artikel/486/minister-weyts-neemt-het-recht-op-inclusief-onderwijs-niet-serieus>

23 NOOZO staat voor “niets over ons, zonder ons”. Dit is de slogan die personen met een handicap gebruiken om inspraak te eisen. Via NOOZO kunnen personen met een handicap hun ervaringen inbrengen. Ze werken actief mee aan adviezen om het beleid te verbeteren maar het gaat evenzeer over het persoonlijk traject.

SCHOOLUITVAL VOORKOMEN MET NAFT

– *Arktos* –

*Door scholen te versterken
in specifieke aspecten van
de leerlingenbegeleiding kan
het risico van schooluitval
en voortijdig schoolverlaten
verminderd worden voor de
schoolbevolking als geheel.*

Preventie van schooluitval

Kinderen hebben recht op onderwijs, maar nog altijd is er sprake van schooluitval en voortijdig schoolverlaten. Van alle leerlingen in het Nederlandstalig secundair onderwijs spijbelt twee procent hardnekkig en verlaat ongeveer tien procent de school zonder kwalificatie (Bron: Datatoepassing 'Vroegtijdig schoolverlaten'). Daarnaast zijn er vele leerlingen bij wie er (nog) geen sprake is van schooluitval, maar bij wie het risico wel reëel is. **Schoolmoeheid en een laag welbevinden gaan vaak aan schooluitval vooraf en veel leerlingen hebben er mee te maken tijdens hun schoolloopbaan.**

Een reactief of sanctionerend beleid, of het nu gericht is op de leerling of op de ouders, is geen oplossing voor schooluitval. Daarvoor is de problematiek van schooluitval te complex. **Schooluitval kan vele oorzaken hebben, die ook nog eens met elkaar verweven kunnen zijn:** attitudes, gedrag, psychische en fysieke gezondheid, de gezinssituatie, peergroep en buurt of andere sociale relaties, het schoolse systeem en de ervaringen van de leerling in de school zoals pesten of zittenblijven, enzovoort.

Om effect te hebben, moeten interventies om schooluitval te voorkomen of te stoppen gericht zijn op deze achterliggende oorzaken en op het versterken of herstellen van de verbinding tussen de leerling en de klas- en schoolomgeving.

NAFT: naadloze flexibele trajecten

NAFT is zo'n mogelijke interventie. NAFT staat voor 'naadloze flexibele trajecten', een vorm van schoolexterne ondersteuning op het snijvlak van onderwijs en welzijn, verleend door organisaties die hiervoor erkend zijn door de Vlaamse overheid en subsidies krijgen via het Agentschap Opgroeien. De zorginspectie en de onderwijsinspectie staan samen in voor het toezicht op de kwaliteit van NAFT.

NAFT-trajecten bieden **preventieve en/of remediërende**

Schooluitval is een complexe problematiek dat vele oorzaken kan hebben.

ondersteuning aan leerlingen bij wie er een risico is op schooluitval, voortijdig schoolverlaten en/of ongekwalificeerde uitstroom én die tijdelijk intensieve begeleiding nodig hebben. Zowel individuele leerlingen als klassen en leerlingengroepen kunnen in een NAFT-traject begeleid worden. **Het fundamentele uitgangspunt is het behouden of hernieuwen en versterken van de band tussen school en leerlingen.**

“Dankzij de naft begeleider heb ik mijn b-attest nog kunnen halen omdat hij me op het einde nog op een positieve manier mij heeft aangemoedigd en doen geloven aan de hand van gesprekken.” - Tommy

“Ik zag het terug zitten omdat er met mijn klas gewerkt werd en tegelijkertijd met mijn persoonlijk problemen. Het deed me deugd dat ik nog mocht terugbellen als het eventjes niet goed ging met mij.” - T.D.M. jongere

Zowel leerlingen als hun ouders, opvoedingsverantwoordelijken en/of de onderwijsinstellingen kunnen het initiatief nemen om een probleem van (dreigende) schooluitval voor te leggen aan het centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB)*. Als een naadloos flexibel traject aangewezen blijkt, meldt het CLB de leerling aan bij de NAFT-aanbieders, waarna een traject op maat wordt opgestart.

** Wanneer er geen CLB in beeld is (bijvoorbeeld bij leerlingen die geen school hebben), kan men ook bij de NAFT-aanbieder terecht. Die zal dan zo snel mogelijk een CLB betrekken.*

Net omdat de band tussen de leerling en de school zo belangrijk is en de leerling daar niet alleen verantwoordelijk voor is, wordt ook gewerkt met leerkrachten, schoolteams en/of scholen. Vaak gaat het om een combinatie. **Het begeleiden van een leerling of een (klas)groep en het ondersteunen van de onderwijsinstelling of het netwerk van de leerling zijn niet los van elkaar te zien.** Een NAFT-traject omvat dan ook vaak een aaneenschakeling van interventies waarbij zowel leerling, (klas)groep, leerkracht(en) als school en andere actoren betrokken zijn.

“Dit is een mooi voorbeeld van samenwerking tussen verschillende partners waarbij ieder zijn engagement opneemt.”

- Ronde tafel-overleg individueel traject van K.P.(school, begeleider gelijke kansen, Psychatrie, Pelicano, Psycholoog, Groep INTRO

“De schoolondersteuning gebeurt steeds op een rustige, open en positieve manier, vertrekkende van het verhaal van de leerkracht/leerkrachtengroep. Hun begeleiding wordt steeds als positief ervaren en doet leerkrachten groeien in hun leraar-zijn.” - T.B. leerlingbegeleider/leerkracht

Focus op (her)aansluiting op het schooltraject

Het doel van een naadloos flexibel traject is **de leerlingen met een risico op schooluitval te begeleiden naar een maximale (her)aansluiting bij het schooltraject**. Zo draagt NAFT bij aan het realiseren van het recht van leerlingen om hun persoonlijkheid en talenten te ontplooien en zich voor te bereiden op een actief leven als volwassene.

LEERLINGEN ONDERSTEUNEN BIJ HUN ONTWIKKELING ALS PERSOON

Tijdens NAFT-trajecten worden bij de leerlingen krachtbronnen aangeboord om het (schools) traject terug in een positieve richting te doen evolueren. Een NAFT-traject kan een katalysator zijn om schooltrajecten die dreigen vast te lopen, verder te zetten. De begeleiders werken aan het welzijn van de leerling, versterken de vaardigheden en **ondersteunen de leerling om zich te verbinden met zijn/haar/hun omgeving, waaronder de school**. De ontwikkeling van diverse vaardigheden (sociale vaardigheden, schoolse vaardigheden, enz.) en betrokkenheid staat centraal. Dat vergroot de kansen voor de leerling om zich persoonlijk te ontwikkelen en om op verschillende vlakken te leren en te groeien.

“Ik denk meer na alvorens ik iets doe.” - J.M. jongere

“Ik leer me meer koest houden en ‘knippen’ om mijn bom niet te laten ontploffen. Eén keer per week praten met iemand helpt me om het haalbaar te houden op school.” - J.L. jongere in individueel traject

*Positieve
verbondenheid met
de context, de klas
en de school is een
fundament voor groei.*

*NAFT werkt zowel
preventief als curatief.*

VERBINDING

Op het niveau van de leerling(en) vormt positieve verbondenheid met de context, de klas en de school het fundament voor groei. In veel gevallen zal in een NAFT-traject eerst worden gewerkt aan het herstel van een positief contact tussen de leerling(en) en andere betrokkenen

zoals medeleerlingen en leerkrachten. Verbondenheid is daarom een kernwaarde in de inhoud van de trajecten en in de gebruikte methodieken en tools.

“Naft begeleiding heeft ons geholpen om in te zien dat respect zowel in de klas als thuis veel positieve dingen kunnen teweegbrengen.”
- klas begeleiding herentals

Ook als heraansluiting weinig realistisch is, spannen de begeleiders zich in voor de leerlingen. Bijvoorbeeld bij schooluitval kort voor het einde van de leerplicht is er onvoldoende tijd om ervoor te zorgen dat de leerling opnieuw naar school gaat. Een NAFT-traject kan dan nog altijd van betekenis zijn door de leerling te helpen doorstromen naar andere vormen van leren zoals het tweedekansonderwijs of beroepsopleidingen buiten het onderwijs, naar andere ondersteuningstrajecten (in het domein van gezondheid en welzijn) of naar de arbeidsmarkt.

“NAFT betekent voor mij meezoeken naar en zorgen voor rust in mijn schoolweek. Een hele week naar school is te druk voor mij. Tijdens de NAFT-momenten kan ik ook leren maar daar ervaar ik meer rust.” - Jongere

“Ik ben blij dat S. nu naar het Buso kan. Ik was hier zelf vragende partij voor. Door de Lange Time-out is dit duidelijker geworden. S. is ook veel rustiger.”
- Mama van S.K.

(NIEUWE) PROBLEMEN VOORKOMEN

Voor elke leerling streven de begeleiders ernaar om duurzame resultaten te bereiken en nieuwe problemen of risicosituaties te voorkomen. Met een NAFT-traject wordt specifieke expertise binnengebracht en wordt de begeleiding van de leerling intensiever.

Daarnaast kunnen binnen een NAFT-traject ook acties ondernomen worden die gerelateerd zijn aan algemene preventie of basiszorg en aan verhoogde zorg. NAFT werkt met andere woorden zowel preventief als curatief. Door voldoende preventief te kunnen werken, wordt ook op lange termijn gewerkt. Omdat een problematiek als schooluitval zo complex is, is preventie een essentiële pijler om tot duurzame resultaten te komen.

Zonder leerlingen uit te sluiten en toegankelijk

INZETBAAR VOOR ALLE LEERLINGEN UIT HET SECUNDAIR ONDERWIJS

NAFT-trajecten kunnen worden ingezet voor alle leerlingen in het secundair onderwijs bij wie er een risico is van schooluitval, ongeacht de onderwijsvorm of het onderwijsniveau, en zelfs als de afstand tussen de leerling en het onderwijs erg groot geworden is. Ook leerlingen met specifieke problemen die vaak een specifieke aanpak en expertise nodig hebben, horen erbij. **Dat betekent dat leerlingen niet bij voorbaat uitgesloten worden van een NAFT-begeleiding.**

*NAFT = een
waarderende
benadering en een
ondersteunend klimaat.*

OUTREACHEND EN AANKLAMPEND

De NAFT-begeleiders zoeken actief contact met de leerlingen in hun eigen omgeving om met hen een vertrouwensrelatie op te bouwen. Niemand laat de leerlingen los tijdens het proces: ze blijven kansen krijgen, ook als het moeilijk gaat. Bij het einde van een traject zorgen de begeleiders voor opvolging zodat de geboekte vooruitgang behouden blijft en hierop verder gebouwd kan worden.

“Wanneer jullie (vormingswerkers) mij aanspreken over iets dat ik niet goed doe, doen jullie dat op een rustige manier. Jullie zeggen hierbij ook hoe ik het anders kan doen. Op school wordt er snel geroepen en word ik gewoon uit de les gezet.” - Jongere

VOOR ELKE LEERLING TOEGANKELIJK

Om er daadwerkelijk te kunnen zijn voor alle leerlingen, streven de NAFT-aanbieders ernaar het aanbod aan NAFT-trajecten gelijkmatig te spreiden over Vlaanderen en Brussel. Elk werkingsgebied garandeert een aanbod dat zo toegankelijk mogelijk is, onder andere door samenwerkingsverbanden. Daarnaast zorgen de NAFT-aanbieders ervoor dat er **binnen de groep van NAFT-aanbieders diverse, ook gespecialiseerde, expertise terug te vinden is en dat er een vlotte**

*NAFT wordt gekenmerkt
door een sterke
individuele begeleiding,
gekoppeld aan sociaal
leren.*

toeleiding is naar het gespecialiseerd aanbod wanneer dat aangewezen is.

GELIJKE KANSEN

De NAFT-aanbieders houden mee in de gaten dat leerlingen uit alle groepen dezelfde kans hebben om begeleid te worden via NAFT. Factoren op de achtergrond en systeemkenmerken zouden ertoe kunnen leiden dat leerlingen uit bepaalde groepen minder aangemeld worden voor NAFT-trajecten, net zoals evoluties in het beleid ertoe kunnen leiden dat groepen van leerlingen uit het zicht verdwijnen.

Op maat van de leerling

VOORTBOUWEN OP STERKTES

In NAFT wordt verdergebouwd op de sterktes van de leerlingen. Een waarderende benadering en een ondersteunend klimaat zijn essentieel om duurzame resultaten te bereiken. De begeleiders stimuleren succeservaringen en knopen erbij aan zodat de leerling stappen kan zetten naar **zelfreflectie, analyse en remediëring**. Vanuit (hernieuwd) vertrouwen wordt gewerkt aan de versterking van de leerling(en) of klasgroep.

“Het heeft me doen inzien dat er nog heel wat positieve dingen in mijn leven zijn.” - X.V. jongere

INTEGRALE BENADERING EN DUS EEN BREDE INVULLING

Een traject biedt een integrale begeleiding van de leerling. De begeleiders hebben oog voor alle levensdomeinen waarbinnen de leerlingen zich bewegen. Daarnaast houden ze rekening met de context en waar nodig en/of gewenst betrekken ze de personen in de omgeving (gezin, buurt, sociaal netwerk enz.) actief in het traject. **Zo divers als de behoeften van de leerlingen en andere betrokkenen zijn, zo breed moet ook de invulling van NAFT zijn.** In het aanbod voor de leerlingen zitten onder meer activiteiten gericht op het aanleren en inoefenen van sociale vaardigheden, probleemoplossende gesprekken, activiteiten waarin de leerlingen schoolse en/of beroepsgerichte attitudes en vaardigheden verwerven, enzovoort. Een traject kan ook activiteiten omvatten die gericht zijn op herstel en/of verbinding. **Met deze manier van werken kan elke leerling en school een traject op maat krijgen.**

INDIVIDUELE BEGELEIDING EN COACHING

Elke leerling in een NAFT-traject krijgt intensieve begeleiding en coaching, zowel individueel als in groep. **Een sterke individuele aanpak loopt als een rode draad door de begeleiding en/of ondersteuning in het traject, en wordt gekoppeld aan sociaal leren.** Werken in groep, samenwerken, verantwoordelijkheid delen, enz. zijn belangrijke tools en uitgangspunten in de begeleiding en bevorderen een geslaagde transfer van wat de leerling leert in het traject naar de schoolse context en de leefomgeving. Daar waar nodig kunnen leerkrachten en de school ondersteuning krijgen naar aanleiding van een nood rond een leerling of klas.

De inhoud en methodieken van een traject sluiten zo veel mogelijk aan bij de competenties, vaardigheden, doelen, behoeften, verlangens en verwachtingen van de betrokkenen. Het CLB zorgt er samen met de NAFT-aanbieder voor dat de juiste ondersteuning geboden wordt, complementair aan eventuele andere ondersteuning. In een (individueel) actieplan worden doelstellingen, het programma en engagementen vastgelegd.

“De eerste 3 weken in de groepsvorming vond ik de groepsvorming een leuke ontspanning, nadien beseftte ik dat ik hier echt iets kon leren.” - Jongere

EEN FLEXIBELE ORGANISATIE

Een dergelijke individuele aanpak vraagt om een flexibele organisatie. De activiteiten kunnen voor groepen van leerlingen (al dan niet uit dezelfde klas) georganiseerd worden, maar als het aangewezen is ook voor individuele leerlingen. Binnen elk traject wordt besproken met alle betrokkenen welke ondersteuning de leerkracht of school nodig heeft.

Trajecten kunnen kort of lang duren, meer of minder intensief zijn. Er zijn geen vaste in- of uitstroommomenten in de verschillende trajecten. Al deze aspecten worden bekeken met de verschillende betrokkenen

NAFT wil leerkrachten, teams en scholen in hun omgang met leerlingen versterken en hen ondersteunen bij het creëren van een verbindend leer- en leefklimaat.

Werken in en met de school voor duurzame impact

SAMENWERKING MET DE SCHOOL EN CLB IN HET NAFT TRAJECT

NAFT, of het nu om een preventief of om een remediërend traject gaat, is **een aanvulling op de ondersteuning in de school**, geboden door de leerkracht, het leerkrachtenteam, de leerlingbegeleiders, de zorgcoördinator, de directie, enzovoort. In het algemeen dienen scholen ervoor te zorgen dat er binnen de school en binnen elke klas een gunstig leer- en ontwikkelingsklimaat is voor alle leerlingen, en meer specifiek heeft iedereen in de school een rol te vervullen op het vlak van individuele leerlingenbegeleiding.

Bij leerlingen die problemen hebben in het schoolse traject, ongeacht de reden, blijft de school verantwoordelijk voor die leerlingen en voor hun schoolloopbaan, ook wanneer externe begeleiding wordt ingeschakeld. **NAFT-begeleiders zullen de actoren in de school daarom betrekken bij het traject van de leerling en ook ondersteunen.** Die ondersteuning kan zowel gericht zijn op het omgaan met de leerling of de klas en het goed begeleiden van de leerling en/of de klas.

Voor leerlingen die tijdelijk buiten de school begeleid werden, wordt besproken op welke manier de leerling opnieuw aansluiting kan maken met de klas en de school. **Deze (her-)aansluiting verloopt op maat van alle betrokkenen.** Hierbij horen bijvoorbeeld een stapsgewijze herinstap in de klas, voorbereidende klasgesprekken en gesprekken met leerkrachten tot de mogelijkheden.

“*Het was goed dat er een objectieve buitenstaander meedacht rond de problematiek van de leerling en de spanning tussen school, leerling en ouders.*”
- C.F. CLB-medewerker

“*We laten ons leerlingen nooit los, maar voelen ons gerust met een begeleiding van de onderwijsondersteunende projecten.*” - CLB-medewerker

Het einde van een NAFT-traject betekent niet het einde van de begeleiding van de leerling, de klas of de school. Het is belangrijk dat scholen, CLB's en pedagogische begeleidingsdiensten (PBD) zich engageren om de leerlingen, klassen en school na de NAFT-begeleiding verder te begeleiden op de gepaste manier. Dat houdt onder meer in dat goed opgevolgd wordt dat alle

actoren die nog betrokken zijn bij de begeleiding van de leerling, de klas, de school na NAFT, het engagement nakomen dat ze bij het afronden van het traject aangingen.

ONDERSTEUNING VAN DE SCHOOL VOOR PREVENTIE EN VERDUURZAMING

NAFT wil leerkrachten, teams en scholen in hun omgang met leerlingen versterken en hen ondersteunen bij het creëren van een verbindend leer- en leefklimaat. **Zo worden de leerkansen bevorderd voor alle leerlingen en wordt vroegtijdig schoolverlaten en schooluitval maximaal tegengegaan.** Net zoals de ondersteuning van individuele leerlingen, heeft schoolondersteuning in NAFT zowel een preventief als remediërend karakter.

NAFT ondersteunt sleutelfiguren in de school (leerkrachten, leerlingenbegeleiders, zorgcoördinatoren, directies, enz.) bij het verstevigen van het klasmanagement, het werken aan positieve relaties tussen de leerkrachten en de leerlingen (onder meer bij herinstap van de leerling na langdurige afwezigheid) en bij het versterken van het zorgbeleid op school (bijvoorbeeld beleid over sancties, omgaan met agressie, spijbelen, enz.). Ook coaching bij het werken aan een verbindend schoolklimaat kan een onderdeel zijn van de NAFT-begeleiding. **De ondersteuning heeft als doel dat het hele schoolteam versterkt wordt in de omgang met de leerlingen, zowel op individueel niveau als op klas- en schoolniveau.**

Tot slot kan ook de directie en school als geheel betrokken en ondersteund worden, bijvoorbeeld wanneer blijkt dat het schoolbeleid het best verder ontwikkeld wordt (bijvoorbeeld een schoolbeleid over agressie en conflicthantering, een schoolbeleid over pesten, enz.).

Schoolondersteuning geeft de mogelijkheid om een context te creëren die het werk dat in een naadloos flexibel traject geleverd werd door alle betrokkenen verankert en die bevordert dat het bereikte resultaat blijvend is.

*NAFT = een
waarderende
benadering en een
ondersteunend klimaat*

Daarnaast heeft deze schoolondersteuning een preventieve functie: door scholen te versterken in specifieke aspecten van de leerlingenbegeleiding kan het risico van schooluitval en voortijdig schoolverlaten verminderd worden voor de schoolbevolking als geheel.

Verbinding met andere ondersteuning

GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID EN GELIJKWAARDIGHEID

Zoals hierboven beschreven hebben de leerlingen, de school en het CLB in elk traject een rol, maar daarnaast zijn er nog andere personen die een belangrijke rol kunnen vervullen in een NAFT-traject. Denk hierbij aan de ouders of een andere opvoedingsfiguur, sleutelfiguren in de dagelijkse leefwereld van de leerling zoals iemand uit de buurt of verdere familie, iemand uit de jeugdbeweging, een sporttrainer en begeleiders uit andere levensdomeinen zoals welzijn en vrije tijd. Het actief betrekken en responsabiliseren van de sleutelfiguren rond de leerling(en) is onmisbaar in een traject.

De NAFT-begeleiding krijgt vorm in een samenwerking tussen al deze mensen. Elk van hen heeft in het traject een belangrijke stem. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt naar leeftijd, rol, functie, enzovoort. Het traject wordt in samenspraak ontwikkeld met respect voor elkaars positie.

HET CLB, PBD'S EN ONDERSTEUNINGSNETWERKEN

Om een goede leer- en opvoedingsomgeving te kunnen creëren voor alle leerlingen en hun rol op het vlak van leerlingenbegeleiding ten volle te kunnen realiseren, kunnen scholen zoals gezegd een beroep doen op verschillende vormen van schoolondersteuning. De CLB's, de PBD's en de ondersteuningsnetwerken hebben onder meer de opdracht om scholen te ondersteunen bij het verbeteren van de onderwijskwaliteit en de kwaliteit van de leerlingenbegeleiding.

Schoolondersteuning opgenomen binnen een NAFT-traject is hieraan altijd complementair. Schoolondersteuning door NAFT-aanbieders is tijdelijk en vooral gericht op het ondersteunen van het proces dat alle sleutelfiguren in een school aangaan om de kwaliteit van de leerlingenbegeleiding te verbeteren. De NAFT-begeleiders willen hen ondersteunen en coachen en bijdragen aan hun professionalisering, ook via vorming en opleiding, supervisie en intervisie.

NAFT in cijfers

In 2021 werden ongeveer 2900 leerlingen begeleid in een individueel NAFT-traject. Daarnaast kregen meer dan 560 klassen NAFT-begeleiding. Iets meer dan de helft van deze leerlingen is tussen vijftien en zeventien jaar.

NAFT -begeleiding wordt in alle onderwijsvormen ingeschakeld: zestien procent van de individuele trajecten gaat naar leerlingen uit het algemeen secundair onderwijs (ASO), twaalf procent naar leerlingen uit het technisch secundair onderwijs (TSO), 36 procent naar leerlingen uit het beroepssecundair onderwijs (BSO), achttien procent naar leerlingen uit het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) en dertien procent naar leerlingen uit het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO). Voor de klastrajecten zien we een iets andere verdeling: in de helft van de klastrajecten worden klassen uit het BSO begeleid, slechts in twee procent van de klastrajecten gaat het om klassen uit het DBSO. De overige klastrajecten zijn min of meer gelijk verdeeld over ASO, TSO en BuSO (telkens ongeveer vijftien procent).

Driekwart van de leerlingen begeleid met een individueel traject zet zijn oude schooltraject verder of sluit er opnieuw bij aan. Bij driekwart van de leerlingen wordt het schooltraject na het NAFT-traject, voor zover we weten, verdergezet zonder vertraging. Bij de leerlingen bij wie er sprake was van problematische afwezigheden, zijn bij bijna zestig procent de afwezigheden verminderd of zijn er sterke aanwijzingen dat de jongere na het traject minder problematisch afwezig zal zijn.

Beleidsaanbevelingen

1. Blijf aandacht hebben voor de meest kwetsbare leerlingen.

NAFT is er voor alle leerlingen uit het secundair onderwijs. In de praktijk worden voor sommige groepen van leerlingen de mogelijkheden van NAFT toch onvoldoende benut. Ook de leerlingen in de meest kwetsbare situaties hebben recht op kwaliteitsvol onderwijs. Het is een gedeelde verantwoordelijkheid, over beleidsdomeinen heen, om ervoor te zorgen dat voor elk kind en jongere (op zijn minst) het recht op leren gegarandeerd wordt, ook wanneer er geen verbinding meer is met onderwijs.

2. Maak meer schoolondersteuning mogelijk.

Op dit moment is een NAFT-traject altijd gebonden aan de aanmelding van een individuele leerling of van een klas. Ook schoolondersteuning wordt aan die aanmelding gekoppeld. Schoolondersteuning zou ook geboden moeten worden aan scholen die hier nood aan hebben, los van een concrete casus, wanneer de vraag duidelijk verbonden kan worden met de expertise van de NAFT-aanbieders en met het voorkomen van schooluitval. Dat vermijdt dat NAFT gekoppeld wordt aan een individueel schuldmodel, maakt het mogelijk om nog preventiever te werken en bevordert het context- en systeemgericht werken.

De klemtoon kan gemakkelijker gelegd worden op het voorkomen van problemen die mogelijk leiden tot schooluitval. Ook deze vorm van schoolondersteuning is een vorm van ondersteuning complementair aan de ondersteuning geboden door de CLB's, PBD's en ondersteuningsnetwerken.

3. Zorg voor ondersteuning voor de leerlingen uit het basisonderwijs.

Tot slot is het zinvol om de ondersteuning van leerlingen uit het basisonderwijs verder te ontwikkelen, bij voorkeur in en door de school, al dan niet met ondersteuning van CLB en begeleidingsdiensten, maar wanneer aangewezen ook met specifieke expertise van externe organisaties. De laatste jaren nemen de signalen toe dat ook daar behoefte is aan ondersteuning op het snijvlak van onderwijs en welzijn. Vanuit een ontwikkelingsperspectief en het bevorderen van leerkansen in de verdere schoolloopbaan is het belangrijk om ook dan goede ondersteuning te kunnen bieden.

ARKTOS

Arktos is een Vlaams expertisecentrum voor kinderen en jongeren van 6 tot 25 jaar in kwetsbare situaties en personen met een beperking voor wie de aansluiting op school, werk en samenleving minder evident blijkt. Door hen met zichzelf en hun omgeving te verbinden willen we hen versterken in hun talenten en vaardigheden, in alle mogelijke levensdomeinen. Daarnaast ondersteunen we ouders, scholen, partners en overheden bij het omkaderen van deze kinderen en jongeren. Ook in het beleid laten we ons kritisch optimisme horen waar nodig of gewenst.

Arktos is één van de 19 organisaties die door de Vlaamse overheid erkend zijn als aanbieder van naadloze en flexibele trajecten voor leerlingen uit het secundair onderwijs (NAFT) en is voorzitter van het NAFT-sectoroverleg.

www.arktos.be

Begrippenlijst

ASO	Algemeen secundair onderwijs
BSO	Beroepssecundair onderwijs
BuSO	Buitengewoon secundair onderwijs
CLB	Centrum voor leerlingenbegeleiding
DBSO	Deeltijds beroepssecundair onderwijs
NAFT	Naadloze flexibele trajecten
PBD	Pedagogische begeleidingsdienst
TSO	Technisch secundair onderwijs

BRONNEN

De cijfers over NAFT in deze bijdrage zijn afkomstig van het Agentschap Opgroeien en gebaseerd op Binc, het registratiesysteem voor voorzieningen.

MEER WETEN

Overzicht van de 19 erkende NAFT-aanbieders

<https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/naft-naadloze-flexibele-trajecten>

Visienota NAFT, opgesteld door en onderschreven door de 19 erkende NAFT-aanbieders

<https://www.expoo.be/visienota-naft>

Referentiekader voor NAFT-kwaliteit

https://www.onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/2021-07/02-03-2020_referentiekader%20NAFT.pdf

Omzendbrief NAFT (Naadloze flexibele trajecten onderwijs-welzijn)

<https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=15660>

RECHT OP GEPAST ONDERWIJS VOOR KINDEREN EN JONGEREN IN DE JEUGDHULP

– Vlaams Welzijnsverbond –

*Te veel kinderen in de sectoren
van de integrale jeugdhulp
krijgen te weinig,
niet aangepast of in het
slechtste geval geen onderwijs.*

Het recht op onderwijs is een basisrecht voor elk kind en elke jongere. Dit is, vanzelfsprekend, niet anders voor kinderen en jongeren die worden ondersteund vanuit de jeugdhulp.

Jeugdhulp begrijpen we hier in de ruime betekenis van het woord en omvat alle ondersteuning en hulpverlening aan kinderen, jongeren en gezinnen. In Vlaanderen wordt deze vorm van hulpverlening gevat binnen de integrale jeugdhulp. **Het decreet Integrale Jeugdhulp (2013) legt de wettelijke basis voor alle betrokken sectoren om een verregaande samenwerking en afstemming mogelijk te maken***. Doel is om er vanuit een gezamenlijk engagement over te waken dat kinderen en jongeren steeds ergens terecht kunnen en dat er geen breuken zijn in de hulpverlening. Zo moeten minderjarigen en hun gezin gemakkelijk de hulp vinden die ze nodig hebben.

Uit het jaarverslag jeugdhulp weten we dat het aantal ondersteunde kinderen en jongeren enorm is en toeneemt. In 2020 werden zo bijvoorbeeld 26.422 kinderen en jongeren tot 25 jaar ondersteund door de voorzieningen van het Vlaams agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH), 18.069 door voorzieningen jeugdhulp van agentschap Opgroeien, 9.424 door Pleegzorg, 5.753 door de Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW), 13.051 door de Vertrouwenscentra Kindermishandeling (VK) en 1.067 door de gesloten jeugdinstituten van agentschap Opgroeien (GI). Dit zijn de cijfers van zij die effectief een vorm van hulp of ondersteuning hebben gekregen. Daarnaast zijn er nog vele andere noden en hulpvragen die niet blijken uit deze statistieken, **want ook het recht op hulpverlening staat onder druk en wachtlijsten blijven een realiteit.**

School als beschermende factor

Helaas stellen we vast dat het recht op (gepast) onderwijs voor meerdere kinderen en jongeren in de jeugdhulp niet gegarandeerd wordt. En dit terwijl een goede schoolloopbaan een belangrijke beschermende factor is voor de algemene ontwikkeling. **Te veel kinderen in de sectoren van de integrale jeugdhulp krijgen te weinig, niet aangepast of in het slechtste geval geen onderwijs.** Dit is zeker het

** Het decreet Integrale Jeugdhulp bundelt volgende Vlaamse sectoren: Onderwijs (CLB's), Opgroeien (Jeugdhulp en Kind en Gezin), Algemeen Welzijnswerk, Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap, Geestelijke Gezondheidszorg.*

geval voor kinderen en jongeren met complexe, meervoudige problemen en/of beperkingen.

Ook de schooluitval is bij sommige doelgroepen bijzonder hoog. Het Binc cijferrapport van 2021 bundelt de cijfergegevens uit de registratietool Binc voor de sector jeugdhulp (Opgroeien). Daarin lezen we dat gemiddeld over alle organisatietypes in deze sector een schoolachterstand vast te stellen is van anderhalf jaar.

Wanneer we de risicofactoren voor schoolverlaten bekijken, blijkt op de site van Onderwijs Vlaanderen dat er een aantal kenmerken zijn die ook vaak voorkomen bij jongeren die worden ondersteund vanuit de jeugdhulp. Zoals bijvoorbeeld psychische problemen en een problematische thuis- en gezinssituatie. Ook risicofactoren in de omgeving spelen een rol, zoals het niet aanwezig zijn van een gepaste school in de buurt of te weinig ondersteuning op school zelf.

Jeugdhulpvoorzieningen trachten schoolvertraging of -uitval te vermijden en zetten sterk in op het blijven participeren aan onderwijs. Dit doen ze op verschillende manieren: door zoveel mogelijk schorsingen of uitval te voorkomen en in te zetten op het kunnen blijven gaan naar de eigen school (indien dit mogelijk is), door het zoeken naar nieuwe scholen en door het uitbouwen van samenwerkingen met scholen om gezamenlijk deze doelstelling na te streven.

Regulier onderwijs

Zoveel als mogelijk tracht men de kinderen en jongeren te laten aansluiten op het reguliere onderwijs. We hebben het dan over alle verschillende vormen van onderwijs: voltijds, deeltijds, duaal leren, leertijd, enz. En dit zowel voor gewoon als voor buitengewoon onderwijs. Ondanks de inspanningen van alle betrokkenen, blijven er jongeren uit de boot vallen. Ook binnen het onderwijs botst men op grenzen en regelgeving om een gepast aanbod voor deze kinderen en jongeren te organiseren. Wanneer er problemen zijn om 'gewoon' school te lopen en de mogelijkheden van het schoolinterne aanbod van basiszorg en verhoogde zorg niet volstaan, kunnen kinderen en jongeren in het gewoon onderwijs onder bepaalde voorwaarden gebruik maken van **een ondersteunings- of expertisenetwerk** (het vroegere geïntegreerd en inclusief onderwijs).

Daarnaast is er voor leerlingen die nood hebben aan uitbreiding van zorg het aanbod van het buitengewoon onderwijs (bv. type 5: ziekenhuisschool, type 3: gedrags- en emotionele stoornissen, type 2: verstandelijke beperking). Wanneer gewoon of buitengewoon onderwijs (al dan niet tijdelijk) onmogelijk is, is er binnen de onderwijsregelgeving de mogelijkheid om een

aangepast aanbod te organiseren onder de vorm van tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH*) of permanent onderwijs aan huis (POAH). **Via dit aangepast aanbod kunnen de kinderen en jongeren enige vorm van onderwijs krijgen, maar dit sluit vaak niet aan bij de noden die ze hebben.** Zowel POAH als TOAH zijn ook beperkt in het aantal lestijden per week en hebben dus een beperkt schoolaanbod in vergelijking met het aanbod voor kinderen en jongeren die gewoon naar school kunnen gaan. Bij gebrek aan een beter alternatief rekt men de mogelijkheden van TOAH en POAH op om toch enige vorm van school voor deze kinderen en jongeren te organiseren.

Om de aansluiting bij het onderwijs haalbaarder te maken, wordt er vanuit de jeugdhulp **complementair of geïntegreerd met het schoolaanbod een programma uitgewerkt vanuit de functie dagbesteding**. Er zijn helaas meer noden dan mogelijkheden om deze functie overal ten volle te kunnen uitbouwen. Vaak dient men hier ook creatief te zijn, gezien de regelgeving -jammer genoeg- ook een aantal vormen van samenwerking verhindert. Kinderen en jongeren met een beperking kunnen in de schoolcontext gebruik maken van een **persoonlijk assistent (PAB)** in de klas. Vanuit de regelgeving wordt dit echter beperkt tot praktische hulp en ook hier is de vraag groter dan het aanbod. Tot slot is er ook nog een **mogelijkheid om de vrijstelling van leerplicht aan te vragen**. Deze mogelijkheid wordt (gelukkig) de laatste jaren minder aangevraagd en vervangen door één van bovenvermelde opties.

Kind boven schoolloopbaan

Een andere kwetsbare doelgroep binnen de jeugdhulp voor schoolachterstand en/of -uitval zijn de tienerouders, en in het bijzonder tienermoeders. De Centra voor Integrale Gezinszorg (CIG) ondersteunen gezinnen die gekenmerkt worden door kwetsbaar ouderschap. Zo begeleiden zij onder andere ook tienermoeders. Voor deze moeders is de combinatie schoollopen en ouderschap vaak erg zwaar. Omwille van hun leerplicht worden ze verwacht aanwezig te zijn op school, anderzijds willen deze jonge vrouwen hun ouderschap zo goed mogelijk opnemen. Vaak geven tienermoeders prioriteit aan

** Wanneer een kind langdurig of chronisch ziek is, is de school sowieso verplicht om TOAH te organiseren.*

PAB = Persoonlijk Assistentie Budget

hun kind en zetten hun schoolloopbaan op de tweede plaats, waardoor deze doelgroep wordt gekenmerkt door een grote schoolachterstand en/of -uitval.

“Toen mijn dochtertje twee maand oud was, moest ik opnieuw naar school. Ik zette haar af aan de crèche. Op weg naar school voelde ik me verscheurd tussen leerling zijn en mama zijn. Tijdens de lessen kon ik alleen maar aan mijn dochter denken. Ik deed wat van mij verwacht werd maar heb dit niet lang kunnen volhouden. Het voelde gewoon niet juist dat mijn dochter op zo'n jonge leeftijd niet meer bij mij was.”

- Isaura

Binnen de meer besloten vormen van jeugdhulp is onderwijs ook geen evidentie. We denken hierbij aan de gemeenschapsinstellingen, maar ook aan de organisaties met een erkenning GES+ en veilig verblijf. **De jongeren die verblijven in deze werkvormen zijn vaak de verbinding met school verloren of zijn, omwille van hun complexe problematiek, niet meer welkom op hun oude school.** Jongeren die verblijven in de gemeenschapsinstellingen of het Vlaams detentiecentrum kunnen sowieso tijdelijk niet naar school en krijgen onderwijs in de voorziening zelf. **Die lessen voldoen niet aan het curriculum, waardoor men geen onderwijsequivalentie kan bereiken.** Dit pijnpunt werd ook herhaaldelijk benoemd in de rapporten van de Commissie van toezicht voor Jeugdhulpvoorzieningen (Commissie van Toezicht voor jeugdinstanties, 2021).

Uit het jaarverslag van de Commissie van Toezicht voor jeugdinstanties 2021:

“Mijn thuischool weigert me opdrachten te geven. Ik kan nu geen paasexamens doen en verlies wellicht weer mijn jaar.”

- Jongere in gemeenschapsinstelling

Conclusie

Het zijn verschillende concrete voorbeelden die schetsen dat er nog heel wat werk aan de winkel is om het recht op gepast onderwijs voor kinderen en jongeren met (complexe) ondersteuningsnoden te garanderen. **Toch zien we ook heel veel mooie praktijkvoorbeelden, waar welzijnsorganisaties binnen de jeugdhulp en scholen elkaar vinden en samen bruggen bouwen.** Er zijn ook de lerende netwerken onderwijs-welzijn die sinds september 2020 lopende zijn, met als specifiek doel de onderwijskansen voor kinderen en jongeren te versterken en schooluitval te voorkomen (Opgroeien, 2020). **Verschillende goede praktijken, waar heel wat lessen uit te trekken zijn, worden binnen de lerende netwerken in kaart gebracht.** Deze praktijken moeten verder ontsloten worden. Het is aan het beleid om dit mee te stimuleren en de nodige randvoorwaarden te creëren om samenwerking tussen onderwijs en welzijn te faciliteren. Er is immers nood aan een gemeenschappelijke visie vanuit de beleidsdomeinen en administraties zodat het beleid en de regelgeving constructief op elkaar afgestemd kunnen worden.

En daar zit volgens ons de eerste belangrijke stap. **We moeten verder evolueren naar een beleid waar de beleidsdomeinen onderwijs en welzijn dezelfde kaart trekken, namelijk: de kaart van het kind.** Met als uitgangspunt het garanderen van leerrecht voor alle leerlingen, ook de leerlingen die te maken hebben met ernstige, meervoudige en complexe problemen. Universal Design for Learning kan hiertoe handvaten bieden.

Met deze bijdrage willen wij een lans breken voor beter onderwijs op maat, voor al deze kinderen en jongeren. **Samen met de partners uit het onderwijsveld willen we zoeken hoe we de huidige drempels kunnen wegwerken om dit mogelijk te maken en een complementair en/of geïntegreerd aanbod te realiseren.**

Beleidsaanbevelingen

1. **Maak werk van een gedeelde visie tussen de beleidsdomeinen onderwijs en welzijn.**
 - Uitgangspunt hierbij is het leerrecht voor alle kinderen en jongeren.
 - Vertrek vanuit de insteek van *Universal Design for Learning* en bouw van daaruit flexibele onderwijsvormen uit die ruimte geven aan verschil.
 - Bekijk kinderen vanuit een holistische bril en valoriseer ook niet-cognitieve competenties.
2. **Gebruik deze gedeelde visie als toetssteen bij toekomstig beleid en in evoluties waar onderwijs en welzijn elkaar kruisen.**
 - De evoluties rond een geïntegreerd jeugd- en gezinsbeleid vanuit het beleidsdomein welzijn en het leersteundecreet vanuit het beleidsdomein onderwijs, zijn belangrijke concrete dossiers waarin de gedeelde visie vertaling kan krijgen in beleidskeuzes.
3. **Onderwijs en welzijn zijn gelijkwaardige partners in dit verhaal en hebben een gedeelde verantwoordelijkheid.**
4. **Kom los van rigide structuren/sectoren/aanbod en werk (regelgevende en andere) drempels weg die samenwerking in de weg staan.**
5. **Trek lessen uit de lokale goede praktijken en ontsluit de resultaten uit de lerende netwerken onderwijs-welzijn.**
6. **Zorg ook binnen de meer besloten settings van jeugdhulp voor onderwijs op basis van de noden en interesses van de kinderen en jongeren en laat deze uitmonden in een onderwijsequivalentie.**

VLAAMS WELZIJNSVERBOND

Het Vlaams Welzijnsverbond is een werkgeversorganisatie die meer dan 700 leden verenigt uit de non-profit welzijnssectoren (kinderopvang, jeugdhulp, preventieve gezinsondersteuning en voorzieningen voor ondersteuning van personen met een handicap) in Vlaanderen en Brussel. Wij bieden informatie en advies en verbinden mensen in netwerken. Onze kernopdracht bestaat uit belangenbehartiging bij de diverse overheden.

www.vlaamswelzijnsverbond.be

Begrippenlijst

Binc	Begeleiding in cijfers
CAW	Centra voor Algemeen Welzijnswerk
CIG	Centra voor Integrale Gezinszorg
GES+	Extreme gedrags- en emotionele stoornissen
GI	Gemeenschapsinstellingen
MFC	Multifunctioneel centrum
PAB	Persoonlijk Assistentie Budget
POAH	Permanent onderwijs aan huis
TOAH	Tijdelijk onderwijs aan huis
VAPH	Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap
VK	Vertrouwenscentrum Kindermishandeling

BRONNEN

Commissie van Toezicht voor Jeugdinstanties (2021). *Jaarverslag 2021 Commissie van toezicht voor Jeugdinstanties*. Geraadpleegd op 11 juli 2022, van <https://www.cvtj.be/nieuws/commissie-van-toezicht-voor-jeugdinstanties-stelt-nieuw-jaarverslag-voor>.

Decreet betreffende de integrale jeugdhulp (2013). Geraadpleegd op 11 juli, van <https://codex.vlaanderen.be/PrintDocument.ashx?id=1023237&geannoteerd=false>.

Onderwijs Vlaanderen (2022). *Vroegtijdig schoolverlaten: risicofactoren en kenmerken*. Geraadpleegd op 11 juli, van <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/vroegtijdig-schoolverlaten-risicofactoren-en-kenmerken>.

Opgroeien (2021). *Binc cijferrapport 2021*. Geraadpleegd op 11 juli 2022, van <https://www.jeugdhulp.be/sites/default/files/documents/Cijferrapport%20BINC%202021.pdf>.

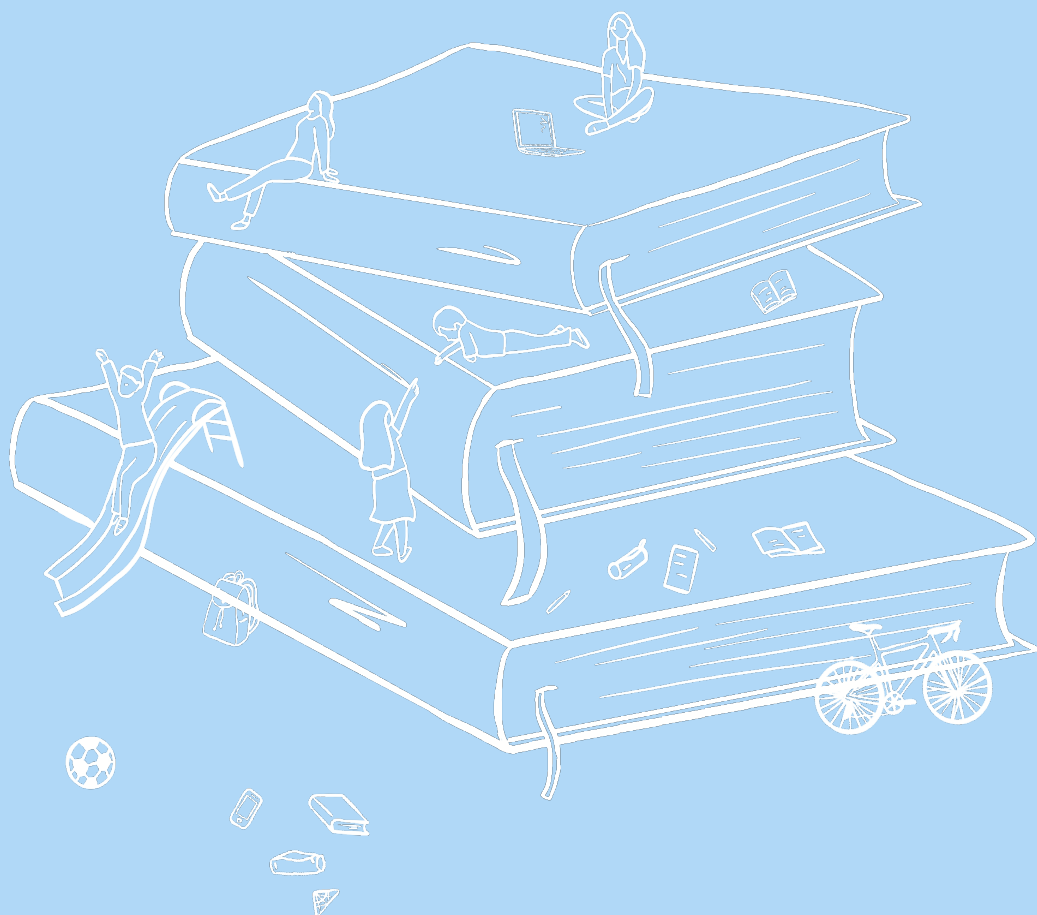
Opgroeien (2020). *Jaarverslag jeugdhulp 2020*. Geraadpleegd op 11 juli 2022, van <https://www.jaarverslagjeugdhulp.be/kerncijfers/wie-krijgt-hulp>.

Opgroeien (2020). *Lerende netwerken jeugdhulp-onderwijs*. Geraadpleegd op 11 juli 2022, van <https://www.jeugdhulp.be/actua/nieuwsberichten/lerende-netwerken-jeugdhulp-onderwijs>.

UDL (Universal Design for Learnings) – platform. Geraadpleegd op 29 augustus 2022, van <https://sites.arteveldehogeschool.be/udl/>.

KINDERRECHTENEDUCATIE

– KIYO, Plan België & UNICEF België –

*Kinderrechteneducatie is erop
gericht kinderen bewust te
maken van hun rechten en
hen in staat te stellen hun
rechten uit te oefenen.*

Wat is kinderrechteneducatie?

Kinderrechteneducatie is een vorm van onderwijs dat de rechten van kinderen omvat zoals opgesteld in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, **om kinderen en jongeren te helpen hun rechten en die van hun leeftijdsgenoten te kennen, toe te passen en te bevorderen.** Zoals aangegeven in artikel 42 van dit Verdrag, hebben kinderen immers het recht hun rechten te kennen. Ook volwassenen moeten van deze rechten op de hoogte zijn en kinderen helpen ze aan te leren: “De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe de beginselen en de bepalingen van dit Verdrag op passende en doeltreffende wijze algemeen bekend te maken, zowel aan volwassenen als aan kinderen.”¹

In deze bijdrage bespreken we kinderrechteneducatie als een activiteit binnen het formele onderwijs. Dit neemt niet weg dat dit ook kan plaatsvinden op andere plaatsen of momenten: in de jeugdbeweging, in de thuiscontext, in de jeugdzorg enz. Omwille van de focus van dit rapport, kiest deze publicatie voor het bespreken van de formele setting, maar de waarde van andere, non-formele of informele, vormen van kinderrechteneducatie valt zeker niet te onderschatten.

De benadering van kinderrechteneducatie binnen het onderwijs, met een vakoverschrijdende integratie van de kinderrechten in het dagelijkse schoolleven, zorgt voor **een omgeving waarin kinderen en jongeren zich bewust worden van hun eigen belang en van het belang van hun mening.** Kinderrechteneducatie is erop gericht hen in staat te stellen hun rechten uit te oefenen door de daad bij het woord te voegen. Het onderwijs is tevens de plek waar zo goed als alle kinderen bereikt worden en kan daarom gelden als oefenplaats voor kinderen om op een positieve wijze hun rechten te leren kennen en ervoor op te komen.

“*Ze hebben ons geleerd dat een kind recht heeft op bescherming en dat je zelf kan kiezen met wie je daarover zou willen praten. Je bent niet verplicht om dat tegen iemand anders te zeggen.*”

- Eline, 12 jaar²

Artikel 42 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind stelt dat kinderen het recht hebben om hun rechten te kennen.

Hoe verloopt kinderrechteneducatie in de praktijk?

Kinderrechteneducatie is een omvattend proces, gestoeld op het principe dat de leerlingen moeten leren over hun rechten, dankzij hun rechten en voor hun rechten!

Leren OVER de rechten van het kind = wat?

Kinderen en jongeren leren het Verdrag inzake de Rechten van het Kind kennen. Zij kennen hun rechten en verantwoordelijkheden en hebben inzicht in de normen, de waarden en de principes die ten grondslag liggen aan elk van deze rechten.

Leren DOOR de rechten van het kind = hoe?

De methode is even belangrijk als de inhoud. Wanneer kinderen en jongeren persoonlijk ervaren wat kinderrechten inhouden, worden zij zich ten volle bewust van het belang ervan voor hun eigen leven en dat van anderen.

Leren VOOR de rechten van het kind = waarom?

Door met de kinderen en jongeren te werken rond waarden zoals non-discriminatie, verantwoordelijkheidszin, gelijkheid en respect, helpen leerkrachten (en andere begeleiders van kinderen en jongeren) inzicht te verwerven in hun omgeving, zodat zij actieve wereldburgers kunnen worden die opkomen voor hun eigen rechten en die van hun leeftijdgenoten in België en daarbuiten.

“Als ik op mijn kamer zit en er komt ineens iemand binnen, dan zeg ik: ‘hey, ik heb wel recht op privacy!’ of soms zeg ik iets bij mijn vrienden en dan vinden die mijn mening raar en dan zeg ik: ‘dat maakt niet uit, ik heb recht op mijn eigen mening’.”
- Charlotte, 11 jaar³

Wat is wereldburgerschapseducatie en wat is de link met kinderrechteneducatie?

Wat in de wereld gebeurt, komen kinderen en jongeren heel snel te weten. Vele thema's,

zoals armoede, klimaat, conflictsituaties, migratie enz. raken hen. Via wereldburgerschapseducatie leren leerlingen dat ze niet “machteloos staan, maar dat ze “de kracht hebben om vragen te stellen, antwoorden te zoeken en actie te ondernemen”⁴. Wereldburgerschapseducatie dekt heel veel ladingen. Vanuit kinderrechteneducatie kan hier alvast een specifieke invulling aan gegeven worden.

Kinderrechten en bij uitbreiding mensenrechten zijn de fundamenten waarop onze democratie gebouwd is. Ze bieden onze kinderen en jongeren een waardenkader om zich te ontwikkelen tot actieve burgers die deelnemen aan de samenleving en die actief meebouwen aan de maatschappij van morgen. Als kinderen kennismaken met hun eigen rechten – en dus ook die van anderen – leren ze van kleins af aan om deze rechten op een respectvolle manier te verdedigen en om op te komen voor de rechten van anderen.

Het besef dat deze rechten gelden voor alle kinderen in de wereld – kinderrechten zijn immers universeel – en vanuit een verbondenheid met kinderen en jongeren wereldwijd, kan het hen stimuleren om solidair te zijn met hun leeftijdsgenoten op andere plaatsen in de wereld en te streven naar meer (globale) rechtvaardigheid.

Ze beseffen namelijk dat ze overal ter wereld voor gelijkaardige uitdagingen staan, in verschillende contexten. Ze kunnen inspiratie halen bij elkaar en zich bewust zijn van het feit dat ook zij kunnen bijdragen aan een positieve verandering in de wereld. En ze kunnen hiertoe een engagement opnemen, hoe klein ook, gelet op het belang van het lokale binnen de internationale gemeenschap.

Het besef dat kinderrechten universeel zijn, kan solidariteit stimuleren.

“We kennen nu beter onze rechten. En we hebben geleerd meer te luisteren naar de mening van anderen, geduld te hebben, samen te werken. We hebben geleerd dat je dingen stap voor stap moet doen, ook dat je actie kan ondernemen. Zelfs als het fout gaat, heb je het geprobeerd en kun je van je fouten leren.”
- Moha & Akram, 16 jaar⁵

Waarom zijn kinderrechteneducatie en wereldburgerschap-educatie belangrijk?

Het belang van kinderrechteneducatie ligt in haar holistische aanpak. Kinderrechteneducatie heeft immers niet enkel een positieve impact op individueel- of schoolniveau, maar ook op de samenleving in het algemeen, **door kinderen en jongeren in staat te stellen een open blik op de wereld en een breder burgerschap te ontwikkelen**. De kinderen van vandaag zijn immers de volwassenen van morgen.

De voordelen van deze aanpak reiken verder dan de schoolomgeving: kinderen en jongeren ontwikkelen verschillende vaardigheden (communicatie, samenwerken, organiseren enz.) en worden gemotiveerd om zich in te zetten voor de maatschappij via initiatieven voor de bevordering en het respecteren van kinderrechten. Kinderrechteneducatie zorgt voor de ontwikkeling van emancipatie (ik), empathie (jij) en solidariteit (wij) van kinderen/jongeren:

Emancipatie – Ik, als persoon, heb rechten en kan ervoor opkomen;

Empathie – Jij, ook als persoon, hebt rechten en ik kan jouw rechten mee realiseren;

Solidariteit – Wij kunnen samen reageren als kinderrechten niet gerespecteerd worden, want wij hebben rechten.

Door de rechten van het kind te integreren in alle niveaus van het onderwijs of de instelling (klas, school, schoolreglement enz.) ontstaat een rode draad, een ankerpunt voor het hele schooltraject van de leerling. Op die manier kunnen leerlingen op praktische wijze experimenteren met hun rechten en inzien dat het Verdrag inzake de Rechten van het Kind **universeel, onvervreemdbaar en ondeelbaar** is.

Zoals in 2014 al aangehaald werd door de Kinderrechtencoalitie in de publicatie *Kinderrechteneducatie in het Onderwijs*⁶, komt kinderrechteneducatie ten goede aan de hele maatschappij. Zo draagt het niet alleen bij tot het effectief realiseren van kinderrechten, maar bevordert het onder andere ook de kwaliteit van het onderwijs, gaan de onderlinge

relaties tussen en het welbevinden van de verschillende spelers in het onderwijs erop vooruit (met name leerlingen, ouders en onderwijspersoneel) en bevordert het gelijke kansen en omgaan met diversiteit in het onderwijs.

Hoe zit het met de situatie in Vlaanderen? Welke plaats neemt kinderrechteneducatie in de Vlaamse wetgeving in?

Vlaanderen beschikt niet over een referentiekader voor de implementatie van kinderrechten in het schoolbeleid, maar er zijn wel talrijke verwijzingen te vinden naar de rechten van het kind via 'wetgevende decreten en teksten. Met name het decreet van 1997 – het Decreet basisonderwijs – stelt uitdrukkelijk dat “een school in het geheel van haar werking de internationaalrechtelijke en grondwettelijke beginselen inzake de rechten van de mens en van het kind in het bijzonder eerbiedigt”⁷. Die verwijzing naar de rechten van het kind, maar ook het continuïteitsbeginsel daarin wijzen op de **noodzaak van een transversale en holistische integratie van de kinderrechten en de mensenrechten in de werking van de scholen**.

Er zijn wel degelijk belangrijke elementen die een kinderrechtenbenadering benadrukken. Zo wordt in de nieuwe eindtermen gesteld dat ‘Leerlingen het belang van fundamentele mensenrechten en de rechten van het kind kunnen illustreren. Zij erkennen dat rechten en plichten complementair zijn’. Het behoud van dit uitgangspunt bij de herschrijving van de nieuwe eindtermen én concrete vertaling ervan naar de schoolcontext is cruciaal⁸.

Via verschillende decreten streeft de regering naar een meer inclusieve visie, met name met het decreet betreffende de participatie van 2004, dat de actieve deelname van leerlingen aan de ontwikkeling van het beleid van hun school regelt. Dat decreet biedt de mogelijkheid om een leerlingenraad op te richten per middelbare school. Vanaf september 2022 introduceert de Vlaamse overheid het decreet leersteun, een nieuw model voor ondersteuning van leerlingen met

De nieuwe eindtermen benadrukken een kinderrechtenbenadering.

specifieke onderwijsbehoeften in het regulier onderwijs, als opvolger van het M-decreet. Het leersteunmodel beoogt een ruimere inclusiviteit in het onderwijs (zie ook de bijdrage van GRIP: Inclusief onderwijs is geen mythe, pagina 31). Ondanks het gebrek aan leidraad aangaande de toepassing in de praktijk, geeft de Vlaamse overheid wel een sterk signaal ten voordele van kinderrechteneducatie, door van kinderrechten een belangrijke factor in haar wetgeving te maken.

De nood aan een sterkere nadruk op kinderrechteneducatie is geen vrijblijvende wens. Als ondertekenaars van het Kinderrechtenverdrag, engageren we ons als land en regio om de aanbevelingen (zie verder) van het VN- Kinderrechtencomité om te zetten naar de praktijk.

Zoals aangegeven in artikel 42 van dit Verdrag (zie boven) hebben kinderen het recht hun rechten te kennen en moeten **volwassenen deze rechten kennen en kinderen helpen ze aan te leren**. Elke twee jaar voert UNICEF een bevraging uit waarin onder andere gepeild wordt naar de kennis van volwassenen over kinderrechten. Uit de cijfers van 2021 blijkt dat slechts 28,4 procent van de volwassenen in België aangeeft zich in hoge of gemiddelde mate bewust te zijn van kinderrechten, ten opzichte van 30,9 procent in 2019. Aangezien kennis van kinderrechten door volwassenen essentieel is voor de realisatie van artikel 42 van het Verdrag, leggen deze cijfers een grote uitdaging bloot.

Ook het Kinderrechtencomité merkte in haar Slotbeschouwingen over het gecombineerde vijfde en zesde periodieke verslag van België (2019) al op dat er wel degelijk maatregelen zijn genomen “om de kennis van het Verdrag bij kinderen te verbeteren, met name door de integratie ervan in de burgerschapseducatie over de democratische samenleving en moedigt de Verdragsstaat aan ervoor te blijven zorgen dat de bepalingen van het Verdrag algemeen bekend, begrepen en toegepast worden, met name door de opleiding inzake kinderrechten te versterken van professionals die in contact komen met kinderen”. Verder vraagt het Comité specifieke aandacht voor gelijke onderwijskansen, bestrijding van discriminatie op school, een lerarenopleiding die voorbereidt op een diverse klascontext, betaalbaar onderwijs, een intensievere aanpak van schooluitval, capaciteitsverhoging binnen scholen en een opgedreven aanpak van Pestgedrag in de schoolcontext.

Enkele prioriteiten binnen Kinderrechteneducatie uitgelicht

Kinderrechten behelzen quasi alle domeinen waar kinderen en jongeren mee in aanraking komen. Het is om die reden niet evident voor leerkrachten om hier wegwijzen in te raken.

De 54 rechten van het Kinderrechtenverdrag worden daarom gemakkelijkshalve door het partnerschap Kinderrechtenscholen/ School for Rights onderverdeeld in negen clusters: participatie – non-discriminatie – familie – gezonde levensomstandigheden – veiligheid en bescherming – privacy – kwaliteitsvol onderwijs – een eigen identiteit – vrije tijd en ontspanning. Het Kinderrechtenverdrag omvat ook vier leidende principes, die altijd en overal, ten aanzien van alle rechten, van toepassing zijn: het principe van niet-discriminatie (art. 2), het belang van het kind (art. 3), het recht op leven, overleven en ontwikkeling (art. 6) en het recht op participatie (art. 12). Het principe van niet-discriminatie en het recht op participatie worden hier verder besproken. Ook het recht op kwaliteitsvol onderwijs (art. 29) komt aan bod.

*Het besef dat
kinderrechten
universeel zijn
kan solidariteit
stimuleren.*

1 WAT IS PARTICIPATIE?

“*We denken na over wat we willen, en we vertellen het. Volwassenen leren ons hoe we dat op een goede manier doen. Ze moeten naar ons luisteren*”⁹.

Als kind of jongere heb je het recht om te zeggen wat je denkt of voelt en om elke vraag te stellen die in je opkomt. Volwassenen moeten rekening houden met de mening van kinderen en jongeren en **handelen in hun belang bij het nemen van beslissingen die impact op hen hebben**. Als een kind een mening uit, betekent dat niet dat de gesprekspartner akkoord moet gaan. Wel moet hij luisteren, nadenken over de mening van het kind of van de jongere, en pas dan beslissen en hen daarover informeren.

Kortom, elk kind/jongere heeft het recht zich te uiten en te participeren aan de besluitvorming. Rekening houdend met leeftijd en maturiteit, ontvangt het kind informatie, vormt het een eigen mening, uit het kind die mening, wordt het gehoord, mag het mee debatteren en heeft het kind impact op het eindresultaat of de genomen beslissing.

In de eindpublicatie van de Kinderrechtencoalitie “Zie mij! Onzichtbare Kinderen en hun rechten” wordt dieper ingegaan op de voorwaarden om tot participatie te komen (p. 354) en komt een ‘local good practice’ aan bod om aan beleidsparticipatie te doen (p. 357)¹⁰. In dit voorbeeld wordt aangegeven hoe leerlingen van een school in Kortrijk in debat gingen met

Kortrijkse politici rond verschillende beleidsaanbevelingen die ze hadden opgemaakt, wat de politici op hun beurt in het beleid meenamen. Binnen de schoolmuren kan participatie van leerlingen op verschillende manieren: inspraak in het schoolreglement, in hoe schoolse activiteiten worden opgevat, klasafspraken die samen met de leerlingen worden genomen enz.

“Onze nieuwe rapporten zijn beter voor ons recht op privacy. We moeten niet aan iedereen laten zien wat erop staat. Bij ons vorig rapport gingen we veel meer punten vergelijken en dat is nu gedaan. Er is ook geen klasgemiddelde meer. Dat is veel beter.” - War, 10 jaar

2 WAT IS NON-DISCRIMINATIE?

“Maakt niet uit of je een jongen of meisje bent, of je blond of rood haar hebt, of je dun of dik bent, of je een zwarte of witte huid hebt... We zijn allemaal gelijk¹¹!”

Alle kinderen hebben dezelfde rechten. **We moeten kinderen en jongeren dus gelijkwaardig behandelen**, ongeacht hun afkomst, hun (politieke) overtuigingen, huidskleur, gender, taal, religie, nationaliteit, etniciteit, sociale achtergrond, beperking enz. In School for Rights Sint-Lutgardis Mol hebben leerlingen uit het tweede middelbaar een postercampagne opgezet tegen pesten. “Op elke affiche hebben we een boodschap gezet over discriminatie. We hopen dat de mensen die onze affiches gezien hebben erover hebben nagedacht, want we willen dat iedereen op dezelfde manier wordt behandeld” (School for Rights, Sint-Lutgardis Mol).

“We praten in de klas veel meer over pestgedrag of over wat er gebeurd is in de speeltijd.” - Amélie, 10 jaar

3 KWALITEITSVOL ONDERWIJS

“We mogen naar school gaan en om uitleg vragen.”

Het Kinderrechtenverdrag geeft iedereen het recht op onderwijs, toegang tot (gratis) onderwijs en zo lang mogelijk school te lopen (art. 28 IVRK). Hetzelfde Verdrag zegt via artikel 29 ook iets over de inhoud van dat onderwijs. Daarin wordt bepaald dat onderwijs gericht moet zijn

op het zo volledig mogelijk ontwikkelen van talenten en vaardigheden. Het artikel schrijft voor dat kinderen de rechten van anderen leren respecteren, dat ze in vrede leren leven en het milieu leren beschermen. Dit zijn allemaal streefdoelen die een essentieel onderdeel vormen van wat kinderrechteneeducatie teweeg kan brengen.

Ook in België moeten we blijven streven naar kwaliteitsvol onderwijs, met bijzondere aandacht voor kinderen die opgroeien in kwetsbare situaties. Want wanneer kinderen en jongeren hun talenten niet kunnen ontwikkelen, heeft dit een impact op hun hele verdere leven en brengt het risico's mee op vlak van sociale cohesie. Het is dus in ieders belang dat de kwaliteit van het onderwijs in al onze scholen opgekrikt wordt.

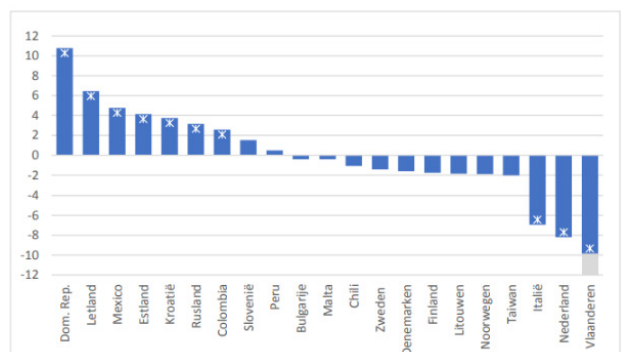
De nieuwe eindtermen benadrukken een kinderrechten benadering.

Enkele uitdagingen met betrekking tot de realisatie van verschillende rechten

1 PARTICIPATIE

Het is niet voldoende dat jongeren kennis bezitten over burgerschap, we verwachten ook dat burgers op een actieve wijze deelnemen aan het maatschappelijke en politieke leven. Wat die indicatoren betreft, scoort Vlaanderen bijzonder slecht. Dat zien we ten eerste op de school zelf. De Vlaamse jongeren krijgen weinig mogelijkheden om zelf actief deel te nemen aan het bestuur van de school, door bijvoorbeeld leerlingenraden en dergelijke initiatieven. De Vlaamse scholen missen daardoor de mogelijkheid om te functioneren als een oefenplaats voor een actief en geëngageerd burgerschap.

Ook de leerkrachten rapporteren overigens dat er in de Vlaamse scholen niet echt een cultuur van betrokkenheid en participatie heerst: nog al te vaak worden de scholen op een top-down manier bestuurd, zonder een betrokkenheid van de gehele schoolgemeenschap.

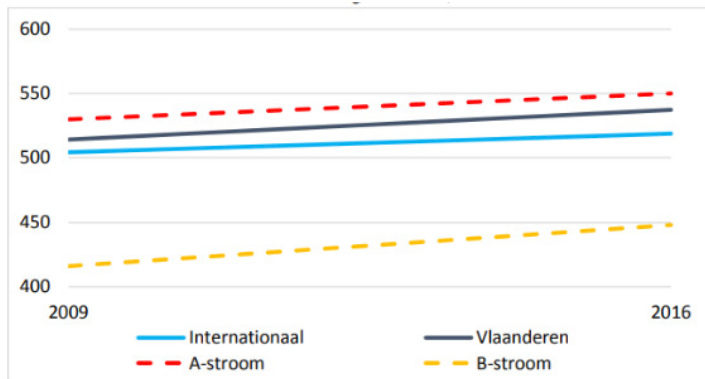

Figuur 1. ICCS 2016 Rapport Vlaanderen

Vlaanderen scoort hier duidelijk onder het internationaal gemiddelde, en voor wat betrokkenheid betreft, is Vlaanderen zelfs de hekkensluiter in de internationale vergelijking.

2 NON-DISCRIMINATIE

Er zijn grote verschillen qua kennis met betrekking tot burgerschap tussen de A-stroom en de B-stroom.

Figuur 2. Politieke kennis in Vlaanderen en ICCS-gemiddelde, 2009-2016, ICCS 2016 Rapport Vlaanderen

3 KWALITEITSVOL ONDERWIJS

Het Kinderrechtenverdrag schrijft voor dat kinderrechteneducatie transversaal aanwezig zou moeten zijn doorheen het onderwijs. Vandaag doen veel leerkrachten in Vlaanderen reeds aan kinderrechteneducatie, zij het impliciet.

De signalen die door de organisaties achter deze publicatie worden opgepikt, geven echter weer dat een expliciete verwijzing naar kinderrechten(educatie) in de leerplannen nog veel weerstand oproept. Kinderrechteneducatie voelt vaak aan als iets 'extra', als 'iets wat er ook nog eens bij komt', terwijl het in de praktijk als een sterk overkoepelend kader kan gehanteerd worden. Om kinderrechteneducatie te realiseren is het nochtans essentieel dit ook zo te benoemen.

Beleidsaanbevelingen

De vraag naar een goede beheersing van basiscompetenties zoals lezen en rekenen voor alle leerlingen mag dan terecht zijn, **een afslanking van de andere competenties zou een absolute verenging betekenen in de vorming van kritische en wereldwijze kinderen.** Kinderen en jongeren kunnen die bredere doelen ook buiten de school(m)uren oefenen, maar de school is de enige plaats waar álle kinderen en jongeren bereikt worden. Een nauwere samenwerking tussen onderwijs en andere sectoren/organisaties kan hier een uitweg bieden.

Verklein de kloof met betrekking tot **aandacht voor kinderrechten- en (wereld)burgerschapseducatie tussen de A-stroom en de B-stroom.**

Zet in op **structurele, periodieke meetinstrumenten** die de stand van zaken met betrekking tot kinderrechten(educatie) in het onderwijs evalueren.

Betrek kinderen en jongeren bij de opmaak van de einddoelen en eindtermen omtrent kinderrechteneducatie.

Integreer kinderrechten(educatie) expliciet binnen de nieuw te formuleren eindtermen voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs en voor de eindtermen van het lager onderwijs.

Integreer kinderrechten(educatie) expliciet binnen de lerarenopleiding zodat leerkrachten in staat zijn om kinderrechten op een transversale manier de klascontext binnen te brengen.

KIYO

KIYO empowert kinderen en jongeren zodat ze in staat zijn hun leven in eigen handen te nemen om zo hun rechten waar te maken. Samen met haar partners versterkt KIYO de persoonlijke ontwikkeling en de technische vaardigheden van kinderen en jongeren. Hierdoor kunnen ze als actieve wereldburgers positieve veranderingen op gang brengen zowel bij henzelf als op het niveau van de samenleving.

www.kiyo-ngo.be

PLAN INTERNATIONAL BELGIË

Plan International België is een onafhankelijke Belgische ngo en lid van de internationale organisatie Plan International. De ngo ijvert in meer dan 70 landen wereldwijd voor gelijke rechten voor meisjes en kinderrechten. Met 'Betrokkenheid' als één van haar kernwaarden, staat participatie van kinderen en jongeren in hun gezin en gemeenschap centraal in de werking van Plan.

www.planinternational.be

UNICEF BELGIË

Het Belgisch Comité voor UNICEF of UNICEF België vertegenwoordigt UNICEF in België volgens een erkenningsakkoord ondertekend met het Kinderfonds van de Verenigde Naties. De missie van UNICEF België bestaat erin alle nodige aandacht van het grote publiek, bedrijven en overheden te vragen voor kinderrechten in België en in de wereld. Voor de uitvoering van deze missie staan kinderrechteneducatie en participatie centraal.

<https://www.unicef.be/nl>

PARTNERSCHAP SCHOOL FOR RIGHTS - KINDERRECHTENSCHOLEN

School for Rights - Kinderrechtenscholen is een partnerschap van verschillende kinderrechtenorganisaties, waaronder KIYO, Djapo, Plan International België, VIA Don Bosco, Echos Communication, UNICEF België en RCN Justice & démocratie. Sinds 2008 begeleiden deze organisaties scholen en leerkrachten bij de integratie van de Rechten van het Kind in de klaspraktijk, via aangepast pedagogisch materiaal en/of door een trajectbegeleiding aan te bieden aan scholen om een “Kinderrechtenschool” (voor de basisscholen) of een “School for Rights” (voor de middelbare scholen) te worden. Via deze acties zetten leerkrachten en scholen de rechten van het kind, die voortvloeien uit het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het Kind, op de voorgrond in hun dagelijkse schoolpraktijk.

<https://www.schoolforrights.be/nl>

EINDNOTEN

- 1 Verdrag inzake de Rechten van het Kind, Aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989, Officiële Nederlandse vertaling
- 2 Plan International België (2021). *Publicatie Samen werken aan kinderrechten op school. Een School for Rights of Kinderrechtenschool Wat – Hoe – Waarom.* manual_s4r-interactive-nl.pdf (planinternational.be)
- 3 Plan International België (2021). *Publicatie Samen werken aan kinderrechten op school. Een School for Rights of Kinderrechtenschool Wat – Hoe – Waarom.* manual_s4r-interactive-nl.pdf (planinternational.be)

- 4 11.11.11 (2022). *Educatieve kaart voor wereldburgers*. <https://11.be/sites/default/files/2022-06/20220602-Educatieve-kaart.pdf>

- 5 Quote van jongeren die deelnamen aan het Action4Rights-traject van KIYO, in het schooljaar 2021-2022.

- 6 Kinderrechtencoalitie (2014). *Publicatie Kinderrechteneducatie in het Onderwijs*. 2014-kinderrechteneducatie-in-het-onderwijs.pdf

- 7 Decreet Basisonderwijs, Hoofdstuk 7, artikel 62 <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12254>

- 8 Uitspraak Grondwettelijk hof: https://www.gewu.be/images/documenten/Pers_GH_16062022.pdf.

- 9 Plan International België (2021). *Publicatie Samen werken aan kinderrechten op school. Een School for Rights of Kinderrechtenschool Wat – Hoe – Waarom*. manual_s4r-interactive-nl.pdf (planinternational.be)

- 10 Kinderrechtencoalitie (2020). *Zie mij! Onzichtbare kinderen en hun rechten*. <https://www.kinderrechtencoalitie.be/wp-content/uploads/2020/11/Eindpublicatie-2020-Zie-Mij-Onzichtbare-Kinderen-en-Hun-Rechten-Kinderrechtencoalitie-Vlaanderen.pdf>

- 11 Plan International België (2021). *Publicatie Samen werken aan kinderrechten op school. Een School for Rights of Kinderrechtenschool Wat – Hoe – Waarom*. manual_s4r-interactive-nl.pdf (planinternational.be)

BRONNEN

Verdrag inzake de Rechten van het Kind. *Nederlandstalige vertaling van het Kinderrechtenverdrag*. Geraadpleegd op 20 juni 2022, van <https://www.vlaanderen.be/cjm/sites/default/files/2020-04/Kinderrechtenverdrag-NL.pdf>

Plan International België (2021). *Publicatie Samen werken aan kinderrechten op school. Een School for Rights of Kinderrechtenschool Wat – Hoe – Waarom*. Geraadpleegd op 20 juni 2022, van [manual_s4r-interactive-nl.pdf](https://www.planinternational.be/manual_s4r-interactive-nl.pdf) (planinternational.be)

Kinderrechtencoalitie (2014). *Publicatie Kinderrechteneducatie in het Onderwijs*. Geraadpleegd op 29 juni 2022, van [2014-kinderrechteneducatie-in-het-onderwijs.pdf](https://www.kinderrechtencoalitie.be/2014-kinderrechteneducatie-in-het-onderwijs.pdf)

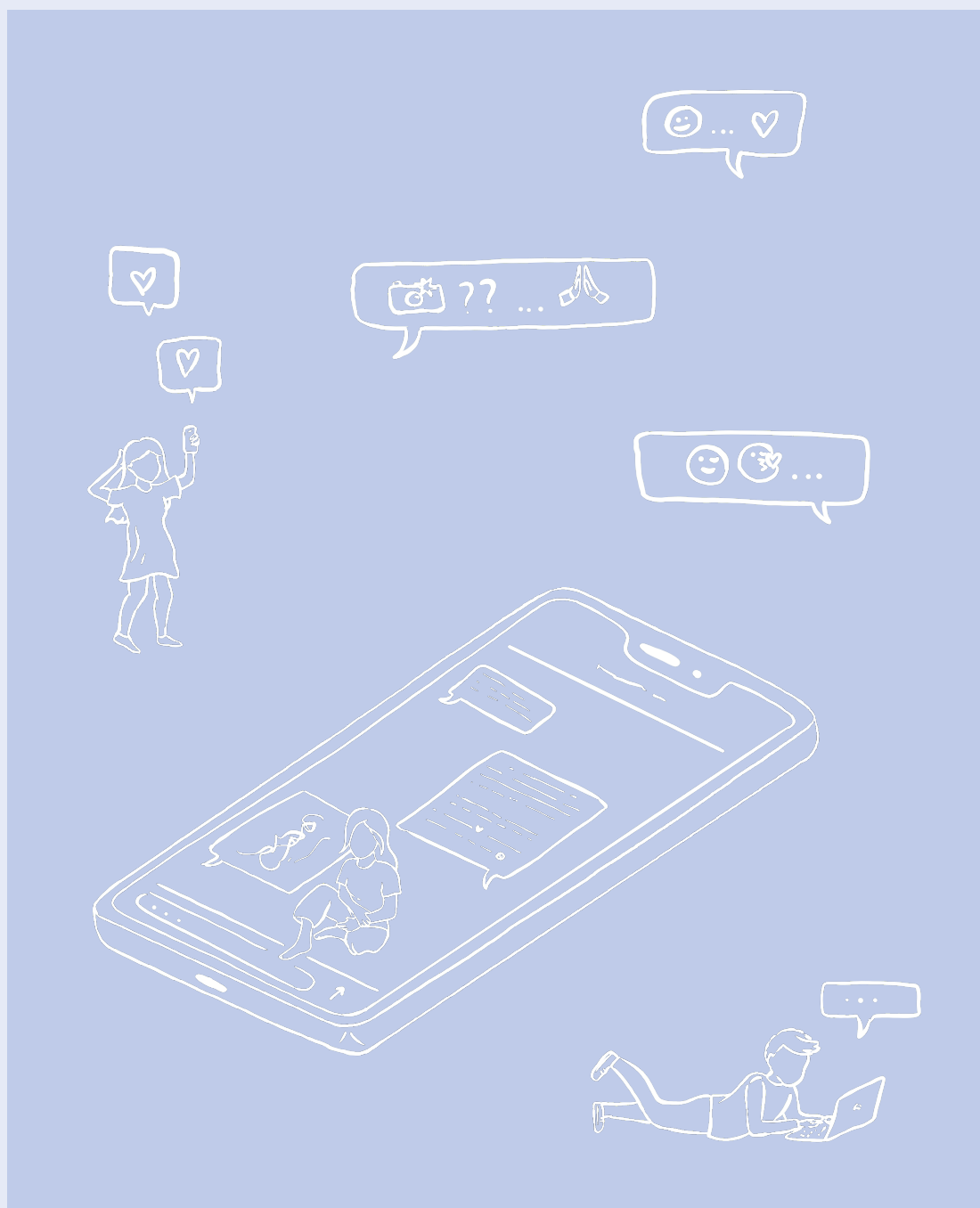
Departement Cultuur, jeugd en media (20219). *Verenigde Naties, Comité voor de rechten van het kind. Slotbeschouwingen over het gecombineerde vijfde en zesde periodieke verslag van België*. Geraadpleegd op 20 juni 2022, van VERENIGDE NATIES, COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND.pdf (kinderrechten.be)

11.11.11 (2022). *Educatieve kaart voor wereldburgers*. geraadpleegd op 29 juni 2022, van <https://11.be/sites/default/files/2022-06/20220602-Educatieve-kaart.pdf>

Kinderrechtencoalitie (2020). *Zie mij! Onzichtbare kinderen en hun rechten*. Geraadpleegd op 11/07/2022, van <https://www.kinderrechtencoalitie.be/wp-content/uploads/2020/11/Eindpublicatie-2020-Zie-Mij-Onzichtbare-Kinderen-en-Hun-Rechten-Kinderrechtencoalitie-Vlaanderen.pdf>

ONGEWAPEND ONLINE

– Child Focus –

*Onze kinderen zijn
massaal online, nu nog
massaal mediawijs.*

Het is 10 april 2022, en de Child Focus 116000 hulplijn rinkelt voor een typisch grooming dossier. Aan de lijn een radeloze leerkracht op zoek naar houvast en handvatten om een leerling te helpen. S. zit in het vijfde leerjaar en neemt de leerkracht in vertrouwen. Er zou iets aan de hand zijn met 'iemand op TikTok'. Zo bleek ze al een aantal weken behoorlijk intensief in gesprek met een onbekende man op het platform. En dat gesprek ging "een rare richting uit".

Een jaar geleden kreeg S. haar eerste smartphone cadeau, maar "enkel om spelletjes te spelen, YouTube te checken en TikToks te maken". Haar mama ging er van uit dat er aan deze online activiteiten weinig risico's verbonden zijn, dus werd S. helemaal vrij gelaten in haar online gedrag. Online platforms zeggen vaak dat kinderen geen berichten kunnen krijgen van onbekenden, maar dat systeem blijkt niet altijd waterdicht. Leeftijd is online immers erg relatief en er kan makkelijk over gelogen worden. Online seksuele uitbuiting van kinderen kan verschillende vormen aannemen en kan zich op verschillende plekken afspelen. **Elk online platform met een chatfunctie waar kinderen zich bevinden vormt mogelijks een risico.**

In dit geval ging het dus over 'online grooming'. Grooming is het proces waarbij **een volwassene het vertrouwen van een minderjarige probeert te winnen met een seksueel doel voor ogen**: van het verzamelen van beeldmateriaal tot fysiek seksueel misbruik. Een groomer gaat dus vooral op zoek naar minderjarigen op de plekken waar ze zich bevinden. Vaak online dus. In het geval van S. is dat 'Avakin Life 3D' waar ze aan verknocht is, één van de vele VR-spelletjes die er te vinden zijn voor kinderen in de App- of PlayStore. Het is een online wereld waar kinderen met elkaar spelen en virtueel interageren, met dus ook een chatfunctie. Ze komt er Z. tegen, die even oud is als zij en blijkbaar ook graag 'Avakin' speelt. Het klikt tussen hen, ze spelen veel samen en Z. vraagt haar om hem toe te voegen op WhatsApp.

S. vindt chatten met Z. op WhatsApp heel tof. Hij wint haar vertrouwen via lange gesprekken en subtiële complimentjes. Na enkele dagen neemt het gesprek een meer seksuele wending. "Ben je alleen?", "Neem een foto van je lichaam en stuur die naar me." S. gaat er op in.

Grooming: het proces waarbij een volwassene het vertrouwen van een minderjarige probeert te winnen met een seksueel doel.

Een aantal dagen later geeft Z. toe niet helemaal te zijn wie hij gezegd had. “Vind je ‘t erg dat ik wat ouder ben?” S. begrijpt het allemaal niet zo goed, tot Z. vraagt of ze eens in het echt wilt afspreken. Ze blokkeert en panikeert, maar durft er niet over te praten met haar ouders uit angst dat haar smartphone zal worden afgenomen. Uiteindelijk, en gelukkig maar, kiest ze ervoor om haar leerkracht als vertrouwenspersoon in te schakelen, die op haar beurt Child Focus consulteert.

Naar de lagere school met een smartphone

Even uitzoomen naar de wereld van jongeren, relaties en online seksualiteitsbeleving anno 2022. Het is een boeiende wereld die continu verandert, wat het niet altijd evident maakt voor volwassenen om mee te zijn met de huidige stand van zaken in de online leefwereld van jongeren. Gelukkig is er Apestaartjaren om een vinger aan de pols te houden. Apestaartjaren is een tweejaarlijks onderzoek naar de digitale leefwereld van Vlaamse kinderen en jongeren tussen zes en achttien jaar. Het onderzoek maakt duidelijk hoe kinderen en jongeren omgaan met digitale media, en wat vandaag de grootste uitdagingen zijn.

Veranderen de online ervaringen van kinderen dan echt merkbaar? Ja, en geen klein beetje. Zo was de gemiddelde leeftijd voor een eerste smartphone bij kinderen in 2018 twaalf jaar. In 2020 daalde dat al naar onder de tien, om in 2022 af te klokken op acht jaar en vier maanden. Uit dit laatste onderzoek blijkt ook dat kinderen rond hun tiende levensjaar in hun ‘digitale puberteit’ komen. Vanaf die leeftijd lijkt hun internetgebruik sterker op dat van pubers dan op dat van kinderen onder de tien jaar. **Samengevat hebben kinderen dus op jongere leeftijd een smartphone én gebruiken ze dezelfde apps als hun puber-peers.**

Was er dan geen minimumleeftijd voor kinderen om een account te mogen aanmaken? Inderdaad, u herinnert zich ongetwijfeld nog de hele GDPR-discussie waarbinnen ook dit op tafel kwam te liggen. In België werd toen besloten te blijven bij de minimumleeftijd van dertien. Kinderen onder de dertien jaar mogen volgens de GDPR-wetgeving in principe wel een profiel aanmaken op sociale media, maar hebben daar wettelijk gezien ouderlijke toestemming voor nodig. Aangezien die ouderlijke toestemming en de invoer van een betrouwbare leeftijdsverificatie moeilijk concreet te maken zijn voor de meeste sociale mediaplatformen, kiezen deze bedrijven ervoor om zelf een minimumleeftijd van dertien jaar te hanteren.

Maar minimumleeftijden zijn makkelijk te omzeilen en kinderen doen dit zonder al te veel moeite. S. is daar niet alleen in, vele kinderen vullen simpelweg een andere geboortedatum in.

Dit zien we ook terug in de cijfers van Apestaartjaren 2022. In de eerste graad lager onderwijs gebruikt 36 procent van de kinderen TikTok, waar dat in de tweede graad al 66 procent is. Dat zijn dus respectievelijk zes- tot zevenjarigen en acht- tot negenjarigen. Snapchat daarnaast, stijgt van achttien procent in de eerste graad naar 54 procent in de tweede graad. Een heleboel jonge kinderen die online communiceren, zich uiten en zich profileren, maar tegelijkertijd een ‘verborgen’ groep zijn omdat ze officieel geen profiel op sociale media mogen hebben. Het nadeel van deze struisvogelpolitiek van sociale mediaplatformen is dat **een aanbod op maat van deze leeftijdsgroep ontbreekt, omdat ze officieel niet bestaan op hun kanalen.**

Doordat kinderen op jongere leeftijd internettoegang hebben via een eigen toestel, en ze door de bestaande online platformen beschouwd worden als pubers, krijgen ze ook dezelfde inhoud voorgeschoteld als oudere tieners. Het positieve is dat ze op die manier hun digitale vaardigheden al vroeger aanscherpen. Ze klikken erop los en navigeren door het wereldwijde web op zoek naar games, info voor hun huiswerk, hun favoriete influencer enzovoort. Waar daarentegen het schoentje knelt, is hun inzicht in de risico's van de online wereld, en hoe ze hiermee kunnen omgaan. Een kind van acht is heel wat minder gewapend om op een gezonde manier om te gaan met de online wereld, en heeft dus net méér handvatten nodig om hier op een veilige en verantwoorde manier te kunnen navigeren.

Maar de realiteit ziet er vandaag anders uit. Doordat de gemiddelde leeftijd zo snel daalt, hinkt preventie achterop. Er bestaat nauwelijks materiaal voor deze jonge doelgroep en ook binnen het onderwijs vormt ze een vergeten groep.

Maar ze zijn net de meest kwetsbare groep online. **In vergelijking met een puber van veertien heeft een kind van tien jaar nog veel minder buikgevoel in het herkennen van rode vlaggen.**

Minimumleeftijden op sociale media zijn te makkelijk te omzeilen.

Kinderen en hun online seksuele ontwikkeling

De sociale mediabedrijven blijven hun kop in het zand steken, maar wij mogen als samenleving niet dezelfde fout maken. Online geconnecteerd zijn op jonge leeftijd betekent bijvoorbeeld ook dat kinderen al op jonge leeftijd in contact kunnen komen met seksuele inhoud. Soms per toeval, na bijvoorbeeld een verkeerde Google search. Andere kinderen gaan dan weer bewust op zoek naar seksuele content, een logisch gevolg van hun seksuele ontwikkeling. Een fenomeen dat de voorbije jaren aan belang heeft gewonnen bij pubers (en overigens ook volwassenen) als gevolg van technologische ontwikkeling is sexting. Sexting staat voor het uitwisselen van seksuele berichten. In de praktijk gaat het meestal over het sturen van seksueel getinte foto's en video's. Aanvankelijk lijken de cijfers uit Apestaartjaren 2022 eerder geruststellend bij de doelgroep van lagere schoolkinderen uit de derde graad (tien- tot twaalfjarigen):

2% Slechts **twee procent** van de kinderen uit de derde graad lager onderwijs verstuurde de voorbije twee maanden een seksueel getinte foto van zichzelf.

89% 89 procent heeft nog **nooit** een seksueel getinte foto ontvangen.

Máár, de kinderen zoals S. die zich wagen aan seksueel experimenteergedrag online, komen in risicovolle situaties terecht, soms zelfs meer dan jongeren uit het secundair onderwijs:

40% Vier op de tien kinderen geven aan meestal **herkenbaar op de foto te staan**, de rest vertelt dit liever niet.

38% Acht procent van deze kinderen ervoeren 'een beetje' druk, **38 procent** **ervaarde 'heel erge' druk**. En hoe meer druk kinderen ervaren om een sext te sturen, hoe vaker ze achteraf spijt hebben.

52% Bij 52 procent van de kinderen die al eens een foto hadden ontvangen, gebeurde dat **niet** op hun vraag.

10% Tien procent van de kinderen die al een foto ontvingen, stuurden die door naar anderen.

25% Een kwart van de kinderen kan bij niemand terecht als er iets mis zou lopen bij het sexten. **Iets meer dan de helft** kan op hun ouders rekenen. De rest zoekt steun bij goede vrienden of klasgenoten, bij broers of zussen, bij volwassenen die ze vertrouwen, hun grootouders of een leerkracht.

Naar analogie met het verhaal van S. waarin chatten uitmondt in sexting met een groomer, stelt Child Focus hetzelfde vast: **Hoe jonger het kind, hoe minder rode vlaggen afgaan binnen sextingsituaties. Waardoor ze kwetsbaarder zijn om seksueel uitgebuit te worden.**

Kop uit het zand. Wat nu?

We hoeven nu niet meteen in een verkrampde paniecreactie te schieten. Kinderen ervaren immers ook veel voordelen van al die online activiteiten. Ook voor kinderen zijn sociale media een belangrijk middel om te verbinden met leeftijdsgenoten, hun sociale identiteit op te bouwen, zich te ontspannen, enzovoort. Het is vooral belangrijk om aan de slag te gaan met deze realiteit. **Kunnen we bepaalde risico's die de online wereld met zich meebrengt voor kinderen beperken, zonder hen de voordelen ervan te ontfangen?**

Doordat slechts een kleine groep kinderen seksueel getinte foto's stuurt of ontvangt, zullen veel leeftijdsgenoten nog niet echt 'mee' zijn wanneer je in je les of keukentafelgesprek de focus legt op sexting. Toch zijn er heel wat onderliggende kennis, attitudes en vaardigheden die aan bod kunnen komen, ongeacht of je leerling of kind al ervaring heeft gehad met sexting. Sexting kan dan wel aangehaald worden, maar eerder als een voorbeeld of toepassing van deze onderliggende competenties.

De uitdaging ligt erin om voldoende de transfer te maken van de sociale omgangsregels binnen de offline wereld naar de online wereld.

Op basis van deze vijf kapstokken kan je alvast inspelen op een hele hoop risico's:

Praat **op een positieve manier** met hen over hun online leefwereld. Wanneer je interesse toont in hun online wereld als kinderen nog heel jong zijn, versterk je de band met je kind of leerling. Je leert zelf heel wat bij over nieuwe apps en zorgt ervoor dat kinderen met vragen naar jou durven komen. Je kan als leerkracht of ouder afspraken maken over schermtijd, welke apps ze mogen gebruiken en wat ze moeten doen als ze iets tegenkomen dat ze liever niet willen zien (bv. een ongevraagde naaktfoto).

Laat kinderen **nadenken over hun lichaam, persoonlijke grenzen, (groeps)druk, de publieke ruimte en privacy**. Ieders grenzen liggen anders en dienen gerespecteerd te worden. Het is niet oké om anderen onder druk zetten om een seksuele foto te sturen. Niemand hoeft dan ook een (seksueel getinte) foto te sturen wanneer die dat niet honderd procent wil. Help kinderen om hun privacy-instellingen op punt te stellen als ze een account aanmaken.

Laat kinderen **nadenken over het belang van toestemming** als ze foto's nemen, posten of (door)sturen. Zowel toestemming van de persoon op de foto, als de toestemming van de ontvanger zijn belangrijk. Zelfs wanneer de inhoud van een foto niet seksueel is, is het dus niet oké om foto's van iemand anders zomaar door te sturen zonder dat de ontvanger daar toestemming voor geeft.

Leg uit wat ze kunnen doen als ze iets zien dat ze niet willen zien. Zo kunnen ze zichzelf uit het gesprek verwijderen (wegklikken of uit de chat stappen), anderen blokkeren of rapporteren of de verzender aanspreken. Ze kunnen/moeten de hulp inschakelen van iemand die ze vertrouwen (de ouders, broer of zus, de leerkracht enz.).

Laat kinderen **nadenken over gendernormen**. Is het stoer om als jongen foto's van meisjes te verzamelen? Vinden ze het minder erg als een foto van een jongen wordt rondgestuurd?

Welke rol moet het onderwijs spelen?

Opvallend in het dossier van S., is dat zowel de ouders als de leerkracht zich een bult schrokken over het feit dat mediawijsheid en online seksualiteitsbeleving nog niet echt aan bod was gekomen. De ouders verwachten meer van het onderwijs. De leerkracht keek meer in de richting van de ouders.

Uiteraard is thuis de plek waar een basis gelegd wordt voor zaken als (zelf)vertrouwen, (zelf)respect, lichaamsbeeld, grenzen aangeven én respecteren, hulp zoeken, gendergelijkheid, enzovoort. Het is ook thuis waar kinderen voorzichtig hun eerste digitale stappen zetten. Via de laptop of tablet van de ouder(s) en later via hun eigen smartphone.

Ook de school heeft een belangrijke rol, niet enkel bij het aanleren van technische ICT-vaardigheden, maar ook bij het beter begrijpen van het internet en de online omgangsregels. Uit het Apestaartjaren-onderzoek blijkt echter dat de lagere scholen vaak nog te weinig les geven over mediawijsheid. 51 procent van de kinderen uit de derde graad heeft nog nooit les gehad over online privacy. 61 procent nog nooit over cyberpesten. Het onderwerp dat volgens de kinderen het meest werd doodgezwegen, was sexting (79 procent).

De onderwijsdoelen in het basisonderwijs weerspiegelen dit ook: ze zijn soms vaag en vooral beperkt. Belangrijke aandacht gaat alvast naar mediawijsheid, sociale vaardigheden en weerbaarheid, zij het in vrij algemene verwoordingen. De vijf kapstokken die op de vorige pagina reeds werden vermeld, zijn momenteel echter onderbelicht of zelfs helemaal afwezig binnen de bestaande onderwijsdoelen van het basisonderwijs.

We bevelen onderwijsactoren dan ook aan om voldoende uitgebreid en expliciet in te zetten op aandacht voor grenzen en weerbaarheid, mediawijsheid en gendernormen. Dit kan door deze vijf kapstokken te integreren in de nieuwe onderwijsdoelen voor het basisonderwijs, of in de leerplandoelen van de onderwijskoepels.

Relationele en seksuele vorming loopt het risico om als het 'onderwerp te veel' te worden gezien.

Uiteraard kunnen leraren deze kapstokken ook aankaarten los van de onderwijsdoelen en leerplandoelen, maar dan hangt het af van de motivatie van één of enkele leraren. Liefst is er op school een opbouwende leerlijn over deze thema's met duidelijke afspraken over welke leerstof in welke graad aan bod komt.

Naast afspraken over de lesinhouden, hebben scholen ook best een visie over hoe ze kijken naar de seksuele ontwikkeling van leerlingen. Welk gedrag wordt aangemoedigd, gedoogd of afgeremd?

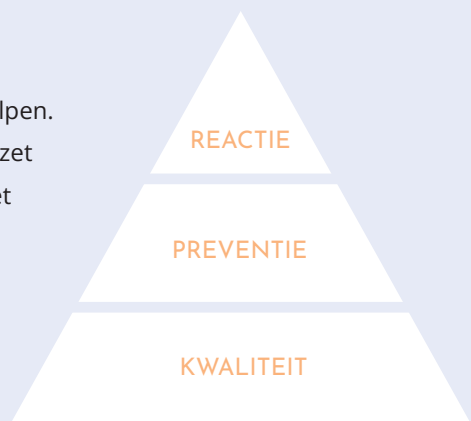
Aan wie en wanneer kunnen leerlingen vragen stellen over gevoelens, relaties en seksualiteit? Bij wie kunnen ze terecht als ze hulp zoeken? Samen vormt dit een beleid rond seksuele integriteit en gezondheid. Grenswijs.be is een gratis, online tool die scholen ondersteunt om zo'n beleid op te zetten (zie kader 'Grenswijs').

Hoe maak je een beleid rond seksuele gezondheid en integriteit?

Grenswijs is een online tool die je daarbij kan helpen. Centraal staat de preventiedriehoek, waarmee je inzet op het reactieniveau, het preventieniveau en het kwaliteitsniveau.

Reactieniveau: Veel organisaties zoeken hulp wanneer het water aan de lippen staat. Er is een naaktfoto van een kind of jongere doorgestuurd, en ze zoeken naar een gepaste manier om te reageren (reactieniveau). Mogelijke acties op dit niveau zijn bv. stappenplannen opstellen voor wanneer het misloopt, communiceren met de ouders, de ernst van het gedrag inschatten a.d.h.v. het Vlaggensysteem (zie 'Meer weten').

Preventieniveau: Om zo'n gedrag in de toekomst te vermijden kan je als organisatie inzetten op het preventieniveau, door acties te ondernemen zoals regels en afspraken maken, bv. over gsm-gebruik op school. Maar ook door relationele en seksuele vorming te geven over naaktfoto's doorsturen, pestgedrag, slutshaming en victim blaming.

Kwaliteitsniveau: Naast de preventie van mogelijke risico's moet er ook ruimte zijn voor gezond gedrag, zoals op een goede manier relaties starten en beëindigen, chatten met leeftijdsgenoten, een goede groeps sfeer waarin iedereen zich gehoord en veilig voelt, enzovoort. Aan dit kwaliteitsniveau werk je door in te zetten op groepsbinding, afspraken te maken over veiligheid, vorming over gevoelens, lichaamsbeeld, sociale omgang, privacy, toestemming, respect en tolerantie enz.

Het thema te veel of te weinig?

Momenteel kampt het onderwijs met uitdagingen op verschillende velden: dalende prestaties voor bepaalde inhouden zoals begrijpend lezen en wiskunde, een lerarentekort, het opstellen van nieuwe onderwijsdoelen voor het basisonderwijs, een hoge werkdruk en jobonzekerheid, enz. We weten het, er wordt veel gevraagd van leerkrachten. **Relationele en seksuele vorming loopt daardoor het risico om als het 'onderwerp te veel' te worden gezien.**

En dat is een gemiste kans. Het is dan ook lang niet altijd de ouder die door een kind als ultieme vertrouwenspersoon gezien wordt. In het geval van S. was dat haar leerkracht. Leraren geven vaak aan dat ze geen tijd hebben voor deze 'extra' thema's, terwijl ze wel overtuigd zijn van het belang van lessen seksuele opvoeding, en het bovendien leuke lessen vinden om te geven. Meer lesgeven over iets dat je belangrijk vindt en daarvan genieten, lijkt ons een na te streven doel met het oog op het toenemende lerarentekort.

Leraren hoeven daarbij het warm water niet uit te vinden. Organisaties zoals Sensoa, Pimento en Child Focus bieden gratis tips, achtergrondinfo en lesmaterialen aan, zodat leraren geen uren kwijt zijn met maken van lesvoorbereidingen (zie 'Meer weten'). Deze lesmaterialen worden steeds ontwikkeld met en uitvoerig getest door diverse groepen leerlingen en leerkrachten. De leerkracht van S. schakelde meteen de Child Focus hulplijn in, om concrete handvatten te krijgen om met deze situatie om te gaan.

Meer lesgeven over iets dat je belangrijk vindt en daarvan genieten, lijkt ons een na te streven doel met het oog op het toenemende lerarentekort.

Zo slaagde de leerkracht er in om S. te overhalen niet af te spreken en -samen met de leerkracht-haar ouders in te lichten over de gebeurtenissen. Ook zij namen uiteindelijk contact op met Child Focus om hier **concreet mee aan de slag te gaan op verschillende niveau's:**

- **Psychologisch:** dit was een traumatiserende ervaring voor S. Zowel schuldgevoel als de angst voor controleverlies over de beelden spelen hier een rol. Begrip tonen voor de situatie (je bent niet alleen) is belangrijk. De consulent van Child Focus geeft aan de leerkracht en ouders ook een overzicht mee van mogelijke verdere opvolging.
- **Pedagogisch:** de ouders voelden zich enorm schuldig omdat S. niet bij hen terecht dacht te kunnen. Ook hier werd samen met de consulent stilgestaan bij het belang van niet-veroordelende, open communicatie. Het is cruciaal dat elk kind weet dat het terecht kan bij een volwassen vertrouwenspersoon. Vaak zijn dat de ouders, maar ook andere figuren kunnen belangrijk zijn. Kinderen kunnen zelf nadenken over wie hun vertrouwenspersoon, hun Max, kan zijn via www.iedereeneenmax.be. In een latere fase ging de hele school met een aantal kernthema's aan de slag.
- **Technisch:** vooraleer Z. te rapporteren, blokkeren en verwijderen, is het belangrijk om bewijsmateriaal te verzamelen en dus screenshots te nemen. Child Focus geeft enkele tips mee aan de ouders om dit te doen voor ze naar de politie stappen.

Les over sexting als kinderrecht

Door les te geven over mediawijsheid, privacy, toestemming, weerbaarheid en gender, werken leerkrachten aan de realisatie van de rechten van hun leerlingen. Leerlingen hebben immers het recht:

- op bescherming van hun privacy (art. 16 IVRK);
- op toegang tot informatie (art. 17 IVRK);
- op bescherming tegen misbruik en kindermishandeling (art. 19 IVRK);
- op onderwijs (art. 28 IVRK);
- op bescherming tegen seksueel misbruik (art. 34 IVRK);
- op zorg als ze slachtoffer zijn (art. 39 IVRK).

Beleidsaanbevelingen

Geef bij de vernieuwing van de onderwijsdoelen en leerplannen van het basisonderwijs **aandacht aan grenzen en weerbaarheid, mediawijsheid en gendernormen.**

Geef ouders concrete handvaten om met hun kinderen aan de slag te gaan. Moedig hen aan om met hun kinderen in gesprek te gaan over hun online leefwereld en een gezonde interesse te tonen in wie ze volgen, met wie ze chatten en wat ze zien.

Maak het initiatief **"iedereen een Max"** (www.iedereeneenmax.be) breder bekend bij scholen en kinderen zelf, zodat kinderen worden aangemoedigd om na te denken over wie hun vertrouwenspersoon kan zijn als ze met iets zitten.

Aanbevelingen voor scholen

Durf, zeker in de derde graad lager onderwijs, **(online) seksualiteitsbeleving op de agenda** te zetten.

Geef les over deze thema's a.d.h.v. een opbouwende leerlijn. Integreer deze in een breder schoolbeleid. Denk daarbij niet enkel aan de leerinhouden, maar ook aan een gedragen visie, afspraken en regels, omgevingsinterventies, zorg en begeleiding. Zet in op zowel het reactie-, preventie- als kwaliteitsniveau. Grenswijs.be kan daarbij helpen.

Wacht niet tot het misloopt. Vaak ontwikkelen scholen pas een beleid wanneer het reeds uit de hand is gelopen.

CHILD FOCUS

Child Focus is de Stichting voor Vermiste en Seksueel Uitgebuite Kinderen. Zeven dagen op zeven en 24 uur op 24 stelt de organisatie alles in het werk om vermiste kinderen terug te vinden en hun seksuele uitbuiting tegen te gaan, offline en online. Op het gratis noodnummer 116 000 kan iedereen een verdwijning of seksuele uitbuiting melden, of hierover praten. Seksuele misbruikbeelden van kinderen kunnen anoniem gemeld worden via www.stopchildporno.be.

www.childfocus.be

OVER DE AUTEURS

Niels Van Paemel is onderwijspedagoog en werkt sinds 2015 als beleidsadviseur bij Child Focus. Vanuit deze rol bouwde hij expertise op van preventie tot advocacy binnen verschillende thema's rond de seksuele uitbuiting van minderjarigen: non-consensuele verspreiding van intieme beelden (NCII), sextortion, grooming en de rol van genderstereotiep gedrag binnen verschillende vormen van seksuele intimidatie.

Wannes Magits is sociaal werker en seksuoloog. Als beleidsmedewerker bij Sensoa neemt hij onderzoek door over de seksuele ontwikkeling en relationele en seksuele vorming. Hij organiseert de Week van de Lentekriebels, een jaarlijkse campagne om leraren te motiveren om relationele en seksuele vorming te geven.

MEER WETEN

www.sexting.be: een site die professionals en ouders helpt rond sexting.

sensoa.be/lesgeven-over-online-sociale-vaardigheden: lestips, leerdoelen en lesmaterialen rond online sociale vaardigheden

www.cybersquad.be: peer to peer platform van Child Focus rond seksuele experimenteergedrag en uitbuiting. Gericht op jongeren.

sensoa.be/lesgeven-over-sexting: lestips, leerdoelen en lesmaterialen rond sexting.
www.vlaggensysteem.be een tool die je helpt om seksueel (grensoverschrijdend) gedrag van kinderen en jongeren in te schatten en er gepast op te reageren.

www.grenswijs.be een online tool die je helpt om een beleid rond seksuele gezondheid en integriteit op te zetten in je organisatie.

www.childfocus.be: Info en tools rond verdwijningen en seksuele uitbuiting van minderjarigen.
 Onder 4 Ogen voor CLB: een gespreksleidraad die CLB-medewerkers helpt om met jongeren over seksuele gezondheid te praten.

www.iedereeneenmax.be: een volwassen vertrouwenspersoon voor elk kind.

BRONNEN

Baccarne, B., De Brabander, N., De Wolf R., Van Damme, K., Vanhaelewyn, B. Vanwysberghe, H. (2018). *Onderzoeksrapport Apestaartjaren : de digitale leefwereld van kinderen en jongeren*. Gent: Mediaraven.

De Leyn, T., De Wolf R., Joris, G., Martens, M., Ponnet, K., Van Ouytsel, J., Vanhaelewyn, B. Waeterloos, C. (2020). *De digitale leefwereld van jongeren*. Gent: Mediaraven.

De Bonte, W. Vanwysberghe, H. (2020). *De digitale leefwereld van kinderen*. Gent: Mediaraven.

Vanwysberghe, H., Joris, G., Waeterloos, C., Anrijs, S., Vanden Abeele, M., Ponnet, K., De Wolf, R., Van Ouytsel, J., Van Damme, K., Vissenberg, J., D'Haenens, L., Zenner, E., Peters, E., De Pauw, S., Frissen, L., Schreuer, C.(2022). *Onderzoeksrapport Apestaartjaren : de digitale leefwereld van kinderen en jongeren*. Gent: Mediaraven.

UNICEF (2017). *Verdrag inzake de rechten van het kind*. Aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989. Den Haag: UNICEF nederland. Unicef-kinderrechtenverdrag-2019.pdf

JURIDISCH CORRECT KINDVRIENDELIJK HANDELEN IN DE ONDERWIJSCONTEXT

– tZitemzo –

Onderwijsactoren staan voor
de uitdaging om binnen de
krijtlijnen van het wettelijk
kader te handelen in het
belang van het kind.

Inleiding

Wie spreekt over kinderrechten en onderwijs, denkt aan artikels 28 en 29 uit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Artikel 28 behandelt het recht op onderwijs, een recht dat geldt voor alle kinderen. Artikel 29 bepaalt dat het onderwijs aan kinderen moet gericht zijn op de ontplooiing van hun talenten én hen respect moet bijbrengen voor mensenrechten, vrede, verdraagzaamheid, verschillende culturen en het milieu. België garandeert met het recht op schoolinschrijving vanaf tweeënhalf jaar en de geïnstalleerde leerplicht vanaf vijf jaar, het recht op onderwijs en heeft dit vertaald naar een leerplicht¹. **Belgische wetgevers hechten duidelijk belang aan de daadwerkelijke realisatie van het recht op onderwijs.** Zo kan de politierechter een geldboete opleggen aan ouders voor aanhoudend spijbelgedrag van hun kinderen. Ook kan de jeugdrechter maatregelen opleggen wanneer de ontplooiingskansen van het kind in het gedrang komen. Deze bijdrage focust op de richting die het juridisch kader geeft aan het correct handelen van onderwijsactoren. Dit met respect voor kinder- en jongerenrechten in het algemeen en het belang van het kind in het bijzonder. Het streven naar kindvriendelijke scholen stond de afgelopen jaren centraal. **De aandacht voor de handvaten die het juridisch kader biedt voor onderwijsactoren is echter minder evident.**

Om de rechtspositie van minderjarige leerlingen te waarborgen, is kennis van het juridisch kader door onderwijsactoren nochtans een noodzakelijke voorwaarde. Deze kennis is nodig zodat zij geïnformeerd en kindvriendelijk kunnen handelen.

In het eerste deel van deze bijdrage staan we stil bij de wetgeving inzake ouderlijk gezag. Inzicht hierin is nodig voor een goed begrip van de manier waarop onderwijsactoren correct handelen in relatie met de wettelijke vertegenwoordigers van hun leerlingen. Vervolgens reflecteren we over de specifieke aspecten van het ambtsgeheim en privacy binnen de onderwijscontext. De gegevensuitwisseling met medewerkers van het CLB valt buiten de scope van deze bijdrage². Tot slot evalueren we hoe het besproken juridisch kader op gespannen voet komt te staan met de bekwaamheid van de leerlingen. En of onderwijsactoren voldoende speelruimte hebben om het belang van

Kennis van het juridisch kader door onderwijsactoren is noodzakelijk zodat zij geïnformeerd en kindvriendelijk kunnen handelen.

het kind voorop te stellen binnen de krijtlijnen die de wetgevers hebben uitgetekend. Vanuit die inzichten, sluiten we af met concrete beleids- en praktijkaanbevelingen.

Samengevat geeft deze bijdrage een helder overzicht van het relevante juridisch kader. Daarnaast analyseren we in deze bijdrage de verhouding van dit juridisch kader ten opzichte van het ouderlijk gezag en de bekwaamheid van minderjarige leerlingen.

Juridisch ouderlijk gezag versus sociaal ouderlijk gezag

Inzicht in wetgeving inzake het ouderlijk gezag is bijzonder nuttig voor alle onderwijsactoren. Ouders en school vormen een cruciaal partnerschap. Hun gezamenlijke focus moet liggen op het belang van het kind.

De laatste decennia worden scholen geconfronteerd met de uitdaging om een veilige plek te blijven voor kinderen die opgroeien in diverse complexe gezinssituaties. Scheidingen eisen hierin veel aandacht op. De werkgroep 'Preventie hoog conflictueuze scheidingen' (HCS) heeft drie cruciale inzichten en handvaten opgesteld voor onderwijsactoren³:

- (1) de school is een plaats waar elk kind zich in alle rust en vertrouwen moet kunnen ontwikkelen,*
- (2) elk kind is een kind van beide ouders, ongeacht de gezinscontext,*
- (3) een kind mag nooit aangesproken worden op zaken waar ouders verantwoordelijk voor zijn.*

Het komt vaker voor dat ouders de focus op het belang van hun kind verliezen door hun onderlinge strijd of wrok ten opzichte van andere ouders of derden die ook een ouderschapsrol mee opnemen over hun kinderen. Daarnaast wordt van de school verwacht dat ze zich niet alleen pedagogisch, maar ook administratief en organisatorisch aanpast aan veranderende gezinssituaties voor het schoolgaande kind.

OUDERLIJK GEZAG VOLGENS HET BURGERLIJK WETBOEK

Artikel 1144 van het Burgerlijk Wetboek (B.W) bepaalt dat de minderjarige handelings-onbekwaam is. Als gevolg daarvan, worden minderjarigen steeds vertegenwoordigd door hun ouders (of voogd). Deze oefenen het ouderlijk gezag uit over hun kind(eren). Daaraan gekoppeld hebben zij het beslissingsrecht over fundamentele opvoedingskwesties. Om deze keuzes te kunnen maken, hebben zij recht op de nodige informatie over hun kind(eren). Dit geldt enkel voor juridische ouders waarvan het ouderlijk gezag wettelijk is vastgelegd.

Het juridische ouderschap stemt niet noodzakelijk overeen met de biologische afstammingsband.

Het wettelijk uitgangspunt is de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag, (gezags)co-ouderschap genoemd. Beide ouders oefenen daarbij samen het ouderlijk gezag uit en nemen dus samen beslissingen over hun kinderen, ongeacht of ze samenleven, gehuwd of of gescheiden zijn. **De verblijfsregeling van de kinderen is irrelevant voor het uitoefenen van het ouderlijk gezag.** Het speelt geen enkele rol of kinderen altemeerend bij beide ouders wonen of hoofdzakelijk bij één ouder. Als na een scheiding één van beide ouders het exclusief ouderlijk gezag toegekend krijgt, verliest de andere ouder het beslissingsrecht. De ouder behoudt wél het recht op toezicht met daaraan gekoppeld het recht op informatie. Dat betekent dat de ouder niet kan mee beslissen over bijvoorbeeld waar het kind naar school gaat, maar wel de informatie daarover moet ontvangen. Het toekennen van exclusief ouderlijk gezag is echter doorgaans uitzonderlijk. Slechts wanneer een ouder werd ontzet uit het ouderlijk gezag (wat zich dus onderscheidt van het toekennen van het exclusief gezag), vervalt ook het recht op informatie en toezicht.

De verblijfsregeling van de kinderen speelt geen rol voor het uitoefenen van het ouderlijk gezag.

Omdat het in de praktijk moeilijk haalbaar is voor ouders om bij een co-ouderschap steeds samen beslissingen te nemen, is in de artikelen 373 en 374§1 B.W een vermoeden geïnstalleerd voor derden “te goeder trouw”. Op basis van dat vermoeden kan één van de ouders namens beide ouders optreden tegenover derden die “te goeder trouw” zijn, op basis van een vermoeden van akkoord van de andere ouder. Het vermoeden vervalt niet bij een scheiding, maar enkel wanneer derden (zouden moeten) weten dat er op een bepaald gebied onenigheid is tussen ouders. Vanaf dat moment hebben zij toch de expliciete toestemming van elke ouder nodig of bij gebrek daaraan, een uitspraak van de rechter die zegt dat ze mogen handelen. **De school mag dus de beslissingen van één van de ouders uitvoeren, tenzij de school weet dat de andere ouder het er niet mee eens is.** In het laatste geval moet de school weigeren de beslissing uit te voeren, tenzij uitdrukkelijk het akkoord van de andere ouder wordt bekomen⁴.

Het is belangrijk op te merken dat binnen de onderwijscontext bepaalde

decreten ruimte laten voor een bredere benadering van personen die kunnen worden aangesproken als “ouder”. Diverse decreten spreken over “de personen die het ouderlijk gezag uitoefenen of in rechte of in feite de minderjarige onder hun bewaring hebben”⁵. Uiteraard kunnen deze derden enkel betrokken worden als ouder wanneer de juridische ouders ondanks diverse pogingen niet bereikbaar of geïnteresseerd zijn.

SLEUTELMOMENTEN IN HET ONDERWIJSTRAJECT

Voor de school is het niet altijd evident om te weten wie het ouderlijk gezag uitoefent. In wat volgt, wordt besproken **op welke momenten in een schoolcarrière extra aandacht moet gaan naar het correct juridisch handelen** van de wettelijke vertegenwoordigers van de minderjarige leerling.

1 INSCHRIJVING

Op basis van wat hierboven werd uiteengezet, mag de school een kind inschrijven wanneer een ouder een kind alleen komt inschrijven en de school geen weet heeft van onenigheid tussen de ouders. De inschrijving is dan rechtsgeldig. Wanneer de andere ouder achteraf laat weten niet akkoord te gaan met deze inschrijving, blijft de inschrijving bestaan én kan de niet-instemmende ouder de beslissing enkel aanvechten voor de familierechter.

Als de school weet, of had moeten weten, dat de andere ouder niet achter de beslissing staat (doordat er bijvoorbeeld een eerdere ervaring was met een broer of zus of omdat de inschrijvende ouder het zelf aanhaalt), mag de school niet inschrijven zonder toestemming van de andere ouder. De school is dan immers niet langer te goeder trouw, waardoor de inschrijving niet rechtsgeldig is. Bij twijfel over de identiteit en de hoedanigheid van de ouder die wenst in te schrijven, wordt aangeraden bijkomende documenten op te vragen bij de inschrijvende ouder.

Het is evident dat een gezamenlijke inschrijving de beste garanties biedt op een gezamenlijk gedragen inschrijving. Als dat niet mogelijk is, wordt aangeraden een inlichtingenformulier te sturen naar de niet-aanwezige ouder. Een transparant gesprek over de gezinssituatie bij inschrijving is bovendien wenselijk⁶. Een kind kan bovendien slechts op één school worden ingeschreven. Alternierend schoollopen is verboden in België, ook wanneer een verblijfscoouderschap is geïnstalleerd bij ouders die niet in elkaars buurt wonen.

2 STUDIEKEUZE

Hetgeen hierboven uiteen gezet werd, geldt ook voor de studiekeuze van de minderjarige leerling. Ook deze keuze moet door beide ouders met ouderlijk gezag samen worden gemaakt. Net als bij de inschrijving, kan de school handelen op basis van het vermoeden van akkoord, tenzij men weet heeft of had moeten weten van onenigheid tussen de ouders op dat vlak.

Samuel wil graag naar de koksschool gaan, maar zijn ouders vinden dat hij moet starten in de wetenschappen. Hij is tegen zijn wil ingeschreven op zijn nieuwe school en vraagt aan de directeur of hij die inschrijving ongedaan wil maken. Die vertelt hem dat hij dat niet kan doen.

Vanuit kinderrechtenperspectief is het te betreuren dat de wet een uitsluitende beslissingsmacht voorziet voor ouders om de studiekeuze te maken. **Dat betekent dat wanneer ouders en kinderen het fundamenteel oneens zijn over deze beslissing, de keuze van de ouders doorslaggevend is.** Wanneer er geen akkoord bereikt wordt tussen beide ouders, kan een rechterlijke beslissing de overeenkomst vervangen. Vanaf de leeftijd van twaalf jaar, wordt het kind automatisch uitgenodigd om daarbij zijn/ haar/ hun mening te geven. Jongere kinderen worden slechts gehoord op hun eigen vraag.

3 OVERIGE SCHOOLACTIVITEITEN

Het wettelijk kader inzake het ouderlijk gezag is eveneens van belang voor alle andere schoolgerelateerde activiteiten. Telkens wanneer er activiteiten plaatsvinden zoals schoolreizen, oudercontacten, schoolfeesten, het meegeven van rapporten en dergelijke moet de school op gelijke wijze met beide ouders overleggen, communiceren en wanneer nodig toestemming vragen.

Wanneer ouders bij de inschrijving twee verschillende adressen opgeven, moet de briefwisseling naar beide adressen worden gestuurd, tenzij de ouders hiervan uitdrukkelijk willen afwijken⁷. In het licht van de huidige digitale communicatiekanalen zoals Smartschool, lijkt dergelijke actieve informatieverplichting niet langer onhaalbare inspanningen te vereisen.

Let wel op; de informatieverplichting naar ouders vervalt wanneer de leerling achttien jaar wordt. Meer nog, de school kan niet langer de ouders informeren indien de meerderjarige

leerling zich daartegen verzet.

Wat betreft oudercontacten, verplicht de wet geen organisatie van aparte oudercontacten voor gescheiden ouders. Het staat de school uiteraard vrij om daar zelfstandig een beleid rond uit te werken. Belangrijk daarbij is om de wettelijke beperkingen op informatieoverdracht naar anderen dan de juridische ouders, te respecteren. Verderop in deze bijdrage wordt daar uitgebreider bij stilgestaan. Voor nu volstaat het op te merken dat de aanwezigheid van derden, zoals plusouders of grootouders, bij een oudercontact niet is toegestaan, tenzij met toestemming van de beide juridische ouders.

Vaak rijzen ook heel wat vragen over wie het kind mag afhalen van school. In principe kunnen beide juridische ouders dat, tenzij een andere regeling werd vermeld in een gerechtelijk vonnis of een notariële akte. Scholen zijn verplicht om de verblijfs- of omgangsregeling te volgen die is omschreven in deze authentieke aktes.

Wanneer ouders zich beroepen op hun recht op privacy en deze akte niet willen delen, kan de school er ook geen rekening mee houden, aangezien scholen geen afbreuk mogen doen aan de ouderlijke rechten zonder bewijs van een geldige beperking ervan. Elke ouder kan tijdens de periode dat het kind erbij verblijft, wel derden aanduiden om het kind af te halen, mits toestemming. Toestemming van de andere ouder die geen verblijfsrecht uitoefent op dat moment, is niet nodig.

MISMATCH TUSSEN JURIDISCH OUDERSCHAP EN SOCIAAL OUDERSCHAP

De focus van het wettelijk kader op de juridische ouders die het ouderlijk gezag uitoefenen, brengt de analyse naadloos naar de discussie die momenteel gevoerd wordt over het begrip “ouder”. In het licht van de evoluerende inzichten over het zorg dragen voor en opvoeden van kinderen in hun diversiteit, staat het ter discussie of dergelijke enge definitie van het begrip “ouder” houdbaar of wenselijk blijft. In hedendaagse gezinnen zijn het lang niet altijd alleen de juridische ouders die zorg dragen voor de kinderen. Ook andere volwassenen, bijvoorbeeld een grootouder of de nieuwe partner van een ouder, kunnen een belangrijke rol spelen in de opvoeding van een kind. Deze personen nemen “sociaal ouderschap” op, ongeacht hun juridische of biologische band met het kind⁸. De juridische realiteit komt op die manier op gespannen voet te staan met de dagelijkse realiteit. Door het niet overeenstemmen van sociaal ouderschap, biologisch ouderschap en juridisch ouderschap over een kind, ontstaan soms spanningen. Uitdaging voor onderzoek en praktijk om na te gaan wat de implicaties

zijn van die mismatch en hoe men in de praktijk kan handelen op zo'n manier dat de spanningen verkleind worden⁹.

Eerder werd opgemerkt dat diverse onderwijsdecreten een ruime definitie hanteren van 'ouder'. Deze definiëring lijkt ruimte te laten voor het erkennen van dit sociaal ouderschap, zijnde in ondergeschikte orde aan de juridische ouders. Hoewel "de personen die in feite de minderjarige onder hun bewaring hebben" geen ouderlijk gezag hebben, worden zij binnen het onderwijsrecht soms gelijkgesteld aan juridische ouders en krijgen zij in de toepassing van de decreten dezelfde rechten.

Tot nog toe is volgens de algemene regelgeving uit het Burgerlijk Wetboek enkel het juridisch ouderschap van belang om een beroep te kunnen doen op ouderlijke rechten ten aanzien van de kinderen.

Informatieoverdracht binnen de contouren van het recht op privacy en ambtsgeheim

Naast de wettelijke bepalingen inzake het ouderlijk gezag, zijn ook de bepalingen inzake ambtsgeheim en privacy belangrijk om correct te handelen binnen de klijtlijnen van het wettelijk kader. Hoewel scholen geen hulpverlenende voorzieningen zijn, zijn leerkrachten, leerlingbegeleiders, leidinggevend en brugfiguren de actoren bij uitstek die dicht bij de leefwereld van de leerlingen staan en correct en tijdig beroep kunnen doen op doorverwijspartners zoals het CLB en het JAC.

DISCRETIEPLICHT VAN ONDERWIJSACTOREN

Het wettelijk uitgangspunt is dat onderwijspersoneel niet gebonden is door het beroepsgeheim maar wel door de ambtelijke discretieplicht of het ambtsgeheim. Hoewel deze termen in de praktijk vaak door elkaar worden gebruikt, dekken ze een fundamenteel andere lading. De discretieplicht wordt in de rechtsleer omschreven als "de

Onderwijsdecreten hanteren een ruime definitie van het begrip 'ouder'.

verplichting om bij het uitoefenen van een functie of ambt geen gegevens vrij te geven aan anderen dan diegenen die gerechtigd zijn er kennis van te nemen". Het ambtsgeheim laat onderwijspersoneel wel toe om informatie te delen en te bespreken met leidinggevend en collega's. Bovendien kan van leerkrachten niet verwacht worden cruciale informatie over de leerling achter te houden voor de ouders, omwille van het ouderlijk gezag van deze laatsten. Het onderwijspersoneel kan dus in principe nooit volledige geheimhouding beloven aan leerlingen die hen in vertrouwen nemen. Dit geldt onverkort voor vertrouwensleerkrachten, zorgleerkrachten en leerlingenbegeleiders. Veel heeft te maken met de filosofie van waaruit de discretieplicht werd ontwikkeld, waarbij niet prioritair het algemeen belang of de vertrouwensrelatie centraal staat, maar wel het belang van de werking van de organisatie.

Fien is veertien jaar en ongepland en ongewenst zwanger van haar vriendje. Ze durft haar ouders niets te vertellen maar vertelt het wel aan de klastitularis waar ze een goede band mee heeft. Ze vraagt haar uitdrukkelijk om het niet te vertellen aan haar ouders.

Samir vertelt aan de leerkracht geschiedenis dat vorige week ADHD bij hem werd vastgesteld, maar dat hij geen stempel wil krijgen. Op de klassenraad wordt het gedrag van Samir besproken en twijfelt de leerkracht of hij de diagnose mag delen met zijn collega's.

Het feit dat onderwijsactoren niet gebonden zijn door het striktere beroepsgeheim, heeft belangrijke implicaties voor leerlingen die hen in vertrouwen nemen. De leerkracht zal de ongewenste zwangerschap van Fien kunnen bespreken met collega's en de directie. Bovendien bestaat op vandaag in principe geen wetgeving die de leerkracht toelaat deze informatie te ontzeggen aan de ouders. Door hun ouderlijk gezag hebben zij recht op informatie. Gelukkig meent men in de praktijk dat niet-onderwijs gerelateerde informatie niet noodzakelijk moet gedeeld worden met de ouders wanneer een bekwame leerling informatie deelt. Zoals verder wordt besproken, heeft een bekwame minderjarige namelijk recht op privacy. Wat nu precies wordt beschouwd als "onderwijs gerelateerd" en wie "bekwaam" is, zijn vragen die momenteel niet eenduidig worden beantwoord door de wet. Dat zorgt voor veel onduidelijkheid voor zowel leerkrachten, ouders als minderjarige leerlingen. Daar tegenover staat dat een medewerker van een JAC of CLB wel absolute geheimhouding kan garanderen aan een minderjarige leerling.

De beperkte draagwijdte van het ambtsgeheim hoeft echter geenszins een uitholling van een vertrouwensrelatie tussen leerling en leerkracht te betekenen. De verplichting discreet en zorgvuldig om te gaan met bepaalde informatie en deze niet te delen met anderen dan diegenen die gerechtigd zijn er kennis van te nemen, blijft bestaan. Daardoor kan informatie niet besproken worden “buiten de muren” van de eigen organisatie¹⁰. De vage beschrijvingen in de wetgeving moeten met enige terughoudendheid geïnterpreteerd worden. Daarnaast zijn ook sancties mogelijk voor een schending van de discretieplicht (zijnde niet strafrechtelijk zoals bij een schending van het beroepsgeheim) zoals een schorsing of een ontslag. Tot slot kunnen personen die schade lijden door de schending van de discretieplicht ook een schadevergoeding vorderen.

PRIVACY VAN LEERLINGEN

Rechtspraak stelt dat bekwame minderjarigen recht hebben op privacy. Deze bekwaamheid wordt in het algemeen verondersteld aanwezig te zijn vanaf de leeftijd van twaalf jaar, maar de wetgever stelde de leeftijdsgrens op het gebied van privacy vast op dertien jaar.

Het beroeps- en ambtsgeheim die hierboven werden besproken, gaan hand in hand met de informatieve component van het recht op privacy: met name **het recht op geheimhouding van persoonlijke informatie**. De wetgeving inzake het ouderlijk gezag bepaalt dan wel dat ouders moeten worden geïnformeerd, het is belangrijk om de informatieoverdracht te beperken tot de juridische ouders van de leerling. Plusouders, louter biologische ouders of derden die mee de opvoedingstaak op zich nemen kunnen dus in principe niet door de school geïnformeerd worden. Twee uitzonderingen zijn hierop van toepassing: (1) wanneer de toestemming van de juridische ouders, de meerderjarige leerling en de bekwame minderjarige leerling bekomen wordt of (2) wanneer men zich binnen de onderwijssector beroept op de uitgebreide definitie van een “ouder” zoals bepaald in diverse onderwijsdecreten.

*De wettelijke
leeftijdsgrens op het
gebied van privacy is
13 jaar.*

Sarah stuurt tijdens de les de hele tijd berichten. De leerkracht vermoedt dat ze omgaat met foute vrienden die drugs gebruiken en wil weten wat ze stuurt. Sarah vraagt zich af wat haar rechten en plichten zijn.

Daarnaast zijn ook andere componenten van het recht op privacy relevant voor het correct handelen van onderwijsactoren. Ten eerste is er het **recht om menselijke relaties uit te bouwen zonder inmenging van anderen**. Daaruit volgt dat een leerkracht bijvoorbeeld nooit berichten van leerlingen op hun gsm mag lezen. De leerkracht mag wel de gsm afnemen wanneer de les gestoord wordt. Ten tweede is er het **recht op rust en isolement**. Het doorzoeken van boekentassen of lockers is daarom verboden zonder toestemming. Wel kan gevraagd worden de inhoud ervan leeg te maken en bij weigering kan de politie gecontacteerd worden. Alleen zij mogen onder bepaalde voorwaarden overgaan tot doorzoeking.

Tenslotte is ook het **recht op afbeelding** een belangrijk aspect van de privacy binnen de onderwijscontext. Op grond van de vernieuwde privacywet kan alleen de betrokken persoon zelf beslissen over het nemen, én over het gebruik van zijn/ haar/ hun afbeelding en zijn beide enkel mogelijk als de betrokkene daarvoor ondubbelzinnig toestemming heeft gegeven. Wanneer het gaat om minderjarigen, moeten de wettelijke vertegenwoordigers toestemming geven. Daarnaast stelt het advies van de Gegevensbeschermingsautoriteit ondertussen dat ook de toestemming van de bekwame minderjarige zelf nodig is. Zowel voor het nemen van een foto als voor het plaatsen van een foto moet toestemming worden gevraagd aan de ouders (of voogd) voor jongeren onder de twaalf jaar, en voor oudere jongeren van henzelf¹.

Het belang van het kind bekneeld in de onderwijscontext: aanbevelingen

De analyse hierboven maakt duidelijk dat onderwijsactoren voor de uitdaging staan om binnen de krijtlijnen van het wettelijk kader te handelen in het belang van het kind. Daarbij kan de vraag gesteld worden of de contouren van dat kader voldoende speelruimte bieden om de rechtspositie van minderjarige leerlingen voldoende te waarborgen.

Een eerste spanningsveld situeert zich in de **erg beperkte erkenning van bekwaamheid van minderjarige leerlingen**. Het erkennen van bekwaamheid start bij participatie en eindigt bij instemming.

Het **recht op participatie is behoorlijk summier uitgewerkt** in de onderwijsdecreten. Denk daarbij aan de bepalingen die dan wel een leerlingenraad installeren, maar deze enkel advies-

en geen beslissingsbevoegdheid geven, waardoor deze een lege doos dreigen te blijven¹². Grote inspanningen zijn vereist, zowel op beleids- als praktijkniveau, om daadwerkelijke participatie bij de totstandkoming van het schoolreglement, de inrichting van de speelplaats en de klaslokalen, de organisatie van huiswerk en studie en ga zo maar door te realiseren. Ook op een hoger schooloverschrijdend niveau is participatie een belangrijk topic, denk maar aan het luisteren naar de mening van de leerlingen in de kwestie van de mogelijke herinrichting van de schoolvakanties.

Daar waar participatie belangrijk is voor elke leerling, moet ook worden nagedacht over het **toekennen van verregaande rechten aan bekwame leerlingen**. Deze leerlingen hebben de nodige maturiteit bereikt om te weten wat de gevolgen zijn van hun beslissingen én kunnen voldoende inschatten wat in hun belang is. Het toekennen van verregaande rechten aan bekwame leerlingen is onbestaande binnen de onderwijscontext, in tegenstelling tot in de gezondheidszorg en in de integrale jeugdhulp, waar een vermoeden van bekwaamheid is geïnstalleerd vanaf twaalf jaar. **Vanuit kinderrechtenperspectief is het niet langer houdbaar om de bekwaamheid van de kinderen niet breder te erkennen en te respecteren binnen de onderwijscontext.**

Een tweede spanningsveld situeert zich vervolgens **tussen de bekwaamheid van leerlingen (als deze al enigszins wordt erkend) en het ouderlijk gezag over die leerling**. De spanning uit zich duidelijk binnen de privacy-context zoals in het voorbeeld van Fien.

Het uitgangspunt is dat bekwame leerlingen recht hebben op privacy. Ouders hebben in het kader van hun ouderlijk gezag echter ook recht op informatie om beslissingen te nemen over de opvoeding van hun minderjarige kinderen. Het recht op privacy van minderjarigen botst dan ook regelmatig met het recht van ouders op informatie. **Vandaag ontbreekt het aan een duidelijk wetgevend kader voor informatieoverdracht naar ouders.**

Vanuit deze inzichten formuleren wij volgende beleids- en praktijkaanbevelingen.

De bekwaamheid van kinderen moet breder erkend en gerespecteerd worden binnen de onderwijscontext.

Aanbevelingen

1. Zorg voor een **sterke wettelijke verankering van participatie** in de onderwijsdecreten. De huidige bepalingen zijn onvoldoende uitgewerkt voor het realiseren van een slagkrachtige participatie in de praktijk.

2. **Bekwame leerlingen (vermoed vanaf twaalf jaar) moeten zelf kunnen instemmen of weigeren bij de school- en studiekeuze.** In het licht van de verregaande bekwaamheid vanaf twaalf jaar in de gezondheidssector of de integrale jeugdhulp, is dit niet onlogisch.

3. Voorzie in een **duidelijker kader voor het delen van informatie over bekwame leerlingen.** Daarbij moeten de termen 'bekwaamheid' en 'onderwijsgerelateerd' worden gedefinieerd. Alleen zo kan men voorkomen dat het onduidelijk is of en hoe bepaalde informatie die de leerling in vertrouwen heeft verteld, wordt gedeeld. Momenteel is het bijvoorbeeld onduidelijk of de ADHD-diagnose van Daan kan worden gedeeld op de klassenraad.

Hoewel het delen in zijn belang kan zijn zodat voorzien wordt in aangepast onderwijs, staat ook zijn privacy centraal en kan gediscussieerd worden over de vraag of deze informatie 'onderwijsgerelateerd' is.

4. Maak van het inschrijvingsmoment ook een moment waarbij **de tijd wordt genomen om de noodzakelijke gegevens te verzamelen voor een correcte omgang met de wettelijke vertegenwoordigers** van de leerling:

- De contactgegevens van beide juridische ouders wordt genoteerd.

- De verdeling van het ouderlijk gezag en de bijhorende verblijfs- en omgangsregeling wordt genoteerd.
- De school informeert de ouders dat zij moet meewerken aan de uitoefening van de verblijfsregeling.
- De toestemming wordt gevraagd aan de ouders en de bekwame leerling om derden (zoals plusouders) beslissingen te laten nemen, ze te informeren en ze de leerling te laten afhalen van school.
- De school informeert de ouders dat in principe beide ouders actief geïnformeerd worden. Uitzondering hierop is wanneer een vonnis dit anders bepaalt, dit de privacy van de bekwame leerling in de weg staat of wanneer er sprake is van een noodtoestand

Overkoepelend bevelen we aan een duidelijk beleid uit te stippelen en de visie van de school helder te formuleren naar alle betrokken actoren.

TZITEMZO

tZitemzo is een rechtsbeschermingsinitiatief voor minderjarigen. Al meer dan dertig jaar ijvert tZitemzo voor de realisatie van kinderrechten in België door op te komen voor hun rechten. Een verbeterde rechtspositie voor minderjarigen is onze eerste doelstelling door het informeren en adviseren van kinderen en jongeren maar ook hun context over kinderrechten en het Belgisch jeugdrecht. We doen dat door zowel individuele vragen te beantwoorden, onze bibliotheek toegankelijk te maken voor het uitlenen van educatief materiaal en naslagwerken, door informatie aan groepen te verstrekken door middel van vormingen, workshops en studiedagen en door samen te werken met andere partners.

www.tzitemzo.be

Begrippenlijst

Ambtsgeheim	De verplichting om bij het uitoefenen van een functie of ambt geen gegevens vrij te geven aan anderen dan diegenen die gerechtigd zijn er kennis van te nemen.
Bekwaam	Om als persoon als geestelijk 'bekwaam of competent' te worden aanzien, moet je: (1) voldoende in staat zijn om in te schatten wat in je belang is én (2) voldoende in staat zijn om de gevolgen van je beslissingen en daden in te schatten.
Beroepsgeheim	De geheimhoudingsplicht die van toepassing is op allen die uit hoofde van hun staat of beroep kennis dragen van geheimen die hun zijn toevertrouwd.
CLB	Centrum voor Leerlingbegeleiding
DRM	Decreet Rechtspositie Minderjarigen
Exclusief ouderlijk gezag	Een afwijking op het wettelijk principe van gezagsouderschap waarbij de familierechter beslist om het gezag volledig aan één ouder toe te kennen. De ouder met het exclusief ouderlijk gezag kan alle beslissingen ten aanzien van de minderjarige kinderen alleen nemen. De andere ouder behoudt wel het recht op persoonlijk contact met de kinderen en het recht op toezicht uit te oefenen en dus informatie te ontvangen.
GBA	Gegevensbeschermingsautoriteit

(Gezags)co-ouderschap	De juridische ouders van het kind oefenen samen het ouderlijk gezag uit en moeten dus samen beslissingen over hun minderjarige kind nemen.
IVRK	Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind
JAC	Jongerenadviescentrum
Ontzet uit het ouderlijk gezag	Het ouderlijk gezag is exclusief aan één ouder toegekend en de andere ouder verliest zijn rechten, waaronder het recht op persoonlijk contact en het recht om toezicht uit te oefenen en dus informatie te ontvangen.

Meer weten

Voor meer informatie over de rechten van kinderen, jongeren en studenten binnen het onderwijs en correcte (doorverwijs)partners, kijk op: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/websites-voor-of-over-onderwijs/rechten-van-kinderen-jongeren-en-studenten>

Hebt u als ouder of leerling vragen over uw rechten en plichten op school? Dan kunt u terecht bij de informatiepunten van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming van het Basisonderwijs of dat van het Secundair Onderwijs

Het Kinderrechtencommissariaat is een onafhankelijk instantie die toeziet op een goede naleving en toepassing van kinderrechten in Vlaanderen. Onderwijs is een belangrijk thema binnen hun werking. Lees hun standpunten, faq's en adviezen inzake het thema hier: <https://kinderrechten.be/themas/onderwijs>

De bundel van de werkgroep HoogConflictueuze Scheiding "Een kind van gescheiden ouders inschrijven op school: zo doe je dat" bevat good practices voor het inschrijven van een kind op school. Je vindt er bruikbare documenten zoals een inschrijvingsformulier, een standaardbrief voor de ouder die niet bij de inschrijving aanwezig is en een inlichtingenformulier. Download of bestel de bundel hier: <https://tzitemzo.be/publicaties/een-kind-van-gescheiden-ouders-inschrijven-op-school-zo-doe-je-dat-2/>

Wil je meer weten over een thema zoals echtscheiding, beroepsgeheim,...? Bestel of download de folderreeks tZitemzo jeugdrecht op onze website www.tzitemzo.be onder de rubriek professionelen

De Vlaamse Scholierenkoepel wil de stem van scholieren overal laten meetellen, in de eerste plaats op school en bij het beleid. Daarom versterken ze leerlingen en leerlingenraden in heel Vlaanderen en verkondigen ze de mening van scholieren over alles wat met secundair onderwijs te maken heeft. Recent ontwikkelden zij nog een participatiemodel. Kijk op: <https://www.scholierenkoepel.be/artikels/het-participatiemodel-van-vsk>

EINDNOTEN

1 Bao/2020/02, Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, zoals laatst gewijzigd door het decreet over het onderwijs van 3 juli 2020.

2 Aangezien hulpverleners zich beroepen op een wetgevend kader (zijnde het Decreet Integrale Jeugdhulp en het Decreet Rechtspositie Minderjarigen) dat fundamenteel verschilt omwille van hun beroepsgeheim.

Ankaert, E., & Put, J. (2007). Beroepsgeheim en ambtsgeheim in het onderwijs en de CLB's, met specifieke aandacht voor de vertrouwensleerkracht en de bijstandspersoon. Advies Instituut voor Sociaal Recht K.U Leuven, geraadpleegd op 3 mei 2022 van chrome-extension ://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.law.kuleuven.be/isr/BG%20en%20vertrouwensleerkrachten.PDF.

3 Lees de volledige publicaties van de Werkgroep preventie Hoog conflictueuze Scheiding (HCS) op <https://www.caw.be/hoe-wij-helpen/preventie/vechtscheidingen-voorkomen/werkgroep-preventie-hoogconflictueuze-scheiding-hcs/>

4 Boone, I. (2018). Schoolkeuzegeschillen. Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid, (4), 255-261; Van Rumst, S. (2011). Kan je zomaar van school veranderen? Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten, 199.

5 Zie oa het decreet betreffende leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding (2018), decreet basisonderwijs (1997) en codex secundair onderwijs.

6 Werkgroep Hoogconflictueuze Scheiding (2016). Een kind van gescheiden ouders inschrijven op school: zo doe je dat, geraadpleegd op 2 februari 2022 van chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://wp.assets.sh/uploads/sites/430/2020/08/Inschrijvingsbundel_2016-inkijkexemplaar.pdf

7 NO/2005/01 (13AC).; Artikel 371-375bis van het Burgerlijk Wetboek van 21/3/1804

8 Vanassche, S., Sodermans, A.K., Matthijs, K. (2017). "Opvoeden door ex-partners: samen of apart? Bevindingen uitsociaalwetenschappelijk onderzoek rond co-ouderschap in Vlaanderen" in Boone, I. & Declerck, C. (eds.), Co- ouderschap vandaag en morgen, Brugge, die Keure.

BRONNEN

Wetgeving

Artikel 371-375bis van het Burgerlijk Wetboek van 21/3/1804

Bao/2020/02; Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, zoals laatst gewijzigd door het decreet over het onderwijs van 3 juli 2020.

Decreet Integrale Jeugdhulp en het Decreet Rechtspositie Minderjarigen.

Decreet betreffende leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding (2018), decreet basisonderwijs (1997) en codex secundair onderwijs.

NO/2005/01 (13AC).

Literatuur & andere

Ankaert, E., & Put, J. (2007). *Beroepsgeheim en ambtsgeheim in het onderwijs en de CLB's, met specifieke aandacht voor de vertrouwensleerkracht en de bijstandspersoon*. Advies Instituut voor Sociaal Recht K.U Leuven, geraadpleegd op 3 mei 2022 van chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.law.kuleuven.be/isr/BG%20en%20vertrouwensleerkrachten.PDF

Boone, I. (2018). *Schoolkeuzegeschillen*. Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid, (4), 255-261.

Vanassche, S., Sodermans, A.K., Matthijs, K. (2017). *“Opvoeden door ex-partners: samen of apart? Bevindingen uit sociaalwetenschappelijk onderzoek rond co-ouderschap in Vlaanderen”* in Boone, I. & Declerck, C. (eds.), *Co-ouderschap vandaag en morgen*, Brugge, die Keure.

Van Rumst, S. (2011). *Kan je zomaar van school veranderen?* Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten, 199.

Van Slycken, L. (2011-20212) *De toepassing van de privacywetgeving in het onderwijs*. Tijdschrift voor Onderwijsrechten Onderwijsbeleid, 91-92.

Werkgroep preventie Hoogconflictueuze Scheiding (2016). *Eerste Hulp bij Scheiding*, geraadpleegd op 2 februari 2022 van <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://wp.assets.sh/uploads/sites/430/2020/08/EHBS-2019-inkijkexemplaar.pdf>

Werkgroep Hoogconflictueuze Scheiding (2016). *Een kind van gescheiden ouders inschrijven op school: zo doe je dat*, geraadpleegd op 2 februari 2022 van chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://wp.assets.sh/uploads/sites/430/2020/08/Inschrijvingsbundel_2016-inkijkexemplaar.pdf

de Bel, V., & Van Gasse, D. (2020). *Het vangnet knopen. Een multi-actor familienetwerkbenadering in echtscheidingsonderzoek*. In *Echtscheiding in Europa* (pp. 237-249). Springer, Cham

SCHOOL IS ZOVEEL MEER DAN LEREN ALLEEN

– UNICEF België –

*De potentiële kracht van
scholen en hun personeel
om psychologische
problemen bij kinderen en
jongeren vroeg te
detecteren en door te
verwijzen, is enorm.*

De mentale gezondheid van kinderen en jongeren staat wereldwijd onder druk. Ook in België leven naar schatting 16,3 procent van de kinderen en jongeren tussen tien en negentien jaar met een gediagnosticeerde mentale gezondheidsaandoening¹. Dit is waarschijnlijk nog maar het topje van de ijsberg, want veel aandoeningen worden nooit vastgesteld. Bovendien lijdt niet ieder kind dat zich een periode minder goed voelt, aan een medisch diagnoseerbare problematiek.

Tijdens de COVID-19-pandemie werd de rol die school speelt in de mentale gezondheid van leerlingen extra duidelijk. Door de lange schoolsluitingen konden veel leerlingen maandenlang niet spelen met hun vrienden op de speelplaats en volgden ze noodgedwongen online les. Sommige kinderen kwamen thuis vaker in aanraking met geweld, ontwikkelden een leerachterstand of kregen te maken met psychologische problemen. Anderzijds waren er ook kinderen voor wie de rust van het even niet naar school gaan een ware opluchting betekende. Al was het maar voor even.

In elk geval werd aangetoond dat naar school gaan zoveel meer betekent dan leren alleen. **Op school smeden leerlingen banden, bouwen ze vertrouwen op en werken ze naarstig aan de toekomst.** Het is een plaats waar veel kinderen een groot deel van hun jeugd doorbrengen. En precies om die reden is het de geknipte plaats om te werken aan een sterkere mentale gezondheid voor ieder kind, en om eventuele problemen vroeg te detecteren en in de richting van de juiste hulp te oriënteren.

Mentale gezondheid van kinderen en jongeren onder druk?

We leven in uitzonderlijk uitdagende tijden, en dat voelen ook de kinderen en jongeren. Al van jongs af aan ligt de druk erg hoog, bijvoorbeeld druk om te presteren op school, druk om uit te blinken in bepaalde hobby's en om een uitgebreid sociaal netwerk uit te bouwen. Dit laat

In elk geval werd aangetoond dat naar school gaan zoveel meer betekent dan leren alleen.

Met de wereld op slot, werden we gedwongen om de toestand van onze mentale gezondheid onder ogen te zien.

zich voelen, veel kinderen geven aan dat ze veel stress ervaren, wat zich ook vertaalt in de cijfers. Volgens UNICEF leven in Europa alleen al naar schatting negen miljoen kinderen tussen tien en negentien jaar met een gediagnosticeerde mentale gezondheidsaandoening. Elke dag opnieuw gaan er drie kinderlevens verloren door zelfdoding. In 2019 vertegenwoordigden angst en depressie maar liefst 55 procent van de psychische aandoeningen onder jongeren tussen tien tot negentien jaar in Europa. Wereldwijd leeft één kind op vier met een ouder die ook mentale gezondheidsproblemen heeft. Die kinderen, hebben later meer kans om zelf ook mentale gezondheidsproblemen te ontwikkelen. Uit onderzoek van zowel UNICEF als de KU Leuven blijkt dat meisjes meer mentale klachten rapporteren dan jongens².

De bovenstaande cijfers dateren van voor de COVID-19-pandemie. Uit verschillende ontmoetingen met kinderen en jongeren zelf bleek dat de pandemie een onwaarschijnlijke impact heeft (gehad) op hun geestelijk welzijn. We kunnen dus vermoeden dat de cijfers anno 2022 enkel maar zijn geëscaleerd.

COVID-19 en schoolsluitingen: signalen van kinderen en jongeren

Geïsoleerd van vrienden en burens en beroofd van geruststellende routines, werden velen van ons zich er echt van bewust hoe onrust in de buitenwereld de wereld in ons hoofd kan beïnvloeden - hoe het ons vermogen aantast om met onzekerheid om te gaan en door te gaan als het moeilijk wordt. Met de wereld op slot, werden we gedwongen om de toestand van onze mentale gezondheid onder ogen te zien.

Gedurende de hele pandemie was er een algemene bezorgdheid over de mogelijke impact van lockdowns, sociaal isolement, economische onzekerheid en angst voor besmetting op de mentale gezondheid en het geluksgevoel van de mensen. Volgens een analyse³ van het onderzoeksbureau van UNICEF (Innocenti) blijkt dat **de pandemie heeft geleid tot een toename van angst en stress, depressieve symptomen, gedragsproblemen en middelenmisbruik. Anderzijds**

kan het voor sommige kinderen de levenstevredenheid hebben verbeterd door hen van de druk van school te verlossen.

Een studie van UNICEF België (2021)⁴ toonde aan dat er grote gevolgen zijn als kinderen niet naar school kunnen gaan. Zo waren er heel wat kinderen die angstig werden over het behalen van de leerdoelstellingen, slagen voor het schooljaar of het realiseren van hun dromen in de toekomst. Anderen zagen de stabiele context die de school biedt wegvallen, waardoor gevoelens van saaiheid, verveling, leegte en eenzaamheid soms de overhand namen. Bovendien werd zowel de individuele als de sociale ontwikkeling van kinderen ingeperkt. Verschillende adolescenten⁵ uitten hun bezorgdheid over het afstandsonderwijs, de verminderde kwaliteit van het onderwijs en de toename van huiswerk tijdens de pandemie. Hoewel sommigen het op prijs stelden dat ze meer flexibiliteit in hun roosters hadden, waren de meesten van mening dat hun schoolprestaties eronder leden en maakten zij zich zorgen over hun toekomstige studies. Ze beschreven ook een gevoel van apathie over online onderwijs.

“Ik ben bang dat ik niet mag doorgaan. Ik ben daar bezorgd over en denk daar vaak aan. Ik heb altijd goede rapporten, ik weet niet hoe het komt dat ik daar stress over heb.” - meisje, 5de leerjaar

“Ik had het gevoel dat ik helemaal alleen was, we konden geen vrienden meer zien. Het was stom, niet stom maar super stom.” - jongen, 4de leerjaar

“Ik was zenuwachtig. Je kunt je vrienden niet zien. Ik voelde me niet goed. Ik was gestrest.” - meisje, 5de leerjaar

“De lerares belde aan en legde een pakje voor de deur, toen ging ze meteen weg. We konden nergens terecht om vragen te stellen.” - meisje, 5de leerjaar

“Ik was echt verdrietig... want ik ging elk weekend uit met mijn vrienden en zo en opeens mocht je niemand meer zien... het was echt moeilijk.”
- meisje, tussen 15-19 jaar

Voor kinderen die het voor de pandemie al moeilijk hadden, werden de uitdagingen in sommige gevallen nog groter. Zo namen de CLB's bijvoorbeeld de extra taak van contacttracing binnen het onderwijs op zich, waardoor er minder tijd en ruimte overbleef om hun reguliere werking prioriteit te geven. Dit ondanks de grote vraag naar begeleiding. Uit het jaarrapport van de CLB's 2020-2021⁶ blijkt dat tijdens het 'corona-schooljaar' zowel het aantal aanvragen als het aantal interventies per leerling de lucht in schoot. De CLB's geven daarmee zelf aan dat hun maximumcapaciteit werd overschreden. Bovendien moet er ook rekening mee worden gehouden dat niet alle leerlingen hulp durven zoeken als ze die nodig hebben, omwille van het stigma dat nog steeds rond mentale gezondheidsproblemen hangt. De CLB's vangen kinderen op met sociale en emotionele problemen, met moeilijke omstandigheden thuis of, in een minderheid van de gevallen, zelfs verontrustende situaties thuis. Hun rol is dus cruciaal en verdient absoluut versterking.

“Er zijn jongeren die niet altijd met het CLB gaan praten. Ik stel voor dat ze de jongeren sowieso elk jaar zien, niet alleen als er problemen zijn. Eén bezoek per jaar om met elke jongere te praten.” - meisje, 16 jaar

“Ik heb geen goede ervaringen met het CLB. Ik had een wekelijkse bijeenkomst met de begeleiders van het CLB, maar tijdens de corona-epidemie werd ik te weinig ondersteund. Ik kreeg maar één e-mail en daarna heb ik geen enkel contact meer gehad met hen. De studiebegeleider van de school was niet begripvol. Hij ging ervan uit dat alles goed met me ging zolang ik goede cijfers haalde.” - meisje, 15 jaar

“De mensen van het CLB zijn niet altijd aanwezig op school. Ze praten ook met andere jongeren op school. Zijn ze dan niet gebonden aan hun beroepsgeheim? Ik heb het gevoel dat ze mij de schuld geven van de situatie door een gebrek aan kennis over mijn probleem.” - meisje, 15 jaar

“De wachttijd is lang, zelfs voor toegankelijke instanties zoals de studiebegeleiding op school of het CLB.” - meisje, 15 jaar

School als een risico voor de mentale gezondheid

Naar school gaan deden we vroeger allemaal met variabele gradaties van enthousiasme. Naar verschillende zaken konden we uitkijken: onze favoriete vakken, leerkrachten die hun verhaal met passie vertelden, de vele uren met de vrienden op de speelplaats. Maar waar we als volwassene vaak met een vleugje gezonde nostalgie aan onze schooltijd terugdenken, vergeten we af en toe dat het soms ook gewoon vreselijk was. We vergeten dat we niet op elk moment tijdens onze schoolcarrière goed in ons vel zaten. Misschien bezweken we wel onder de druk en de stress van de elkaar in hoog tempo opvolgende taken, toetsen en examens. Misschien werden we wel gepest en konden we niet rekenen op een luisterend oor binnen de schoolmuren. Of hadden we andere mentale problemen die niet werden opgepikt.

Kinderen en jongeren vertellen vandaag een gelijkaardig verhaal. Eén van de vaakst vermelde risicofactoren in een recente studie van UNICEF⁷, is de “academische druk”. Respondenten gaven aan enorme stress en angst te ervaren als gevolg van interne druk om goed te presteren op school, hoge verwachtingen van ouders en leraren, en het gevoel bedolven te raken door huiswerk en examens.

“*De school geeft zoveel huiswerk en dingen te doen... Als je je niet goed voelt kan hen dat niet schelen, maar als je cijfers daarna niet goed zijn, dan beginnen ze te zeggen, 'Oh, maar wat is er aan de hand? Je cijfers zijn niet goed, je voelt je niet goed?' Dat is het enige dat telt.” - meisje, tussen 12 en 15 jaar*

Als volwassene vergeten we dat onze schooltijd soms ook gewoon vreselijk was.

Kinderen en jongeren geven ook aan hoe bezorgd zij zijn over een succesvolle toekomst, over de vraag of hun opleiding wel zal leiden tot een goede baan, financiële stabiliteit en arbeidsvoldoening. Sommigen stellen zich ook vragen bij de leeftijd waarop een studiekeuze moet worden gemaakt, een keuze die immers een grote impact heeft op

toekomstige werkkansen en bijgevolg als bijzonder beangstigend en stresserend wordt ervaren. De financiële drempel om verder te studeren, is ook een heikel punt.

“Ik vind dat studeren te duur is. Wie hogere studies wil doen of daarvan droomt, kan dat niet. Het inschrijvingsgeld is te hoog. Dat zou aangepast moeten worden aan de situatie van elke jongere.” - meisje, 16 jaar

In welke mate het onderwijs van kinderen en jongeren een succesverhaal is, hangt niet in het minste af van de leerkrachten die ze voor zich krijgen. Sommige kinderen en jongeren hebben echter het gevoel dat hun leerkrachten hen niet serieus nemen of hen onvoldoende ondersteunen. Sommige leerlingen zijn zelfs het slachtoffer van discriminatie, bijvoorbeeld o.b.v. hun gender.

Niet iedereen heeft vertrouwen in het vermogen van de leerkrachten om hen te helpen hun problemen op te lossen, of deze problemen nu persoonlijk zijn of te maken hebben met de school. Soms ervaren leerlingen bepaalde leerkrachten ook als overdreven kritisch of onvoldoende empathisch. Er zijn verder, weliswaar in een minderheid van de gevallen, ook meldingen van leerkrachten die fysiek, verbaal of zelfs seksueel gewelddadig zijn.

*“Ik zou graag meer hulpverlening op school willen. Toen ik me niet goed voelde op school, zei de leraar tegen me ‘zo is het nu eenmaal’. Ik had de indruk dat hij bedoelde ‘zo is het leven, zo erg is het allemaal niet.’”
- meisje, 16 jaar*

*“Kinderen en jongeren hebben mensen nodig die naar hen luisteren. Er zouden op school meer mensen moeten zijn die luisteren. Dat kunnen leerkrachten zijn, maar ook opvoeders of directies. Sommige leerkrachten kunnen goed luisteren. Het hangt een beetje af van de school.”
- jongen, 17 jaar*

“De leerkrachten op mijn school hadden een stereotiepe kijk op bepaalde zaken, waardoor ze soms ongepaste vragen stelden.” - meisje, 15 jaar

“*“Leerkrachten meer opleiding geven, zodat ze leerlingen met problemen op de juiste manier kunnen aanpakken. Een keer per maand of een keer per jaar, op elk werkveld, mensen informatie geven over mentaal welzijn en hen naar hun eigen welzijn vragen.” - meisje, 16 jaar*

“*“Volwassenen denken soms anders en ze geloven je niet echt. Ze denken dat andere dingen belangrijker zijn dan onze gezondheid, zoals school of rapportcijfers.” - meisje, 14 jaar*

School als beschermende factor

Hoewel ze de hierboven vermelde risicofactoren niet minimaliseren, beschouwen kinderen en jongeren hun school **ook als een bron van eigenwaarde, een plek die een groter bewustzijn van de wereld in het algemeen bevordert, een omgeving om tijd door te brengen met vrienden, een plek voor emotionele steun en een ontsnapping uit een eventueel problematische thuisomgeving.**

Net zoals negatieve ervaringen met leerkrachten kunnen leiden tot een slechtere mentale gezondheid, zijn begripvolle, zorgzame en warme leerkrachten dé sleutel tot het positief welbevinden op school. Vertrouwde leerkrachten moedigen kinderen en jongeren aan om te leren, helpen hen hun problemen op te lossen, beschermen hen tegen pesten en bieden emotionele steun.

Kinderen en jongeren beschouwen hun school ook als een bron van eigenwaarde.

“*“Toen mijn ouders twee jaar geleden scheidden, gingen mijn cijfers drastisch naar beneden, en het was ook in het midden van de examenperiode. Op school deden ze toen echt hun best om het gemakkelijker te maken voor mij... Als de school dat echt goed doet, kan dat echt helpen.”*
- jongen tussen 15-19 jaar

De school is bovendien een plaats die het wereldbeeld van kinderen en jongeren verruimt. Ze komen er in contact met nieuwe ideeën die hun bewustzijn vergroten, hun probleemoplossend vermogen versterken en hen levensvaardigheden bij brengen. Bovendien kan het hun motivatie verhogen en hen helpen ook andere levensdoelen te ontwikkelen en te bereiken.

De school kan ook een plaats zijn waar kinderen en jongeren kunnen ontsnappen aan een mogelijks moeilijke thuissituatie. Voor velen is het een vangnet, een plaats waar ze veilig zijn. Een plaats waar ze hun vrienden zien.

*“Je leert op de speelplaats hoe je met andere kinderen moet omgaan.”
- jongen, 4de leerjaar*

*“Ik verveel me er niet en ik hou ervan om nieuwe dingen te leren”
- jongen, 4de leerjaar*

“Ik zou zeggen dat de school een plek is waar je kennis kan opdoen, waar je ook in orde moet zijn met je taken, dat je ook lessen hebt en dat je daarvoor moet voorbereiden. Dat je voor school ook veel moet werken, ook thuis nog. En dat je dan uiteindelijk een diploma kan halen om te werken en geld te verdienen.” - jongen, 5de leerjaar

*“Je leert er de dingen die je nodig hebt voor als je groter bent.”
- jongen, 4de leerjaar*

De school: een veilige haven in een zee van opportuniteiten

In België hebben alle kinderen het recht om naar school te gaan. De potentiële kracht van scholen en hun personeel om psychologische problemen bij kinderen en jongeren vroeg te detecteren en door te verwijzen, is enorm.

Jongeren brengen er veel tijd door en willen graag dat ze in hun totaliteit gezien worden. Ze zouden graag meer psychosociale ondersteuning op school krijgen.

Hoewel we ons ten eerste bewust zijn van de zware werklust die nu al op scholen, de leerkrachten en het bredere onderwijspersoneel rust, dient de psychologische en sociale ondersteuning van kinderen en jongeren op school uitgebreid te worden. Zo kan men radicalere maatregelen, zoals bijvoorbeeld een opname in de psychiatrie, hopelijk vermijden. Scholen, leerkrachten en het bredere personeel dienen daarvoor de nodige ondersteuning te ontvangen, zowel op vlak van financiering als van capaciteitsversterking.

In een recent gepubliceerd onderzoek door UNICEF België ("What Do YouThink?", 2022)⁸, stelden kinderen en jongeren zeer eenvoudige en makkelijk uit te voeren oplossingen voor: waarom niet elk jaar een bezoek aan het CLB organiseren, zoals het medisch onderzoek? Andere jongeren stelden voor om opleidingen voor de leerkrachten te organiseren, zodat zij hun leerlingen psychologisch leren te ondersteunen en hen op de juiste manier kunnen helpen.

Sommigen stelden voor om op school momenten in te plannen om met de leerlingen over mentaal welzijn te praten en naar het welzijn van de leerlingen te vragen. Enkele bewustmakings- en informatiesessies voor de leerlingen zouden al een grote stap vooruit zijn. Heel wat leerlingen uitten deze wens. Het is begrijpelijk dat zij zich beter begrepen willen voelen door zowel hun medeleerlingen als leerkrachten.

Vandaag bestaan er al Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB), alleen lijken die soms ver weg en zijn ze vaak overbevraagd. Sommige jongeren menen dat de CLB's de hoeksteen van het mentale gezondheidsbeleid op school moeten zijn.

“De CLB's moeten verder uitgebouwd worden. Zij moeten een sleutelrol spelen in de geestelijke gezondheidszorg voor de leerlingen en zij moeten de leerlingen ook leren om voor elkaar te zorgen.”

Andere jongeren zagen ook een taak weggelegd voor de politiek.

Enkele bewustmakings- en informatiesessies voor de leerlingen zouden al een grote stap vooruit zijn.

“De regering moet zich beter informeren over de mentale gezondheid van jongeren, bijvoorbeeld op de scholen.”

Om een betere mentale gezondheid voor ieder kind en elke jongere te bevorderen, en daarbij de school centraal te stellen, volgen hier tot slot nog enkele aanbevelingen.

Beleidsaanbevelingen

Investeer in kwaliteitsvol onderwijs en psychosociale ondersteuning voor kinderen op school.

Opleiding: Zorg ervoor dat leraren voldoende zijn opgeleid in kinderrechten en kwesties die de geestelijke gezondheid van kinderen aantasten, zodat ze potentiële problemen snel kunnen herkennen en adequaat kunnen aanpakken.

Doorbreek de taboes: Maak van geestelijke gezondheid een gespreksonderwerp in de klas, op de speelplaats en daarbuiten. Verminder drempels bij het zoeken naar hulp en zorg ervoor dat ieder kind weet waar het terecht kan als het een probleem heeft.

Veilige omgeving: Zorg ervoor dat kinderen in een veilige omgeving met elkaar leren omgaan en leer ze aandacht te besteden aan elkaars welzijn. De school moet een veilige ruimte zijn en aandacht hebben voor het welzijn van alle leerlingen.

Participatie: Laat kinderen aan het woord: hoe kunnen ze zich beter voelen op school? Elk kind is uniek en verdient ondersteuning op maat van hun specifieke behoeften.

... Want school is zo veel meer dan leren alleen!

Begrippen

Wat is mentale/geestelijke gezondheid? (definitie volgens de WHO)

Mentale gezondheid is een toestand van geestelijk welzijn die mensen in staat stelt om te gaan met de stress van het leven, hun capaciteiten te realiseren, goed te leren en te werken, en bij te dragen aan hun gemeenschap. Het is een integraal onderdeel van gezondheid en welzijn dat ten grondslag ligt aan ons individuele en collectieve vermogen om beslissingen te nemen, relaties op te bouwen en vorm te geven aan de wereld waarin wij leven. **Geestelijke gezondheid is een fundamenteel mensenrecht.** En het is van cruciaal belang voor persoonlijke, gemeenschaps- en sociaaleconomische ontwikkeling.

Geestelijke gezondheid is meer dan de afwezigheid van psychische stoornissen. Het beslaat een complex continuüm, dat door de ene persoon anders wordt ervaren dan door de andere, met verschillende graden van moeilijkheden en leed en mogelijk zeer verschillende sociale en klinische resultaten.

Geestelijke gezondheidsproblemen omvatten psychische stoornissen en psychosociale beperkingen, alsook andere psychische toestanden die gepaard gaan met aanzienlijke onrust, een verminderd functioneren of het risico op zelfbeschadiging. Mensen met geestelijke gezondheidsproblemen ervaren vaker een lager niveau van geestelijk welzijn, maar dit is niet altijd of noodzakelijk het geval.

UNICEF

Het Belgisch Comité voor UNICEF of UNICEF België vertegenwoordigt UNICEF in België volgens een erkenningsakkoord ondertekend met het Kinderfonds van de Verenigde Naties. De missie van UNICEF België bestaat erin alle nodige aandacht van het grote publiek, bedrijven en overheden te vragen voor kinderrechten in België en in de wereld. Voor de uitvoering van deze missie staan kinderrechteneducatie en participatie centraal.

<https://www.unicef.be/nl>

EINDNOTEN

- 1 UNICEF (2021). *The State of the World's Children 2021. On My Mind: promoting, protecting and caring for children's mental health*. Regional Brief: Europe. UNICEF.
- 2 Kirtley, O. & Myin-Germeys, I. (2020). *Voor jongeren. SIGMA. Hoe gaat het met jullie mentale welzijn? Jouw leven. Jouw deelname. Jouw resultaten*. KU Leuven.
- 3 UNICEF (2021). *State of the World's Children 2021*. UNICEF.
- 4 Couck, E. & Janssens, M. (2021). *Zin In School. Want school is meer dan leren alleen*. UNICEF België.
- 5 Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health and United Nations Children's Fund (2022). *On My Mind: How adolescents experience and perceive mental health around the world*. JHU en UNICEF.
- 6 CLB (2021). *De CLB's in cijfers. Schooljaar 2020-2021. De impact van corona op de CLB-werking*. CLB.
- 7 Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health and United Nations Children's Fund (2022). *On My Mind: How adolescents experience and perceive mental health around the world*. JHU en UNICEF.
- 8 Dominicy, M. & Vallet, C. (2022). *'What Do You Think?' Rapport van kinderen en jongeren met mentale gezondheidsproblemen in België*. UNICEF België.
- 9 World Health Organization (2022). *Mental Health: strengthening our response*. Geraadpleegd op 25/07/2022 van <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>.

OVERIGE BRONNEN

Kirtley, O., Achterhof, R., Hiekkaranta, A., Hermans, K., Hagemann, N. Myin-Germeys, I. (2019). *SIGMA 2019: Fase I rapport hoe word ik wie ik ben? De voorlopige resultaten van de SIGMA-studie: een langdurig onderzoek naar de geestelijke gezondheid van jongeren in Vlaanderen*. KU Leuven.

UNICEF België (2021). *Zin In School*. Geraadpleegd op 25/07/2022 van <https://www.unicef.be/nl/communicatie/campagne-zininschool-0>.

UNICEF België (2021). *COVID-19: mentale gezondheid en welzijn van kinderen en jongeren in gevaar*. Geraadpleegd op 25/07/2022 van <https://www.unicef.be/nl/news/covid-19-de-mentale-gezondheid-en-het-welzijn-van-kinderen-en-jongeren-gevaar>.

KUNNEN ZIJN WIE JE BENT, DAT IS (ONDER)WIJS!

– SAM steunpunt Mens en Samenleving –

*“De school moet een weerspiegeling
zijn van de samenleving waarin
elke jongere zichzelf kan zijn en
eigen keuzes kan maken.”*

- Conclusie werkgroep Onderwijs,
Kinderrechtendag 2021

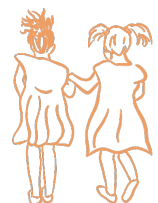
Hadiz is dertien jaar en woont sinds vijf jaar in België, samen met zijn moeder en twee zusjes. Voordien woonde hij in Afghanistan. In de klas wil de leerkracht hem altijd het woord geven als het gaat over diversiteit, maar eigenlijk wil Hadiz dat helemaal niet. Hij doet liever aan rekenen of voetbal.

Janne is zestien en zit in het vijfde middelbaar. Ze gaat best graag naar school, maar ballet doet ze nog liever. Er is een iets dat ze wel vervelend vindt op school, en dat is dat ze haar soms nog Jan noemen. Zo wil ze niet meer genoemd worden, want dat is een naam voor jongens en ze voelt zich geen jongen. Het kwetst haar dat haar leerkrachten en medeleerlingen hier geen rekening mee houden.

Alana, negen jaar. Haar school organiseert over de middag een voetbaltornooi, alleen voor de jongens. Voor de meisjes is er een dansworkshop. Alana begrijpt niet goed waarom ze niet mag meedoen aan het voetbaltornooi, want dat doet ze toch het liefst? Bovendien is ze er erg goed in.

De bovenstaande verhalen spelen zich allemaal af in de schoolcontext. Daarnaast gaat elk verhaal telkens over 'identiteit'. Hadiz, Janne en Alana hebben immers recht op een eigen identiteit, maar wat betekent dat voor hen en welke rol speelt hun school hierin?

Hierna volgt eerst een overzicht van studies die peilen naar het belang van identiteit voor jongeren, ook specifiek in de schoolcontext. Vervolgens zoomen we in op het concept identiteit, namelijk wat het betekent, in welke mate het juridische bescherming geniet en de rol die het speelt in het Vlaamse onderwijs. Deze bijdrage eindigt met een overzicht van educatief materiaal waar leerkrachten zelf mee aan de slag kunnen.

Jongeren zelf aan het woord over identiteit

*Eén op de vijf
Vlamingen kan
zichzelf niet
zijn.*

Niet alleen Hadiz, Janne en Alana worstelen met hun identiteit. Zo stond de Warmste Week van 2021 in het teken van ‘kunnen zijn wie je bent, dat verdient iedereen’¹. De keuze voor dit thema kwam niet zomaar uit de lucht gevallen. Uit verschillende onderzoeken bleek immers dat het een thema was (en is) dat heel wat jongeren nauw aan het hart ligt, en waar ze zelf mee worstelen².

Zo bleek uit een bevraging van de VRT-studiedienst (2021) dat één op de vijf Vlamingen zichzelf niet kan zijn en dat zeven op de tien Vlaamse jongeren vindt dat “een wereld waar iedereen zich goed in zijn vel voelt” en “waar iedereen de vrijheid heeft te zijn wie men is of wil zijn” heel belangrijk is³.

In navolging van deze resultaten besloten de onderzoekers van de Waddist-app om in de periode van november tot december 2021 zoveel mogelijk in te zetten op het thema ‘**jezelf kunnen zijn**’. De Waddist-app peilt naar de mening van jongeren tussen twaalf en dertig jaar door hen elke dag drie meerkeuzevragen voor te schotelen over verschillende thema’s zoals identiteit⁴. Dit resulteerde in een uitgebreid rapport over de identiteitsbeleving van jongeren⁵. **Hoewel de overgrote meerderheid van de Waddisters aangaf zichzelf te kunnen zijn, kon één op de vijf dat niet.** Ze gaven aan het gevoel te hebben niet aanvaard te worden door anderen. Heel wat Waddisters vroegen ook meer aandacht voor maatschappelijke thema’s op school en wilden graag meer lessen rond psychisch welzijn⁶.

Ook specifiek in de schoolcontext ervaren heel wat jongeren drempels om zichzelf te zijn⁷. Tussen januari en maart 2017 onderzocht de Vlaamse Scholierenkoepel bijvoorbeeld hoe het gesteld was met stress bij leerlingen⁸. Uit de bevraging bleek dat heel wat leerlingen soms moeilijk zichzelf kunnen zijn op school, en dat dit een belangrijke trigger is van stress. Volgens de leerlingen is er te weinig aandacht voor de persoon achter de leerling. Ze worden bedolven onder punten, lesdoelen en regels. Samen met de leerlingen werd ook nagedacht over manieren om stress zoveel mogelijk te beperken. Volgens de leerlingen

is het bijvoorbeeld cruciaal om in te zetten op een goede klassfeer. Ook minder strenge kledingvoorschriften zijn volgens de leerlingen belangrijk, want strenge kledijregels beperken hen om hun identiteit vrij te beleven.

De resultaten van het stressonderzoek werden ook bevestigd op de Kinderrechtendag. Op 19 november 2021 verwelkomde het Vlaams Parlement meer dan zeventig jongeren tussen veertien en achttien jaar⁹. De jongeren staken de koppen bijeen over verschillende onderwerpen (klimaat, mobiliteit, gelijke kansen, onderwijs, vrije tijd en welzijn). Dit resulteerde in concrete aanbevelingen per onderwerp. Zo concludeerde de werkgroep onderwijs dat *“de school een weerspiegeling moet zijn van de samenleving waarin elke jongere zichzelf kan zijn en eigen keuzes kan maken. Ook over kleren en wel of niet meegaan op schooluitstap”*¹⁰.

Het belang om zichzelf te kunnen zijn, en de rol van de school hierin, kreeg ook in de andere werkgroepen heel wat aandacht. Jongeren willen dat thema's als diversiteit en jezelf zijn (meer) aan bod komen op school¹¹. Ook hier vonden jongeren het belangrijk om vrij te kunnen kiezen hoe ze zich kleden, omdat kleren een belangrijk deel zijn van hun identiteit¹².

Jezelf zijn is dus niet voor elke jongere even evident, terwijl het wel erg belangrijk is om te weten én te kunnen zijn wie je bent. Kinderen en jongeren die beter in hun vel zitten, zijn minder vatbaar voor negatieve invloeden en scoren ook beter op school¹³.

Jongeren willen dat thema's als diversiteit en jezelf zijn (meer) aan bod komen op school.

Identiteit, wat is dat nu eigenlijk?

Jongeren zijn volop bezig met het ontwikkelen van hun identiteit. Maar wat betekent identiteit?

Het begrip kan op verschillende manieren invulling krijgen¹⁴. Het is niet eenvoudig om het begrip identiteit eenduidig en helder te definiëren. **Dat is niet geheel verrassend, gelet op de complexiteit van het concept en het multidimensionale karakter**¹⁵. Niettemin zijn er een aantal kenmerken die de verschillende omschrijvingen gemeenschappelijk hebben.

1 IDENTITEIT ONTSTAAT NIET IN EEN VACUÛM

Elke persoon vormt zelf zijn/haar/hun identiteit, maar ook de omgeving heeft een grote impact op deze identiteitsvorming. **Zo worden jongeren niet alleen beïnvloed door de plek waar ze opgroeien, maar ook door hun vrienden of school¹⁶.** Het is belangrijk om als leerkracht bewust te zijn van die verschillende leefwerelden, aangezien die met elkaar kunnen botsen¹⁷. Op school willen leerkrachten bijvoorbeeld dat elke leerling goed studeert, terwijl van sommige leerlingen thuis wordt verwacht dat ze helpen in het familiebedrijf¹⁸. **Een leerkracht kan de identiteitsontwikkeling van leerlingen onbewust beïnvloeden.** Zo zijn de leerkrachten van Alana en Janne zich misschien niet bewust van de impact van hun gedrag, terwijl zowel Alana als Janne zich door het gedrag van hun leerkracht niet gesteund voelen op school. Anderzijds kunnen leerkrachten hun impact ook bewust en op een positieve manier inzetten. Ze kunnen leerlingen bijvoorbeeld laten kennismaken met nieuwe identiteiten en hen laten reflecteren over wie ze zijn en wat ze voelen¹⁹.

2 IDENTITEIT IS MEERVOUDIG

Identiteit wordt soms vergeleken met een lasagne of een taart²⁰. Dat komt omdat iedereen bestaat uit verschillende (lasagne)laagjes of (taart)delen. **Elke identiteit bestaat m.a.w. uit verschillende deelidentiteiten, zoals religieuze identiteit, culturele identiteit, etnische identiteit of genderidentiteit.** Een persoon kan dus tegelijk Afghaan, Vlaming, Bruggeling, gelovig, dochter, zus, muzikant, ambitieus, competitief, empathisch en hetero zijn. Niemand is maar één iets, iedereen is een optelsom van verschillende deelidentiteiten²¹. Daarom is het belangrijk om, ook als leerkracht, niet de focus te leggen op één aspect van iemands identiteit, bv. zijn of haar levensbeschouwing of herkomst. Dit wekt immers de indruk dat de rest er niet (meer) toe doet²². Zo is Hadiz niet alleen Afghaans, hij is ook sportief en gevoelig. Een voortdurende focus op een deelaspect van zijn identiteit kan er voor zorgen dat Hadiz een extreme invulling gaat geven aan deze deelidentiteit, en zich bijvoorbeeld gaat afzetten tegen alles wat niet Afghaans is²³.

3 IDENTITEIT IS DYNAMISCH

Identiteit is een breed concept. Het omvat niet alleen onveranderlijke aspecten, zoals afkomst of biologisch geslacht, maar ook veranderlijke aspecten, zoals culturele en religieuze kenmerken of capaciteiten²⁴. Deze veranderlijke aspecten zijn dynamisch en evolueren voortdurend. Tijdens het leven worden nieuwe aspecten toegevoegd, terwijl andere verdwijnen. Dit geldt des te meer voor jongeren die nog volop hun eigen behoeftes leren kennen en ontdekken, en die bijvoorbeeld experimenteren met verschillende kledingstijlen

of hobby's. Een leerkracht kan jongeren hierin ondersteunen door hen te laten kennismaken met nieuwe identiteiten²⁵.

4 IDENTITEIT VERBINDT ÉN MAAKT UNIEK

Een eigen identiteit hebben, heeft ook een belangrijke functie. Het geeft richting en betekenis aan het leven. Enerzijds creëert het een gevoel van samenhang, anderzijds een gevoel van zelfstandigheid²⁶.

Identiteit in een juridisch jasje

Verschillende internationale kinder- en mensenrechteninstrumenten bevatten een regeling over identiteit. Zo beschermt artikel 8, lid 1 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK) het recht van elk kind om zijn/haar/hun identiteit te behouden²⁷. De verdragsstaten moeten het kind ook helpen om zijn/haar/hun identiteit te herstellen als die ontnomen is²⁸. De term identiteit wordt ook gebruikt in artikel 29 IVRK, waarin van de verdragsstaten wordt verlangd dat het onderwijs aan minderjarigen (o.a.) gericht is op het bijbrengen van eerbied voor de culturele identiteit. Het IVRK reikt zelf geen definitie aan van identiteit, maar de draagwijdte wordt over het algemeen breed opgevat²⁹.

Artikel 8, lid 1 van het IVRK beschermt het recht van elk kind om zijn/haar/hun identiteit te behouden.

Het VN-Kinderrechtencomité heeft geprobeerd om via zijn algemene commentaren de verdragsstaten een leidraad te bieden bij de interpretatie en de implementatie van deze verdragsbepalingen³⁰.

Zo zijn de vroege kinderjaren volgens het VN-Kinderrechtencomité een cruciale periode voor de verwezenlijking van de rechten van kinderen. In deze periode wordt immers de basis gelegd voor hun culturele en persoonlijke identiteit en ontwikkelende vermogens³¹. Vervolgens beginnen kinderen bij het doorlopen van hun tienerjaren hun eigen individuele identiteit te verkennen, die gevormd wordt door verschillende kenmerken, zoals seksuele oriëntatie, geloof of persoonlijkheid³². Het VN-Kinderrechtencomité vraagt verdragsstaten daarom om voldoende stil te staan bij de uitdagingen die het pad van adolescenten kruisen, en o.a. te zorgen voor een onderwijsklimaat waarin adolescenten voldoende ruimte krijgen

om zichzelf te ontwikkelen. Elk kind heeft recht op onderwijs dat is gericht op ontplooiing, ontwikkeling van talenten en respect voor (eigen en andere) waarden en cultuur³³. Want hoewel kinderen en jongeren universele basisbehoeften delen, hangt de wijze waarop deze behoeften tot uitdrukking komen af van een groot aantal persoonlijke, fysieke, sociale en culturele aspecten. Het VN-Kinderrechtencomité erkent daarom dat ieder kind uniek is, en dat rekening moet worden gehouden met die verscheidenheid³⁴.

Hoewel het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM) niet expliciet verwijst naar identiteit, omvat ook dit verdrag een recht op identiteit³⁵. Dit recht wordt door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) immers afgeleid uit het recht op eerbiediging van het privéleven in artikel 8 EVRM³⁶. Ook artikel 22 van de Belgische Grondwet beschermt het recht op privéleven, en krijgt een analoge invulling. Het is vaste rechtspraak van het Grondwettelijk Hof dat de grondwettelijke bepalingen inzake grondrechten, zoals artikel 22, moeten gelezen worden in samenhang met de analoge bepalingen in de mensenrechtenverdragen, zoals artikel 8 EVRM³⁷.

De bescherming van identiteit is dus niet beperkt tot formeel-juridische aspecten, zoals een recht op naam of nationaliteit, maar kan ook duiden op de persoonlijke identiteit, of hetgeen relevant is voor de psychologische stabiliteit van een kind³⁸. Het gaat om een overkoepelende term waaronder meerdere aspecten kunnen vallen. **Identiteitsrechten hebben bijgevolg een grote reikwijdte en kunnen minderjarigen in uiteenlopende situaties concrete bescherming bieden³⁹.**

Identiteit in het Vlaamse onderwijs

De Vlaamse Regering is verplicht om bij elke regeerperiode een nieuw, geïntegreerd jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan voor te stellen, en om daarbij maximaal vijf prioriteiten naar voren te schuiven⁴⁰. Het huidige plan dateert van 2020 en loopt nog tot 2024⁴¹. Een van de vijf prioritaire doelstellingen is 'welbevinden en positieve identiteitsontwikkeling'. Het is de bedoeling om via concrete acties werk te maken van deze doelstelling, zodat kinderen en jongeren (beter) kunnen omgaan met verschillende uitdagingen, zoals prestatiedruk, levensvragen of identiteitsvraagstukken.

Zo wordt binnen het onderwijs de ‘whole school approach’ gestimuleerd, door scholen aan te moedigen werk te maken van een integraal gezondheidsbeleid met aandacht voor de gezondheid en het welbevinden van de leerlingen en leerkrachten. Daarnaast wordt ook ingezet op het verspreiden van ‘peer support’ binnen het onderwijs, omdat kinderen en jongeren vaak bij hun leeftijds- of leefstijlgenoten ten rade gaan bij problemen of vragen.

Identiteit wordt ook expliciet vermeld in de onderwijsdoelen. Dit zijn de doelen die de Vlaamse overheid vastlegt voor de verschillende onderwijsniveaus en -types⁴². De onderwijsdoelen zijn opgedeeld in zestien sleutelcompetenties, zoals zelfbewustzijn, burgerschap en lichamelijke en geestelijke gezondheid⁴³. De competentie burgerschap vereist dat er **aandacht gaat naar identiteit, omdat identiteitsontwikkeling een complex en dynamisch proces is en omdat identiteitsvorming een belangrijk onderdeel is van het groeipad van jongeren**⁴⁴.

*Onderwijsdoelen
zijn opgedeeld in 16
sleutelcompetenties.*

Een belangrijke kerntaak van het onderwijs is jongeren opleiden tot kritische en geïnformeerde burgers, zodat ze over de juiste vaardigheden beschikken om de ‘grote mensenwereld’ in te stappen⁴⁵.

Belangrijke kanttekening is dat op 16 juni 2022 het Grondwettelijk Hof de nieuwe eindtermen van de tweede en derde graad van het secundair onderwijs heeft vernietigd⁴⁶. De eindtermen zijn onderdeel van de onderwijsdoeleinden en zijn gebaseerd op de zestien sleutelcompetenties. Volgens het Hof zijn de eindtermen dermate omvangrijk en gedetailleerd, dat ze strijdig zijn met de door het artikel 24 van de Grondwet gewaarborgde vrijheid van onderwijs. Het Hof merkt daarbij op dat het aantal eindtermen sterk is toegenomen in vergelijking met vroeger, en dat dit onder meer het gevolg is van de ruime reikwijdte van de zestien sleutelcompetenties. Het is nog afwachten welke impact dit zal hebben. Het arrest van het Grondwettelijk Hof geeft tijd tot september 2025 om de situatie aan te pakken. Vlaams minister van Onderwijs Ben Weyts en de onderwijsverstrekkers⁴⁷ hebben ondertussen een akkoord bereikt over de ontwikkeling van nieuwe ‘minimumdoelen’, in plaats van eindtermen. Alle zestien sleutelcompetenties blijven wel behouden, maar drie ervan (Nederlands, talen en wiskunde-wetenschappen) krijgen de prioriteit. Het is de bedoeling om de nieuwe minimumdoelen klaar te hebben in maart 2023, zodat ze vanaf 1 september 2023 van start kunnen gaan. Nadien is het de bedoeling om ook minimumdoelen uit te werken voor de 1ste graad secundair onderwijs en het basisonderwijs⁴⁸.

Praktisch mee aan de slag als leerkracht

Scholen en leerkrachten kunnen jongeren ondersteunen in hun identiteitsontwikkeling. Maar zoals deze bijdrage ook aantoonde, heeft iedere leerling verschillende deelidentiteiten. Er is bijgevolg heel wat diversiteit in een klas. Er is al heel wat educatief materiaal ontwikkeld om leerkrachten die hiermee aan de slag willen gaan, te ondersteunen⁴⁹.

- **EDUbox Identiteit:** hoe identiteit bespreekbaar maken in de klas⁵⁰.
- **PXL Appwel:** een app die het welbevinden van leerlingen in het Vlaams secundair onderwijs meet en opvolgt⁵¹.
- **Procrustes toolkit:** maakt de theorie rond identiteitsontwikkeling op school concreet⁵².
- **Diversi-Date:** project om jongeren en leerkrachten op een creatieve, ervaringsgerichte manier met elkaar in gesprek laten gaan over identiteit, relaties, levensstijl en levensbeschouwing⁵³.
- **School Zonder Racisme:** activiteiten voor leerlingen, vormingen voor leerkrachten en projecten voor scholen⁵⁴. Een voorbeeld is het 'Project Interculturele Schoolcultuur', waarbij wordt gestreefd naar een school waar elke leerling zich thuis voelt, waar alle leerlingen gelijke kansen krijgen en ze zich maximaal kunnen ontwikkelen⁵⁵.
- **Rapport Vlaamse Scholierenkoepel tegen stress op school:** 32 recepten om iets aan stress te doen op school⁵⁶.
- **Take Off:** lessenpakket om geestelijke gezondheid bespreekbaar maken in de klas⁵⁷.
- **Infomobiel:** deze bus rijdt naar de scholen om jongeren laagdrempelig te laten kennismaken met geestelijke gezondheid en zo het taboe op geestelijke gezondheid te doorbreken⁵⁸.
- **Boeken met concrete, wetenschappelijk onderbouwde tips voor scholen en leerkrachten:** Agirdag, O. (2020). Onderwijs in een gekleurde samenleving. Berchem: Epo. 260 p.; Vlaamse Onderwijsraad (2020). Zonder wrijving geen glans: Identiteit en waarden op school. Leuven: LannooCampus. 182 p.
- **KlasCement:** gratis lesmateriaal en -inspiratie door en voor leerkrachten, ook over identiteit⁵⁹.
- **Vives Hogeschool Kortrijk:** interdisciplinair traject rond welbevinden bij kinderen en professionals⁶⁰.

Beleidsaanbevelingen

1. Blijf luisteren naar de stem van jongeren via laagdrempelig onderzoek.
2. Identiteit is een ruim begrip en kan voor elke jongere een andere invulling krijgen. Blijf deze ruime draagwijdte erkennen en respecteer alle (evoluerende) deelidentiteiten van elke jongere.
3. Identiteitsrechten hebben veel te bieden, gelet op hun ruime reikwijdte. Niettemin blijven deze rechten nog dikwijls onbenut. Betrek identiteitsrechten daarom vaker als onderzoeksonderwerp.
4. 'Jezelf kunnen zijn op school' blijft een belangrijk na te streven doelstelling voor het Vlaamse onderwijs, ongeacht de gekozen eindtermen.
5. Blijf educatief materiaal, bij voorkeur wetenschappelijk onderbouwd, ontwikkelen en aanbieden aan leerlingen en leerkrachten.

SAM - STEUNPUNT MENS EN SAMENLEVING

SAM, steunpunt Mens en Samenleving heeft als missie: sociale professionals, hun organisaties en het beleid versterken. Het werkt zo aan een sociaal rechtvaardige en duurzame samenleving, die voor elke burger de grondrechten garandeert en een goede kwaliteit van leven nastreeft.

SAM richt zich in eerste instantie naar mensen die werken in de Centra Algemeen Welzijnswerk, de jeugdhulp, het opbouwwerk, het straathoekwerk, de schuldhulpverlening en de hulp voor en ondersteuning van mensen met een handicap. Het slaat ook bruggen naar andere sociale professionals, organisaties en vrijwilligers die maatschappelijk kwetsbare mensen ondersteunen.

www.samvzw.be

EINDNOTEN

- 1 #DWW21 (2021). Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://dewarmsteweek.be/info/dww21>.

- 2 Zie bv. het onderzoek van de Vlaamse Jeugdraad rond psychisch welzijn: Vlaamse Jeugdraad (2017). *Psychisch welzijn*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://vlaamsejeugdraad.be/nl/adviezen/psychisch-welzijn>.

- 3 Van Goethem, H. (2021). *De Warmste Week geeft de fakkel door aan onze jongeren*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://communicatie.vrt.be/de-warmste-week-geeft-de-fakkel-door-aan-onze-jongeren-zij-kiezen-het-centrale-thema-van-vernieuwde-vrt-solidariteitsactie>; VRT (2021). 1 op de 5 Vlamingen kan zichzelf niet zijn. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.vrt.be/nl/over-de-vrt/nieuws/2021/11/12/1-op-de-5-vlamingen-kan-zichzelf-niet-zijn/>.

- 4 Wat is Waddist. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://sites.arteveldehogeschool.be/dejongeredenkt/>.

- 5 Waddist (2021). *Kunnen zijn wie je bent. De Warmste Week 2021*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://ambrassade.be/nl/attachments/view/factsheet-kunnen%20zijn%20wie%20je%20bent_211216.

- 6 Ook in 2022 blijkt 'Goed in je vel' een thema te zijn dat jongeren belangrijk vinden. 'Hoe gaat het echt met jou?' is een vraag die bijna maandelijks door jongeren wordt ingestuurd: Waddist (2022). *Ingestuurde vragen Waddisters van september tot mei 2022*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://sites.arteveldehogeschool.be/dejongeredenkt/sites/sites.arteveldehogeschool.be/dejongeredenkt/files/factsheet_wat_leeft_het_meest_bij_jongeren_volgens_de_waddisters_def.pdf.

- 7 Voor meer informatie over de schoolbeleving van jongeren zie ook: Jeugdonderzoeksplatform. *Onderwijs en werk*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://databank.jeugdonderzoeksplatform.be/onderwijs-en-werk/3>.

- 8 VKS (2017). *Rapport tegen stress op school*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.scholierenkoepel.be/sites/default/files/upload/Rapport%20tegen%20stress%20op%20school%202017-09-01.pdf>.

- 9 KRC (2021). *Jongeren nemen Vlaams Parlement over op Kinderrechtendag*. Geraadpleegd

op 1 juli 2022, van <https://kinderrechten.be/project/jongeren-nemen-vlaams-parlement-over-op-kinderrechtendag>.

10 Commissie Onderwijs (2021). *Resolutie*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://kinderrechten.be/sites/default/files/resolutie_commissie_onderwijs.pdf.

11 Commissie Gelijke Kansen (2021). *Resolutie*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://kinderrechten.be/sites/default/files/resolutie_commissie_gelijke_kansen.pdf.

12 Commissie Welzijn (2021). *Resolutie*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://kinderrechten.be/sites/default/files/resolutie_commissie_welzijn.pdf.

13 Agirdag, O. (2020). *Onderwijs in een gekleurde samenleving*. Berchem: Epo

Vandemaele, S. (2021). *Meervoudige identiteit: help leerlingen het zelf uitzoeken*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.klasse.be/328725/meervoudige-identiteit-leerlingen-help-ontwikkelen/>

Vives Hogeschool Kortrijk (2019). *Welbevinden op school. Onderzoeksrapport*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van http://www.kekidatabank.be/doc_num.php?explnum_id=1933.

Voor meer informatie over het welbevinden van kinderen zie ook 'Children's Worlds, The International Survey on Children's Well-Being (ISCWeB)'. Dit is een grootschalige internationale survey die het subjectief welbevinden bij kinderen tussen 8 en 12 jaar in kaart brengt. Het onderzoek is te raadplegen via <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/jeugd/onderzoek/onderzoeksprojecten/internationaal-onderzoek-naar-het-welbevinden-van-kinderen>.

14 Zie bv. Groot woordenboek van de Nederlandse taal (Dikke Van Dale);

Freeman, M.D.A. (1996). *The New Birth Right. Identity and the child of the reproductive evolution*. The international Journal of Children's Rights, 283-284;

Giroux, M. & de Lorenzi, M. (2011). *Putting the Child First: A Necessary Step in the Recognition of the Right to Identity*. Canadian Journal of Family Law, 59-60.

15 Blauwhoff, R.J. (2009). *Foundational Facts, Relative Truths: A Comparative Study of Children's Rights to know Their Genetic Origins*. Cambridge: Intersentia, 20.

- 16 Over de invloed van de schoolomgeving op jongeren: JOP (2021). *Over leven op school. De rol van school in het leven van jongeren*. Leuven: Acco. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://www.vlaanderen.be/cjm/sites/default/files/2021-08/Over%20leven%20op%20school_WEB2.pdf.

Momenteel is aan de Universiteit Antwerpen ook een onderzoek lopende naar identiteitsvorming bij elfjarige kinderen die gedurende twee jaar worden opgevolgd. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://researchportal.be/nl/project/meervoudige-identiteiten-en-gedeelde-gevoelens-van-verbondenheid-een-kwalitatieve?>.

- 17 El Hadioui, I. (2015). *Hoe de straat de school binnendringt. Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur*. Amsterdam: Van Genneep.

- 18 Klassen Kennisbank (2022). *Identiteit*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://gelijkkansenindeklas.nl/hoofdstuk/identiteit/#::~:~:text=Al%20op%20jonge%20leeftijd%20nemen,vindt%20plaats%20binnen%20verschillende%20leefwerelden>.

- 19 Verhoeven, M., Poorthuis, A. en Volman, M. (2017). *Exploreren kun je leren. Universiteit van Amsterdam*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.leraar24.nl/app/uploads/exploreren-opmaak-def-3108.pdf>.

- 20 Zie bv. Edubox identiteit. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://assets.mediawijs.be/2021-11/edubox_identiteit.pdf

Vandemaele, S. (2021). *Wat als de thuisidentiteit van een leerling botst met de school?*
Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.klasse.be/328764/als-thuiscultuur-botst-met-schoolcultuur-gevolgen-identiteit/>.

De associaties zijn bovendien oneindig, denk aan een mozaïek, caleidoscoop, bloem, puzzel enz.

- 21 Tumult (2022). *Hoe ontdek ik wie ik ben*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.watwat.be/identiteit/hoe-ontdek-ik-wie-ik-ben>.

- 22 Vandemaele, S. (2021). *Meervoudige identiteit: help leerlingen het zelf uitzoeken*.
Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.klasse.be/328725/meervoudige-identiteit-leerlingen-help-ontwikkelen/>

Vandemaele, S. (2021). *Wat als de thuisidentiteit van een leerling botst met de school?* Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.klasse.be/328764/als-thuiscultuur-botst-met-schoolcultuur-gevolgen-identiteit/>.

23 Voor meer informatie over hoe diversiteit en kwaliteitsvol onderwijs perfect kunnen samengaan: Agirdag, O. (2020). *Onderwijs in een gekleurde samenleving*. Berchem: Epo.

24 Blauwhoff, R.J. (2009). *Foundational Facts, Relative Truths: A Comparative Study of Children's Rights to know Their Genetic Origins*. Cambridge: Intersentia, 21

Giroux, M. & de Lorenzi, M. (2011). *Putting the Child First: A Necessary Step in the Recognition of the Right to Identity*. Canadian Journal of Family Law, 60.

25 Verhoeven, M., Poorthuis, A., Volman, M. (2017). *Exploreren kun je leren*. Universiteit van Amsterdam. <https://www.leraar24.nl/app/uploads/exploreren-opmaak-def-3108.pdf>.

26 Edubox identiteit. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://assets.mediawijs.be/2021-11/edubox_identiteit.pdf.

27 Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aangenomen te New York op 20 november 1989, BS 17 januari 1992, 805.

28 Artikel 8, lid 2 IVRK.

29 Bou-Sfia, S. (2021). *De betekenis van identiteitsrechten voor kinderen in het Nederlandse familierecht. Een onderzoek naar de artikelen 8 IVRK en 8 EVRM*. Amsterdam: Off Page.

30 Bou-Sfia, S. (2021). *De betekenis van identiteitsrechten voor kinderen in het Nederlandse familierecht. Een onderzoek naar de artikelen 8 IVRK en 8 EVRM*. Amsterdam: Off Page.

31 VN-Kinderrechtencomité. General Comment nr. 7 over kinderrechten in de vroege kinderjaren.

32 VN-Kinderrechtencomité. General Comment nr. 20 over adolescentie.

33 VN-Kinderrechtencomité. General Comment nr. 1 over de doelstellingen van het onderwijs.

- 34 VN-Kinderrechtencomité. General Comment nr. 14 over het belang van het kind.
- 35 Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 4 november 1950, BS 19 augustus 1955, 5029.
- 36 Zie o.a. EHRM, 13 februari 2003, nr. 42326/98, Odièvre/Frankrijk, § 29; EHRM 7 februari 2002, nr. 53176, Mikulic/Kroatië, § 54 en 64.
- 37 Zie o.a. GwH 12 maart 2015, nr. 35/2015, B.5. GwH 25 juni 2015, nr. 94/2015, B.5.1. GwH 17 oktober 2019, nr. 142/2019, B.2.2.
- 38 Bou-Sfia, S. (2021). *De betekenis van identiteitsrechten voor kinderen in het Nederlandse familierecht. Een onderzoek naar de artikelen 8 IVRK en 8 EVRM*. Amsterdam: Off Page.
- 39 Bou-Sfia, S. (2021). *De betekenis van identiteitsrechten voor kinderen in het Nederlandse familierecht. Een onderzoek naar de artikelen 8 IVRK en 8 EVRM*. Amsterdam: Off Page.
- 40 Decreet van 20 januari 2012 houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid, BS 7 maart 2012, 14117; Besluit van 7 september 2018 van de Vlaamse Regering betreffende het jeugd- en kinderrechtenbeleid, BS 11 oktober 2018, 76956.
- 41 Departement Cultuur, Jeugd en Media (2020-2024). *Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan*. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://www.vlaanderen.be/cjm/sites/default/files/2021-02/vlaams-jeugd-en-kinderrechtenbeleidsplan_2020-2024%20%282%29.pdf.
- 42 Voor een verklarende woordenlijst: <https://onderwijsdoelen.be/verklarende-begrippenlijst>.
- 43 Artikel 139 van de Codex Secundair Onderwijs van 17 december 2010, BS 24 juni 2011, 38030.
- 44 De verschillende sleutelcompetenties zijn te raadplegen via <https://www.kwalificatiesencurriculum.be/zestien-sleutelcompetenties>.
- 45 JOP (2021). *Over leven op school. De rol van school in het leven van jongeren*. Leuven: Acco. Geraadpleegd op 1 juli 2022, van https://www.vlaanderen.be/cjm/sites/default/files/2021-08/Over%20leven%20op%20school_WEB2.pdf.

- 46 GwH 16 juni 2022, nr. 82/2022, Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.const-court.be/public/n/2022/2022-082n.pdf>. De gevolgen van de vernietigde bepalingen blijven gehandhaafd tot en met het schooljaar 2024-2025.
- 47 Het Katholiek Onderwijs Vlaanderen, het gemeenschapsonderwijs GO!, de Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten (OVSG), Provinciaal Onderwijs Vlaanderen en Overleg Kleine Onderwijsverstrekker.
- 48 Onderwijs Vlaanderen. Akkoord over aanpak ontwikkeling nieuwe minimumdoelen. Geraadpleegd op 19 oktober 2022, van <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/nieuwsoverzicht/akkoord-over-aanpak-ontwikkeling-nieuwe-minimumdoelen>.
- 49 Dit overzicht is niet exhaustief.
- 50 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.vrt.be/nl/edubox/catalogus/#identiteit>.
- 51 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.appwel.be/#what>.
- 52 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.procrustes.be/toolkit/detail/identiteitsontwikkeling-op-school>.
- 53 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.kcgezinswetenschappen.be/nl/diversidade>.
- 54 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.schoolzonderracisme.be/>. Er bestaan ook specifieke workshops over identiteit: Wie ben ik? En wij? | School Zonder Racisme en Tips en tricks voor de leerkracht | School Zonder Racisme.
- 55 Een gezamenlijk project van School zonder Racisme vzw, de drie koepels van ouderverenigingen (VCOV, GO! Ouders en KOOGO), de Vlaamse Scholierenkoepel en Democratische Dialoog (Erasmus Hogeschool Brussel). Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.schoolzonderracisme.be/aanbod/interculturele-schoolcultuur>.
- 56 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.scholierenkoepel.be/sites/default/files/upload/Rapport%20tegen%20stress%20op%20school%202017-09-01.pdf>.
- 57 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.tegek.be/campagnes/school-en-jongeren/>

scholenaanbod/take-off.

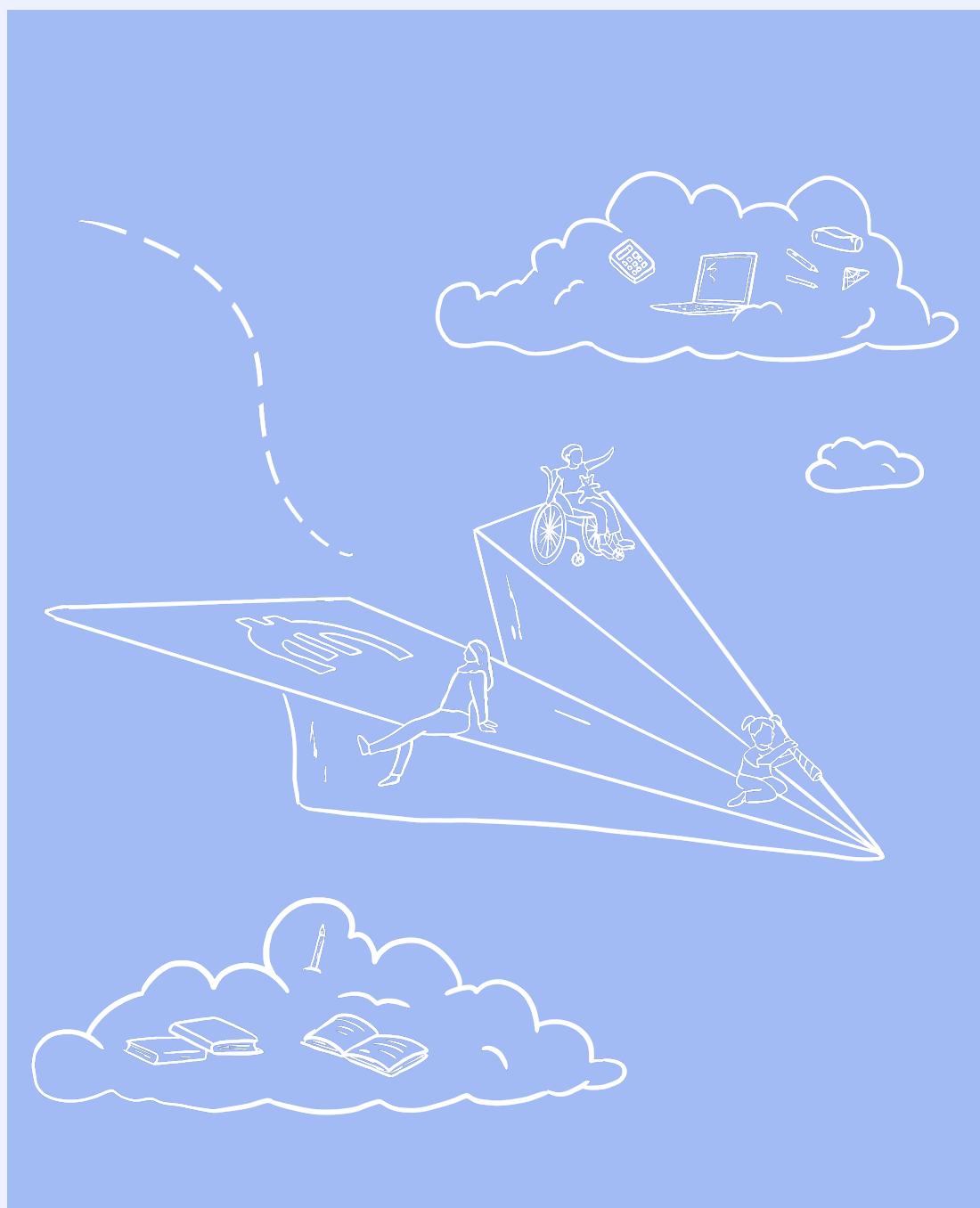
58 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.tegek.be/school-en-jongeren/scholenaanbod/infomobiel>.

59 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.klascement.net/>.

60 Geraadpleegd op 1 juli 2022, van <https://www.vives.be/nl/sociaal-agogisch-werk/interdisciplinair-traject-welbevinden-bij-kinderen-en-professionals>.

(ON)BETAALBAAR ONDERWIJS?

– Gezinsbond en Welzijnszorg –

*Alle kinderen hebben recht
op goed onderwijs waar
zij hun talenten kunnen
ontplooien en zichzelf
kunnen zijn.*

Inleiding

In het Kinderrechtenverdrag werd opgenomen dat kwaliteitsvol onderwijs een basisrecht is voor kinderen. **Alle kinderen, ongeacht hun afkomst en sociale status, hebben recht op goed onderwijs waar zij hun talenten kunnen ontplooiën en zichzelf kunnen zijn.**

Kwaliteitsvol onderwijs is een belangrijke hefboom om armoede te voorkomen en ongelijkheidsmechanismen te doorbreken.

Ondanks de erkenning van onderwijs als bevorderende factor voor sociale mobiliteit, blijkt dat het Vlaamse onderwijs er onvoldoende in slaagt om de sociale ongelijkheid tussen leerlingen weg te werken. Wie geboren wordt in een kansarm gezin of een gezin lager op de sociale ladder, heeft meer kans op zittenblijven, meer kans op schoolmoeheid, minder kans om een diploma te behalen, enzovoort. En geen diploma behalen verhoogt het risico om in armoede terecht te komen.

De betaalbaarheid van het onderwijs is maar een onderdeel van het gelijke kansenverhaal. Toch is de impact van hoge schoolkosten niet te onderschatten. In deze bijdrage duiden we die impact en stellen we mogelijke oplossingen voor. We beperken ons daarbij tot de kostprijs in het secundair onderwijs. Dit neemt niet weg dat er zeker ook problemen zijn met hoge kosten voor deelname aan het hoger onderwijs en dat er ook in het basisonderwijs al problemen kunnen opduiken.

Hoge kosten in het secundair onderwijs

In Vlaanderen is de toegang tot het basisonderwijs kosteloos, net als alle materiaal dat nodig is om de eindtermen en ontwikkelingsdoelen te behalen. Ook voor het secundair onderwijs mogen scholen geen inschrijvingsgeld vragen. Maar er zijn toch veel financiële drempels waardoor kinderen in een armoedesituatie niet dezelfde kansen krijgen als hun medeleerlingen.

Er komen immers veel kosten kijken bij het naar school gaan. Denk aan schoolboeken, kopieerkosten, rekenmachines, woordenboeken

De toegang tot het onderwijs is kosteloos, maar er komen veel kosten kijken bij het naar school gaan.

en muziekinstrumenten. Maar ook verbruiksmateriaal zoals verf, notitieblokken en kaftpapier. Sommige scholen vragen een uniform, of speciale kledij voor labo of keukenwerk. Ook ICT-materiaal wordt steeds meer gevraagd, zoals een laptop of tablet, een USB-stick en printer. Een andere grote kost zijn de vervoerskosten. Ten slotte zijn er nog de schoolactiviteiten, zoals verplichte schooluitstappen en sportdagen. Al deze kosten zijn **strikte schoolkosten**. Het zijn kosten die nodig zijn om de eindtermen of ontwikkelingsdoelen te behalen. Daarnaast zijn er nog **ruime schoolkosten**, die niet strikt noodzakelijk zijn, maar zorgen voor een verlevendiging of ondersteuning van die eindtermen en alles wat hoort bij het naar school gaan. Dat zijn kosten voor opvang, niet-verplichte uitstappen, maar ook voor steunacties voor school of voor het aankopen van de klasfoto. Deze uitgaven zijn niet verplicht, maar hebben wel een duidelijke link met onderwijs of zijn onderhevig aan een zekere maatschappelijke druk. Ook bijlessen behoren tot de categorie van ruime studiekosten. In totaal lopen deze kosten al snel op tot meer dan duizend euro per schooljaar.

De verschillen tussen scholen kunnen zeer groot zijn. Hoge schoolkosten kunnen ouders en leerlingen afschrikken om voor een bepaalde school te kiezen. Scholen die bijvoorbeeld veel reclame maken over dure (niet-verplichte) schoolreizen, sturen zo een bepaald signaal naar potentiële leerlingen.

Ook tussen studierichtingen zijn er verschillen, aangezien sommige richtingen veel bijkomend materiaal vergen (bv. horeca of kappersopleiding). Hoewel de kostprijs niet de voornaamste reden is om voor een bepaalde studierichting te kiezen, kan dit toch een rol spelen. Ook het veranderen van richting brengt vaak extra kosten met zich mee. Leerlingen blijven daarom soms te lang in een richting die niet strookt met hun talenten en wensen.

De kostprijs kan een negatieve rol spelen in het garanderen van het recht om talenten en vaardigheden te ontwikkelen in de school en richting naar keuze.

ZONDER BOEKEN KAN JE NIET LEREN

Schoolboeken zijn de grootste verplichte kost voor gezinnen. Er zijn grote verschillen tussen scholen. De mediaanuitgave voor een schooljaar ligt rond de driehonderd euro, maar in sommige scholen gaat het om meer dan tachtig euro. Het zijn vooral de 'leerwerkboeken' die maar een jaar gebruikt worden die de kosten doen stijgen.

De hoge kostprijs voor boeken zorgt ervoor dat er elk jaar leerlingen in de klas zitten zonder het nodige materiaal. Maar zonder boeken kan je niet leren. De leerlingen zijn dan wel aanwezig,

maar kunnen hun recht op onderwijs eigenlijk niet waarmaken. **Alle leerlingen hebben recht op onderwijs, ongeacht hun financiële positie.** Schoolboeken zijn onlosmakelijk verbonden met het recht op onderwijs en ontplooiing. Het systeem van boekenverhuur is een goede manier om de kosten van schoolboeken te drukken. Maar het systeem blijkt steeds minder populair. Op slechts vier op de tien scholen is het nog de gangbare praktijk. De andere scholen verkopen zelf boeken of besteden dit uit aan een externe boekenleverancier.

Dit werken met externe leveranciers kan voor bijkomende problemen zorgen. Soms krijgen meerdere kinderen binnen een gezin hun boeken niet, als niet alle rekeningen betaald zijn. Sommige boekenleveranciers zijn bovendien bewust vaag over welk materiaal verplicht is en welk materiaal optioneel is. Ook het verkrijgen van afbetalingsplannen verloopt soms moeizaam.

Scholen kiezen ervoor om met externe leveranciers te werken omdat dit voor hen praktischer is. Ze verminderen hierdoor hun administratieve last. Maar scholen blijven wel verantwoordelijk om het recht op onderwijs en leren te garanderen. Dit benadrukte ook de Commissie Zorgvuldig Bestuur nadat het Vlaams Netwerk tegen Armoede in juni 2019 aan de alarmbel trok. **Scholen hebben een zorgverplichting, zij moeten garanderen dat betalingsmoeilijkheden van ouders er nooit voor zorgen dat een kind zonder boeken in de les zit¹.**

Scholen hebben een zorgverplichting en zijn verantwoordelijk om het recht op onderwijs en leren te garanderen.

“Op een bepaald moment kon ik effectief de schoolfacturen niet meer betalen. Mijn oudste die toen in de humaniora zat, had dus niet alle boeken. En het resultaat hiervan was dat ze steeds een nul kreeg. Dan ben ik op een bepaald moment met de moed der wanhoop toch maar eens met de directie van de school gaan praten en ze zei: ‘Ja, dat is wel jammer mevrouw, maar daar kunnen wij niets aan doen.’”

- Leen, uit *‘Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs.’* (2018)

LESMATERIAAL MOET TOEGANKELIJK EN KWALITEITSVOL ZIJN

Om het recht op leren en kwaliteitsvol onderwijs te garanderen moet het lesmateriaal niet alleen betaalbaar, maar ook kwaliteitsvol zijn. **Vandaag is er een wildgroei aan aanbod met erg weinig controle.** Om ook die kwaliteit onder de loep te nemen, werd een **kwaliteitsalliantie leermiddelen** opgericht in opdracht van Vlaams minister van Onderwijs Ben Weyts in 2021. Aanbieders (onder wie de educatieve uitgevers maar ook Klascement), gebruikers (leerkrachten, scholieren en ouders), wetenschappers, lerarenopleiders, onderwijsinspectie en pedagogische begeleidingsdiensten, werken aan **indicatoren die de toegankelijkheid en de kwaliteit van allerhande lesmateriaal moet bewaken.** De werkgroep engageert zich ook om het gebruik van invulboeken te beperken gezien de hoge kostprijs voor eenmalig gebruik. Belangrijk aandachtspunt is ook de aanpasbaarheid van materiaal voor leerlingen met specifieke onderwijsnoden. De gebruikersvertegenwoordiging vraagt dat redelijke aanpassingen op school nooit ten laste van de ouders of de leerling vallen.

De alliantie heeft ook aandacht voor de toegang tot digitale leermiddelen, die steeds belangrijker worden in het onderwijs. Ouders en leerlingen maken zich zorgen om de hoge kostprijs hiervan. **Veelal wordt beloofd dat de digitalisering op school de kosten voor print zal doen dalen, maar dat blijkt in de praktijk niet altijd het geval.** Zo wordt de factuur voor leerboeken en digitaal lesmateriaal dubbelop. Veel scholen verwachten dat leerlingen thuis ook beschikken over internet en een computer. Scholen kregen extra middelen om computers voor leerlingen aan te kopen, maar zijn vrij om te bepalen of leerlingen die kunnen lenen of moeten aankopen. Ze kunnen ook beslissen om duurdere toestellen aan te schaffen. Dit maakt de eindfactuur voor leerlingen heel uiteenlopend. Zonder bijkomende maatregelen riskeert de digitale ongelijkheid ook een impact te hebben op de kansen van leerlingen in het onderwijs.

De kwaliteitsalliantie leermiddelen is een eerste, beperkte stap in de goede richting om toegankelijk en kwalitatief lesmateriaal te garanderen voor alle leerlingen. Het engagement werd genomen dat alle leerlingen hun materiaal hebben op 1 september. Gezinsbond en Welzijnszorg hopen dat alle partners hun verantwoordelijkheid daadwerkelijk zullen opnemen, ook de externe boekenleveranciers die op dit moment (nog) niet bij de alliantie betrokken zijn. **In de verdere werking van de alliantie moet betaalbaarheid een centraal thema worden.**

MET DE SCHOOL OP REIS?

De studiekostenmonitor voor de eerste (2019) en de tweede en derde graad (2020) van het secundair onderwijs legt een aantal knelpunten bloot met betrekking tot deelname aan

schooluitstappen. Negen op de tien ouders van leerlingen uit de eerste graad geven aan dat ze kosten voor ééndaagse uitstappen maakten. De mediaanuitgave hiervoor is 33 euro per schooljaar, met een minimum van nul euro en een maximum van driehonderd euro. Er zijn dus grote verschillen tussen scholen, die mogelijk voor een drempel kunnen zorgen.

Meerdaagse uitstappen komen minder voor in de eerste graad, ongeveer één ouder op vier heeft hiervoor uitgaven gemaakt tijdens de schooluren. Vergeleken met het studiekostenonderzoek van 2006 tot 2007 stellen de onderzoekers vast dat er minder op meerdaagse uitstap wordt gegaan, maar dat de gemiddelde uitgave sterk is toegenomen. Uit bijkomende analyses blijkt dat de opleiding van de moeder sterk samenhangt met het al dan niet deelnemen aan de uitstappen. Dertig procent van de leerlingen met een hoogopgeleide moeder neemt deel aan meerdaagse uitstappen, tegenover slechts achttien procent bij leerlingen met een middelgeschoolde moeder (diploma secundair onderwijs) en elf procent bij leerlingen met een laaggeschoolde moeder (geen diploma secundair onderwijs).

Er zijn grote verschillen tussen scholen wat betreft kostprijs van (dag) uitstappen, die mogelijk voor een drempel kunnen zorgen.

“Laatst was er een jongen die niet meeging op kamp. Er werd vanuit de school aan mij gevraagd of ik de ouders kon contacteren hierover. Wat bleek: de ouders hadden geen koffer, geen kledij... Het durven zeggen dat ze het kamp gewoon niet konden betalen, was al een heel grote stap. Gelukkig konden wij via onze weggeefwinkel de ouders helpen met het krijgen van een koffer en extra kledij. Voor het financiële plaatje zijn we overal gaan kijken, bijvoorbeeld bij de mutualiteit en bij de stad. Uiteindelijk is het toch gelukt om het kamp te betalen.”

- Ingrid, ervaringsdeskundige bij KOCA vzw, uit 'Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs.' (2018)

Gelijkaardige vaststellingen kunnen worden gemaakt voor de tweede en derde graad in het secundair onderwijs. In vergelijking met 2006 tot 2007 is de deelname aan meerdaagse schoolactiviteiten tien jaar later gedaald. Ook hier is er een sterke sociale gradiënt naar het

diploma van de moeder. Terwijl 41,8 procent van de leerlingen met een hoogopgeleide moeder deelneemt aan meerdaagse uitstappen, is dit slechts 23,7 procent bij leerlingen met een midden-geschoolde (diploma secundair onderwijs) en laaggeschoolde moeder (geen diploma secundair onderwijs). Omdat de meerdaagse uitstappen grotendeels tijdens de schooluren georganiseerd worden (96,6 procent in de tweede graad, 83,5 procent in de derde graad), roept dit heel wat vragen op. **Veel scholen verdedigen het organiseren van meerdaagse uitstappen als een unieke kans om de blik op de wereld te verruimen voor leerlingen die thuis weinig stimulansen krijgen. Maar net deze groep neemt veel minder deel aan deze uitstappen.**

Maar het kan ook anders, getuigen **scholen die zichzelf een maximumfactuur opleggen.**

“*Alle leerjaren doen een uitstap en per graad is er een meerdaagse. Het vierde jaar gaat op meerdaagse naar Maastricht. We huren de jeugdherberg de hele week, voor twee groepen die elkaar aflossen. Zo sparen we de kosten van één eindpoetsbeurt uit en kan de bus die de tweede groep brengt de eerste groep terug meenemen.*”

- Pedagogisch coördinator Christine Matthys, pedagogisch coördinator van Koninklijk Atheneum Emanuel Hiel Schaarbeek

DE PRIJS VAN HET SCHADUWONDERWIJS

‘Schaduwonderwijs’ is een breed begrip dat diverse vormen van gratis en betalende buitenschoolse ondersteuning omvat. Het kan gaan om de gratis huiswerkbegeleiding van het buurtwerk, de bijlessen gegeven door commerciële firma’s of door individuele leerkrachten of studenten hoger onderwijs, tot de logotherapie die zich niet enkel bezighoudt met lees-, spellings of spraakstoornissen, maar ook met extra oefensessies voor kinderen die minder scoren op lees-, schrijf- en rekentaken.

Ook zomer- of andere vakantiescholen die tot doel hebben de leerachterstand (taal, wiskunde) van kansengroepen weg te werken, kunnen we onder ‘schaduwonderwijs’ rekenen. Omdat het tot de basisopdracht van scholen hoort om alle kinderen tijdens het schooljaar kwaliteitsvol onderwijs en waar nodig remediëring te bieden, adviseerde de Vlaamse Onderwijsraad om zomerscholen niet als een structurele oplossing voor een tekort aan brede basiszorg op school te zien.

Ook vele ouders steken heel wat tijd en energie in het bijwerken van hun kinderen. Ouders vinden dit niet hun taak, maar geven aan dat ze het zien als een noodzakelijk kwaad bij het ontbreken van voldoende kansen tot remediëring binnen de school. Ze wijzen zelf op ongelijke kansen voor kinderen van ouders die minder vertrouwd zijn met de lesinhoud.

De vraag naar private, betalende bijlessen bestaat al langer, maar is de voorbije jaren enorm toegenomen in Vlaanderen. Die evolutie heeft onder meer te maken met de leerachterstand opgelopen tijdens de coronacrisis. Niet alle kinderen vonden letterlijk (problemen met digitale connectie) of figuurlijk (problemen met interactie) hun weg in het afstandsonderwijs. Veel lessen vielen weg door schoolsluitingen, uitval van leerkrachten of leerlingen door ziekte of quarantaine. Tijd en extra ondersteuning voor remediëring ontbrak vaak. De extra middelen van minister van Onderwijs Ben Weyts (Bij sprong) zijn vaak niet voldoende of komen te laat om alle leerlingen bij te benen. Heel verontrustend is dat niet enkel ouders op zoek gaan naar bijlessen, maar volgens een online bevraging van TeacherTapp (2022) al vier op tien leerkrachten zelf leerlingen hebben doorverwezen naar betalende bijles buiten de school.

Die evolutie is een falen van de onderwijsopdracht van scholen.

Individuele leerlingen worden vaak (tijdelijk) geholpen met de bijlessen, maar het hele systeem heeft veel meer nadelen dan voordelen. De verantwoordelijkheid om alle leerlingen de nodige instructie(tijd) te geven verschuift naar buiten de schoolpoort. Leerkrachten zijn niet altijd op de hoogte van mogelijke problemen bij leerlingen die externe hulp zoeken. De kloof met leerlingen die ook nood hebben aan remediëring maar voor wie dure bijlessen geen optie zijn, wordt nog groter. Een groep ouders die hun toevlucht zoekt bij betaalde bijles buiten de school houdt ook niet altijd rekening met de talenten en interesses van hun kind. De wens van ouders om hun kind toch maar in een bepaalde richting te houden, legt soms te veel druk op kinderen die moeten slagen in een richting die niet bij hen past. Tenslotte is een job bij de steeds groter wordende bijlesfirma's soms een aantrekkelijker alternatief voor (startende) leerkrachten dan lesgeven in verschillende scholen. Dit versterkt het nu al nijpende

De verhoogde vraag naar private bijlessen is onder meer te wijten aan de leerachterstand opgelopen tijdens de coronacrisis.

lerarentekort. Niet ingevulde vacatures zorgen op hun beurt weer voor leerachterstand: een vicieuze cirkel.

Een tweede verontrustende evolutie die ook een impact heeft op schoolkosten, is het toenemend aantal diagnoses bij leerlingen. Een diagnose van een leer- of ontwikkelingsstoornis is nog te vaak een voorwaarde om extra zorg te krijgen in het gewoon onderwijs. De ondersteuningsnetwerken die extra specialisten uitsturen naar het gewoon onderwijs, worden voor dertig procent gefinancierd op basis van het aantal attesten bij de leerlingen. Omdat die attestering middelen oplevert, ontstaat er een 'diagnosedruk'. De wachtlijsten worden steeds langer, waardoor ouders die het zich kunnen permitteren hun toevlucht zoeken tot dure privéraadplegingen.

De weg naar een diagnose vraagt voor heel wat ouders kennis van het aanbod, tijd voor allerlei testen en uiteraard financiële middelen. We zien dan ook een overmatige vraag naar en toekenning van diagnoses bij leerlingen uit de middenklasse. Kinderen van ouders die uitsluitend lager onderwijs gevolgd hebben, hebben de laagste kans op een diagnose (slechts één procent). Kinderen van ouders die secundair onderwijs gevolgd hebben, hebben in vergelijking met de eerste groep tien keer zoveel kans op een diagnose (negen procent), kinderen van ouders wier ouders niet-universitair hoger onderwijs gevolgd hebben, hebben in vergelijking met de eerste groep vijftien à twintig keer zoveel kans op een diagnose (vijftien procent). Kinderen van ouders die universitair onderwijs volgden krijgen minder vaak een diagnose, maar toch nog steeds drie keer zo vaak als de eerste groep. De kans dat kinderen die een andere thuistaal spreken dan het Nederlands een diagnose toegewezen krijgen is half zo groot als de kans van kinderen die thuis Nederlands spreken².

Naast een groot verschil naargelang de socio-economische achtergrond, zijn de cijfers in Vlaanderen een stuk hoger dan wat men uit internationaal prevalentie-onderzoek zou mogen verwachten. Opnieuw zijn kinderen uit kansengroepen benadeeld in dit systeem, zij stromen vaker door naar het buitengewoon onderwijs, volgen een meer arbeidsmarktgerichte opleiding, blijven vaker zitten of stromen uit zonder kwalificatie. Maar ook meisjes zijn benadeeld, het zijn veel vaker jongens die een label krijgen (ADHD x 4; ASS x 6; Dyslexie x 2,5), waardoor de noden van meisjes vaak onopgemerkt blijven. Bovendien heeft een diagnose of 'label' ook heel wat implicaties voor het sociaal en emotioneel welbevinden van kinderen.

Aanbevelingen

Om het recht op kwaliteitsvol onderwijs te garanderen, en om ook écht het onderwijs een rol te laten spelen in het doorbreken van ongelijkheidsmechanismes, mogen jongeren geen nadeel ondervinden van hun socio-economische thuissituatie.

Het is dan ook noodzakelijk om te blijven werken aan de kosten in het onderwijs.

Er is ondertussen brede consensus bij onderzoekers, middenveld-actoren en armoedeorganisaties dat we **ook in het secundair onderwijs een maximumfactuur** nodig hebben.

Secundaire scholen die zichzelf een maximumfactuur opleggen, noemen dit zelf geen gemakkelijke maar noodzakelijke oefening die uiteindelijk een win-win is voor alle partijen. Het dwingt tot nadenken over wat nodig, en wat overbodig is. **Wat overblijft zijn weloverwogen keuzes die bijdragen tot kwaliteitsvol onderwijs met respect voor de draagkracht van ouders en het milieu.** Transparante kostenbeheersing leidt tot minder onbetaalde schoolfacturen en alternatieven voor dure vliegreizen, invulboeken en stapels kopies zijn duurzame keuzes.

“Sommige leerkrachten maken er een erezaak van interessante dingen te vinden die (bijna) gratis zijn. Samen met mijn collega volg ik de uitgaven nauwgezet op, wijs er leerkrachten tijdig op als ze nogal veel uitgeven en stel alternatieven voor.”

- Christine Matthys, pedagogisch coördinator van Koninklijk Atheneum Emanuel Hiel Schaarbeek

Door na te denken over de kosten op school worden scholen en leerkrachten ook uitgedaagd om na te denken over armoede en sociale uitsluiting. Extra begeleiding voor scholen die willen werken aan kostenbeheersing en armoedevaardig schoolbeleid komt ook de leerlingen ten goede.

Een maximumfactuur maakt het onderwijs natuurlijk niet gratis. Voor mensen met een laag inkomen kan zelf de maximumfactuur te hoog zijn. **Voor hen is het dan ook belangrijk dat de studietoelagen de reële kosten blijven volgen.**

Tenslotte vragen we ook oplossingen voor de kosten van specifieke onderwijsnoden (schaduwonderwijs, diagnosedruk, therapie, aanpassingen/software) **om drempels voor een echt inclusief onderwijs weg te werken.**

WELZIJNSZORG

Welzijnszorg is een beweging tegen armoede en sociale uitsluiting. We ijveren voor een samenleving waarin de middelen eerlijk verdeeld zijn en iedereen kansen krijgt. We doen dat op vier manieren: door armoedeorganisaties te ondersteunen, door vorming te geven en educatief materiaal ter beschikking te stellen, door campagne te voeren en door politiserend en ook politiek werk.

www.welzijnszorg.be

GEZINSBOND

De Gezinsbond werkt aan een gezins- en kindvriendelijke samenleving waar iedereen zich thuis voelt en zijn stem kan laten horen, los van zijn achtergrond en familiale situatie. We doen dit door belangenbehartiging, informatie, ondersteuning, diensten en voordelen. Kinderrechten staan centraal in onze werking, we ijveren voor een kindnorm die duidelijk stelt wat kinderen minimaal nodig hebben en maximaal aankunnen.

www.gezinsbond.be

Begrippenlijst

Schaduwonderwijs	Schaduwonderwijs is een breed begrip dat diverse vormen van gratis en betalende buitenschoolse ondersteuning omvat.
Studiekostenmonitor	Onderzoek van de Vlaamse overheid om een betrouwbare inschatting van studiekosten te maken.

BRONNEN

De Leebeeck, K., De Norre, J., Groenez, S., & Havermans, N. (2020). *Studiekosten in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs*. Gent: Steunpunt Onderwijs Onderzoek.

Unia. (2018). *Diversiteitsbarometer onderwijs*. Brussel : Unia- Interfederaal gelijkekansencentrum.

Marc Van den Brande en Marianne Coopman (Reds) (2020). *Buiten de School(m)uren*. Een verkenning van leren naast het reguliere onderwijskader.

Kennis, Liesbeth; Naomi Maene; Karlijn Ongena & Wendy van Humbeek. *(in)druk' + DVD 'Druk' en 'Herdruk' en (proef)druk*. Kinderrechtencommissariaat 2012

EINDNOTEN

1 Uitbesteden van de verkoop van studiemateriaal en de schoolfacturatie aan een externe, commerciële organisatie (CZB/V/KSO/2020/443). Commissie Zorgvuldig bestuur, juni 2020. Geraadpleegd op <https://docplayer.nl/201333447-Commissie-zorgvuldig-bestuur.html>

2 Kathleen Heyninck Eva Geerts olv prof cr. Wim Van den Broeck, VUB 2012. *Prevalentie-onderzoek naar diagnoseverklaringen in het Nederlandstalig basisonderwijs in Vlaanderen en Brussel*.

Meer weten

Vzw Krijt begeleidt scholen om armoedevaardiger te worden. Doorheen het traject bouwen ze samen met de school aan een visie op het vlak van armoede én aan concrete armoedebelidsmaatregelen op maat van de school. Vzw Krijt ontwikkelde verschillende handleidingen om mee aan de slag te gaan.

www.aanpakschoolfacturen.be

Vzw Krijt organiseert begin september al enkele jaren een boekencheck. Aan scholen en leerkrachten wordt gevraagd om na te gaan of alle leerlingen wel het nodige materiaal hebben. Op de website van Boekencheck worden tips en goede praktijken gedeeld om aan de slag te gaan voor een beter boekenbeleid.

www.boekencheck.be

In 2018 voerde Welzijnszorg campagne over gelijke kansen in het onderwijs. Het achtergrond dossier kan je lezen op de website van Welzijnszorg:

Dossier 2018 '1 op 5 loopt school in de buitenbaan'

De Gezinsbond vertaalde de kindnorm op verschillende beleidsdomeinen, ook voor onderwijs. Dit kan je raadplegen op de website van de Gezinsbond:

www.gezinsbond.be.

<https://www.gezinsbond.be/Gezinspolitiek/standpunten/Documents/Kindnorm/2019-Kindnorm-onderwijs.pdf>

EVENTUELE HERSCHIKING VAN DE SCHOOLVAKANTIES

– Vlaamse Scholierenkoepel –

*Het recht op rust
en vrije tijd moet
ten alle tijden
beschermd worden
in verder debat.*

De zin van het inkorten van de zomervakantie wordt al sinds de jaren negentig door heel wat onderzoekers aangekaart. Minister van Onderwijs Désir nam in 2021 een ingrijpende beslissing: **de schoolvakanties binnen het onderwijs van de Franse Gemeenschap worden vanaf schooljaar 2022-2023 grondig herschikt**. De data 30 juni en 1 september zullen er hun symbolische betekenis verliezen. In het onderwijs van de Franse Gemeenschap start de zomervakantie een week later en eindigt een week vroeger. Tegelijk wordt zowel de herfst- als de krokusvakantie met één week verlengd.

Deze ingrijpende wijziging, die zich breder kadert in 'Le Pacte pour un Enseignement d'excellence'¹, bracht ook het debat rond een nieuwe schoolkalender in het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap opnieuw tot leven. Vlaams minister van Onderwijs Ben Weyts zette de deur op een kier en vroeg advies aan de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV) en de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor).

In januari en februari 2022 bevroeg de Vlaamse Scholierenkoepel meer dan drieduizend scholieren over hoe zij kijken naar hun schoolvakanties en een eventuele herschikking daarvan. We keken hierbij verder dan een uitsluitend ja-nee-antwoord, we focusten ook op de argumenten pro en contra. Met al deze input gingen we aan de slag, dat resulteerde in een advies met zes beleidsaanbevelingen².

Wat zeggen scholieren over een herschikking van de schoolvakanties?

In ons advies besluiten we dat scholieren zich niet kunnen vinden in een mogelijke herschikking van de schoolvakanties op korte termijn.

Uit de resultaten van onze bevraging concluderen we dat bijna acht op de tien scholieren momenteel geen vragende partij zijn voor een nieuwe schoolkalender, zoals we die kennen in het onderwijs van de Franse Gemeenschap. Ongeveer één op de tien scholieren ziet zo'n nieuwe schoolkalender momenteel wel zitten.

Scholieren kunnen zich niet vinden in een mogelijke herschikking van de schoolvakanties op korte termijn.

Scholieren over hun meest ideale schoolvakantie

We stelden aan scholieren de volgende vraag: *wat maakt voor jou een schoolvakantie helemaal geslaagd?* Voor acht op de tien scholieren is een schoolvakantie ideaal als ze voldoende tijd hebben om met vrienden leuke dingen te doen. Mentale rust is een tweede belangrijke component om te spreken over een ideale schoolvakantie. 76 procent van de scholieren wil gedurende een schoolvakantie mentaal tot rust kunnen komen. Daarnaast zien we dat kunnen reizen tijdens een schoolvakantie 75 procent van de stemmen haalt. Ongeveer zeven op de tien scholieren geven aan dat ze tijdens een schoolvakantie veel tijd buiten willen spenderen en familie bezoeken in binnen- én buitenland.

“Een vakantie is voor mij echt geslaagd als ik tijd heb om te ontspannen, dat ik niet de hele tijd moet denken dat ik nog voor school moet werken.”

Als scholieren konden kiezen, zouden ze geen schoolwerk krijgen tijdens een schoolvakantie. Tezelfdertijd zien we in onze bevraging dat 78 procent soms tot altijd voor school moet werken tijdens de kortere vakanties (bv. herfstvakantie, paasvakantie enz.), een opvallend groot aantal. In de zomervakantie zien we het tegenovergestelde, zowat acht op de tien scholieren geven aan dat de zomervakantie grotendeels een huiswerkvrije periode is.

Huiswerk tijdens schoolvakanties zorgt ervoor dat scholieren tijdens een vakantie van één of twee weken blijven denken aan school en mentaal niet tot rust kunnen komen. Uit cijfers blijkt dat drie op de vier leerlingen aangeven dat ze kampen met schoolstress³. Dat school voor een beetje stress zorgt, is normaal, maar te veel stress kan negatieve gevolgen hebben op zowel het welzijn als de schoolprestaties. In de zomervakantie zien we dat scholieren hun mentale knop veel makkelijker kunnen omdraaien. Dat maakt van de zomervakantie ook de meest favoriete vakantie van scholieren, zo blijkt uit onze bevraging. 92 procent van de scholieren kiest voor de zomervakantie omdat deze het langste duurt, het mooi weer is én nauwelijks huiswerk bevat.

“Het zijn 2 maanden waar je je batterij weer volledig kan opladen. Door het jaar door zijn er ook vakanties van een of 2 weken, maar je blijft in je hoofd zitten met het werk dat je nog moet doen voor school, het einde is kort bij, je kan nooit volledig je zorgen over school vergeten.”

Naar een nieuwe schoolkalender?

We zien uit onze bevraging dat scholieren geen fan zijn van de nieuwe schoolkalender zoals we die zullen kennen in het onderwijs van de Franse Gemeenschap. De meerderheid (79 procent) van de scholieren ziet een inkorting van de zomervakantie met twee weken in ruil voor een langere herfst- en krokusvakantie momenteel niet zitten. Een klein deel (twaalf procent) van de scholieren ziet dat wel zitten.

De meerderheid van de scholieren is tegenstander omdat ze enerzijds nood hebben aan twee maanden zomervakantie om écht helemaal tot rust te komen. Anderzijds geven scholieren aan dat het tijdens de zomermaanden te warm is in de klas om zich te kunnen concentreren. Onderzoek van Harvard University⁴ toonde aan dat warmte in de klas moeilijker doet focussen, de concentratie verlaagt en dus ook de leerprestaties.

Scholieren geven aan dat de twee maanden zomervakantie essentieel zijn om écht helemaal tot rust te komen.

“Juli en augustus zijn de warmste maanden van het jaar. Dit is dus zeer demotiverend als het op dat moment school zou zijn. We willen dan graag buiten zijn en volop genieten van het mooie weer, want binnen de kortste keren regent het weer dagen aan een stuk.”

Recht op rust en vrije tijd

Scholieren hebben de grootste vrees dat een inkorting van de zomervakantie met twee weken betekent dat een deel van hun rustperiode verdwijnt. Voor scholieren betekenen twee weken herfst- en krokusvakantie niet noodzakelijk extra rustmomenten doorheen het schooljaar. Met een kortere zomervakantie zou automatisch een deel van hun huiswerkvrije periode veranderen naar een niet-huiswerkvrije periode tijdens een langere herfst- en krokusvakantie. Zo zien we vandaag dat andere tussentijdse schoolvakanties van twee weken

(bv. paasvakantie) nog grotendeels huiswerk en andere schoolse verplichtingen bevatten, in tegenstelling tot de huiswerkvrije zomervakantie.

“Zomervakantie is echt het moment dat ik na een heel schooljaar op rust kan komen, niet moet stressen over schoolwerk en ik na die 2 maand er weer helemaal kan invliegen. De vakanties tussen het schooljaar krijgen wij ook veel werk dus ik denk als er 2 weken bijkomen het gewoon erger wordt en dat mensen na dan 6 weken het mentaal of zelfs fysiek niet terug aankunnen.”

Moeten alle schoolvakanties dan niet een beetje meer lijken op de zomervakantie? Als je het aan scholieren vraagt, verwacht dan een volmondige “ja”. Scholieren willen tijdens alle schoolvakanties voldoende kunnen loskomen van schoolwerk, momenteel is dit voor de kortere schoolvakanties van één of twee weken een heikel punt. De Scholierenkoepel vindt het doodnormaal dat huiswerk tijdens een schoolvakantie altijd uitzonderlijk moet zijn. Ieder kind heeft recht op rust en vrije tijd, staat in artikel 31 van het Kinderrechtenverdrag⁵.

Het recht op rust en vrije tijd moet dan ook ten alle tijden beschermd worden in verder debat.

Onze zes beleidsaanbevelingen

1. Blijf luisteren naar de stem van alle scholieren in verder debat.

Scholieren zijn gebruikers van het onderwijssysteem en daarom één van de belangrijkste overlegpartners om te komen tot een breed gedragen beslissing. Het recht op participatie moet volgens ons in dit debat het basisfundament vormen: beslis met scholieren en niet over scholieren. Een beslissing die participatief tot stand komt, is meer gedragen, kwalitatiever en efficiënter op lange termijn. We vragen aan de minister van Onderwijs en beleidsmakers om aandachtig te blijven luisteren naar de stem van alle scholieren in verder debat. We vragen hen ook bijzondere aandacht te hebben voor scholieren in het buitengewoon onderwijs, OKAN-onderwijs en in deeltijdse trajecten.

2. Wees aandachtig voor de impact op de brede samenleving.

Scholieren zijn meer dan enkel scholieren, ze hebben ook nog een leven naast school. We mogen niet vergeten dat een herschikking van de schoolvakanties een grote en ingrijpende maatregel is. Een maatregel die niet alleen zwaar zal doorwegen op het leven van scholieren, maar ook op de brede samenleving. De herschikking van de schoolvakanties is niet enkel een onderwijskwestie, het is bij uitstek een maatschappelijke kwestie. We vragen beleidsmakers om voldoende stil te staan bij de impact op de brede samenleving en deze eerst zorgvuldig in kaart te brengen. Scholieren vragen in het bijzonder extra aandacht voor de impact op het jeugdwerk en gezinnen.

3. Sta in dit debat ook stil bij de leefachterstand van scholieren, niet enkel bij de leerachterstand.

De coronasituatie en de impact daarvan op het mentaal welzijn van onze jongeren, mag en kan niet worden losgekoppeld van dit debat. We vragen om in dit debat niet louter blind te staren op de leerachterstand of het zogenoemde zomerverlies. Wij roepen beleidsmakers op om ook stil te staan bij de leefachterstand van scholieren. Een onderwijsvisie die alles afmeet aan leerverlies en leerwinst mag nooit voorop staan.

4. Bescherm de bouwstenen van scholieren voor een geslaagde schoolvakantie, erken dat deze verbonden zijn met de zomervakantie.

We vragen aan de minister en beleidsmakers om de bouwstenen van scholieren voor een geslaagde schoolvakantie in het debat voldoende te erkennen en te beschermen bij een eventuele herschikking. We adviseren ook om rekening te houden met het feit dat de bouwstenen vaak onlosmakelijk verbonden zijn met één specifieke schoolvakantie, namelijk de zomervakantie.

5. Scholieren moeten tijdens alle schoolvakanties tot rust kunnen komen.

Scholieren geven aan dat kortere schoolvakanties niet altijd even ontspannend zijn door het vele huiswerk en naderende deadlines. Gegeven het recht op vrije tijd en rust, is het belangrijk dat scholieren tijdens alle schoolvakanties, dus ook de kortere, voldoende kunnen loskomen van schoolwerk. Zonder concrete en breed gedragen afspraken over huiswerk tijdens schoolvakanties, brengt een inkorting van de zomervakantie het recht op vrije tijd en rust extra in gevaar.

6. Zomerverlies moet in eerste instantie worden bijgewerkt op school en binnen de schooluren.

Onderwijs is op maat van iedereen, zo staat in ons memorandum⁶. Scholieren staan altijd open voor nieuwe veranderingen in het onderwijs als deze gelijke onderwijskansen bevorderen. De vraag is of een inkorting van de zomervakantie wel degelijk het wondermiddel is om het zomerverlies bij die groep scholieren weg te werken. Daarvoor is er nood aan bijkomend onderzoek. Voor de Vlaamse Scholierenkoepel moet in eerste instantie leerachterstand maximaal op school en binnen de reguliere schooluren worden bijgewerkt⁷. Zorgen dat iedereen mee is, blijft een essentiële taak van het onderwijs zelf en verdient een totaalaanpak.

VLAAMSE SCHOLIERENKOEPEL

De Vlaamse Scholierenkoepel (VSK) is dé organisatie van, voor en door alle scholieren in het Vlaamse middelbaar onderwijs. VSK wil de stem van scholieren overal laten meetellen, in de eerste plaats op school en bij het beleid. Daarom versterken we leerlingen en leerlingenraden in heel Vlaanderen en verkondigen we de mening van scholieren over alles wat met secundair onderwijs te maken heeft.

www.scholierenkoepel.be

Meer weten

Wat zeggen scholieren over verschillende onderwijsthema's:

<https://scholierenkoepel.be/artikels/categorie/kennisbank/categorie/wat-zeggen-scholieren>

De ongezouten mening van scholieren over een eventuele herschikking van de schoolvakanties:

<https://scholierenkoepel.be/artikels/scholieren-zijn-geen-fan-van-een-herschikking-van-de-schoolvakanties>

Advies van de Vlaamse Jeugdraad over de schoolvakanties:

<https://vlaamsejeugdraad.be/nl/nieuws/het-grote-schoolvakantievraagstuk>

Advies van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor):

<https://www.vlor.be/adviezen/organisatie-van-het-schooljaar>

Advies van de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV):

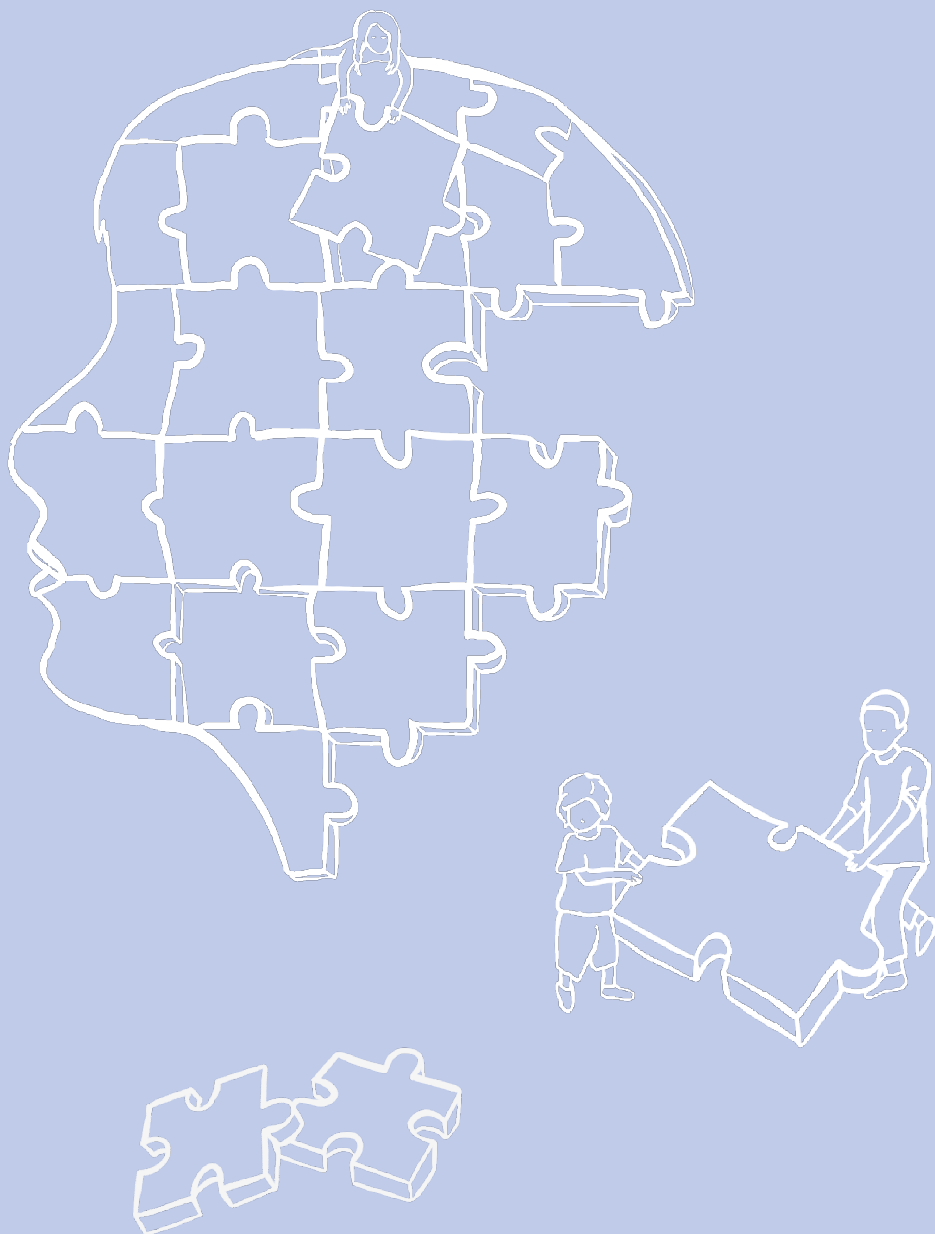
<https://www.serv.be/serv/publicatie/advies-re-organisatie-schooljaar>

EINDNOTEN

- 1 Fédération Wallonie-Bruxelles. (z.d.). *Pact pour un Enseignement d'excellence. Fédération Wallonie-Bruxelles*. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van <http://www.enseignement.be/index.php?page=28280>
- 2 Vlaamse Scholierenkoepel. (2022). *Scholieren zijn geen fan van een herschikking van de schoolvakanties*. VSK. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van <https://www.scholierenkoepel.be/artikels/scholieren-zijn-geen-fan-van-een-herschikking-van-de-schoolvakanties>
- 3 Vlaamse Scholierenkoepel. (2017). *Rapport tegen stress op school: meer dan yoga en een stressbal*. VSK. Geraadpleegd op 9 juni 2022, van <https://www.scholierenkoepel.be/artikels/stress-op-school>

- 4 Vandervelden, J. (2018). *10 miljoen studenten bewijzen het: bij warm weer zijn de examenresultaten slechter*. VRT NWS. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/05/30/10-miljoen-studenten-bewijzen-het--bij-warm-weer-zijn-de-examenr/>
- 5 UNICEF. (1989). *De 54 artikelen van het Kinderrechtenverdrag*. UNICEF. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van <https://www.unicef.be/nl/waarom-bestaat-unicef/het-kinderrechtenverdrag/de-54-artikelen-van-het-verdrag>
- 6 Vlaamse Scholierenkoepel. (2019). *De Stem van Scholieren - het memorandum van de Vlaamse Scholierenkoepel voor 2019*. VSK. Geraadpleegd op 14 juni 2022, van <https://scholierenkoepel.be/artikels/de-stem-van-scholieren-het-memorandum-van-de-vlaamse-scholierenkoepel-voor-2019>
- 7 Vlaamse Scholierenkoepel. (2021). *Rapport bevraging: hoe blikken leerlingen terug en vooruit na dit schooljaar?* VSK. Geraadpleegd op 9 juni 2022, van <https://scholierenkoepel.be/artikels/rapport-bevraging-hoe-blikken-leerlingen-terug-en-vooruit-na-dit-schooljaar>

SLOTBESCHOUWING

*De impact van onderwijs
op het leven van
kinderen en jongeren,
zowel in het heden als
in de toekomst, is
ontzettend groot.*

Slotbeschouwing

Kinderrechten zijn, net als mensenrechten in het algemeen, ondeelbaar. Dat betekent dat elk kinderrechts even belangrijk is. Het ene recht kan niet bestaan zonder het andere. Wanneer we inzoomen op het thema onderwijs, wordt die ondeelbaarheid en verwevenheid van kinderrechten erg duidelijk. De school doet immers meer dan kennis bijbrengen. Ze neemt een cruciale plek in in het leven van kinderen en jongeren. Onder meer als ontmoetingsplaats om met leeftijdsgenoten in contact te komen en als veilige haven voor kinderen en jongeren die thuis worden geconfronteerd met geweld.

De vele schoolsluitingen als gevolg van de corona- pandemie zetten het belang van onderwijs dan ook sterk in de verf. **De weerslag op de gezondheid en ontwikkelingskansen van leerlingen, maakt duidelijk dat de impact van onderwijs op de mogelijkheid om andere kinderrechten te verwezenlijken nauwelijks onderschat kan worden¹.** Dat bleek ook uit de grote corona- enquête “#jongerenovercorona” in 2020, waarin 44.000 jongeren aangaven hoe zij de coronacrisis ervaarden².

Omdat zo veel van onze lidorganisaties in hun dagelijkse praktijk worden geconfronteerd met het belang van de school in het leven van kinderen en jongeren, is de wisselwerking tussen het recht op onderwijs en de verwezenlijking van andere kinderrechten het centrale thema van deze publicatie. De diverse aspecten van het onderwijs worden vanuit een kinderrechtenperspectief in deze publicatie belicht. Als we de bijdragen van de verschillende organisaties naast elkaar leggen, dan identificeren we twee rode draden.

Hoe het recht op onderwijs van elk kind verwezenlijken?

Een eerste rode draad die we detecteren, is de vaststelling dat een aanzienlijke groep kinderen en jongeren vandaag drempels ervaart om volwaardig deel te nemen aan het onderwijs. Als we het Kinderrechtenverdrag erbij nemen, vinden we onder Artikel 28 het recht op onderwijs. Dit recht houdt onder meer in dat deelname aan het basisonderwijs verplicht en gratis moet zijn en dat vroegtijdig schoolverlaten moet worden voorkomen³.

Kinderen beginnen hun schoolloopbaan niet met dezelfde bagage. Hun rugzakken zijn gevuld

met uiteenlopende ervaringen, kwetsbaarheden en achtergronden. **Dat zij allemaal het recht hebben om onderwijs te volgen, betekent niet dat zij ook dezelfde leerkansen krijgen.** Ondanks de gratis toegang en de leerplicht voor al wie tussen de vijf en achttien jaar oud is, verhinderen verschillende factoren dat leerlingen zich kunnen ontplooien en kunnen leren op school. Een laag welbevinden, psychische problemen⁴, een problematische thuis- en gezinssituatie, een gebrek aan ondersteuning op school⁵, schoolkosten⁶, handicap⁷ enz. hebben allemaal een impact op de mate waarin kinderen en jongeren van hun recht op onderwijs kunnen genieten.

De impact van onderwijs op het leven van kinderen en jongeren, zowel in het heden als in de toekomst, is ontzettend groot. **In de scholen van nu wordt de basis voor later gelegd.** Onderwijs heeft belangrijke tools in handen om sociale gelijkheid te bevorderen, en zo bij te dragen aan een sociaal rechtvaardige samenleving waarin de kwaliteiten van elk kind maximaal gevalideerd worden. Net daarom is het zo belangrijk dat alle kinderen meekunnen op school.

Wat is de taak van het onderwijs?

Een tweede rode draad heeft betrekking op de vraag naar de inhoud en taken van het onderwijs. “Wat moeten kinderen leren?” en “wat hoort het onderwijs te doen?” zijn vragen die steevast terugkomen in onderwijsdebatten. Het Kinderrechtenverdrag zelf geeft een leidraad mee. **Artikel 29 bevat immers een (niet-limitatieve) lijst met na te streven onderwijsdoelen:**

- de zo volledig mogelijke **ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens** van het kind;
- het bijbrengen van **eerbied voor mensenrechten**;
- het bijbrengen van **eerbied voor de ouders van het kind, voor de eigen cultuur en die van anderen**;
- **voorbereiding op een verantwoord leven** in een vrije samenleving, met respect voor vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken en gemeenschappen;
- het bijbrengen van **eerbied voor de natuurlijke omgeving**⁸.

Het belang van het bijbrengen van waarden en normen zoals verdraagzaamheid, gendergelijkheid en respect voor andere culturen, wordt sterk benadrukt in het Kinderrechtenverdrag. Kinderrechteneducatie en wereldburgerschapeducatie sluiten hierop aan⁹.

Via kinderrechteneducatie krijgen leerlingen belangrijke tools in handen om op te komen voor hun eigen rechten en die van anderen. En wanneer het functioneren van de school zelf door-
drongen is van de principes van het kinderrechtenverdrag, waaronder inclusiviteit¹⁰ en participatie¹¹, kan dit ook **de hefboomfunctie van het onderwijs tegen sociale ongelijkheid ten goede komen**.

Door de toename van psychische problemen onder kinderen en jongeren, rijst ook de vraag naar wat de school moet betekenen voor het mentaal welzijn van haar leerlingen. Het VN-Kinderrechtencomité benadrukt de verbondenheid tussen het recht op onderwijs en alle andere kinderrechten, waaronder het recht op gezondheid¹². Het belang van onderwijs voor de mentale gezondheid van kinderen en jongeren krijgt, mede door de coronapandemie, steeds meer aandacht¹³. Voor veel leerlingen draagt naar school gaan bij aan hun mentale welzijn: het is niet enkel een plek om te leren, maar ook om contacten te leggen met leeftijdsgenoten en de eigen identiteit te ontwikkelen.

Anderzijds kan naar school gaan ook een bron van prestatiedruk en bezorgdheden zijn¹⁴. Jongeren zijn dan ook vragende partij voor meer aandacht voor mentaal welzijn op school¹⁵. Door in te zetten op psychische gezondheid dragen scholen niet enkel bij aan het welzijn, maar ook aan de leerkansen van hun leerlingen¹⁶.

Een kinderrechtenproof onderwijsbeleid

Doorheen deze publicatie werd duidelijk dat scholen een diversiteit aan kinderen en jongeren over de vloer krijgen. Het is geen evidente opdracht om te voorzien in een aanpak die aangepast is aan hun uiteenlopende achtergronden en noden. Het lerarentekort en de leerachterstand omwille van corona vergroten de huidige uitdagingen in het onderwijs.

De verschillende bijdragen in deze publicatie bieden een waaier aan oplossingen op beleidsniveau om de ontwikkelingskansen van kinderen en jongeren te vergroten. **Wanneer we de verschillende beleidsaanbevelingen naast elkaar leggen, identificeren we vier overkoepelende principes voor een kinderrechtenproof onderwijsbeleid.**

1. AANDACHT VOOR KWETSBAARHEDEN EN DREMPELS

Of het nu gaat om een handicap, schoolkosten, een psychische aandoening, een moeilijke thuissituatie enz., de uiteenlopende kwetsbaarheden die kinderen en jongeren ervaren mogen hen niet beletten om van kwaliteitsvol onderwijs te genieten. **Onderwijs dat inclusief is, heeft aandacht voor de drempels die leerlingen ervaren en streeft ernaar om deze zo veel mogelijk te beperken.** Dit is immers noodzakelijk opdat onderwijs haar hefboomfunctie tegen sociale ongelijkheid kan waarmaken.

2. HET MENTAAL WELZIJN VERSTERKEN

Kinderen en jongeren hebben recht op een goede mentale gezondheid, op school en daarbuiten. Onderwijs dat **inzet op het bespreekbaar maken van mentaal welzijn en het toeleiden naar psychische hulpverlening**, draagt bovendien niet enkel bij aan de gezondheid van haar leerlingen, maar ook aan hun onderwijskansen.

3. LUISTEREN NAAR DE STEM VAN KINDEREN EN JONGEREN

Kinderen en jongeren hebben het recht om hun mening te geven over zaken die hen aanbelangen, en dat die mening in overweging wordt genomen. Dat kan gaan om **inspraak in hun individuele studiekeuze en schooltraject, maar ook in het schoolbeleid of de onderwijsdoelen**. Inspraak vergroot immers de verbinding tussen leerling en de school, en draagt bij tot meer kwalitatieve keuzes zowel in het individuele studietraject als het school- en onderwijsbeleid.

4. EEN KINDERRECHTENBRIL OP SCHOOL EN IN DE LERARENOPLEIDING

Kwaliteitsvol onderwijs investeert niet enkel in het aanleren van 'klassieke' competenties zoals wiskunde en taal, maar ook in **kinderrechteneducatie**. Een transversale aanpak gestoeld op kinderrechten draagt ertoe bij dat kinderen hun eigen rechten en die van anderen kennen en hiervoor kunnen opkomen. Binnen de lerarenopleiding moet er dan ook expliciet aandacht gaan naar kinderrechten. Onderwijs dat gestoeld is op kinderrechten, vereist immers dat leraren weten wat kinderrechten inhouden én dat ze dit kunnen vertalen naar de klas- en schoolcontext.

We hopen dat deze vier overkoepelende principes een leidraad kunnen zijn voor beleidsmakers bij het vormgeven van een op kinderrechten gestoeld onderwijsbeleid in Vlaanderen.

Want zoals deze publicatie meermaals heeft aangetoond: onderwijs en het verwezenlijken van kinderrechten gaan hand in hand.

EINDNOTEN

- 1 Vergeet ons niet. Impact van corona op kinderrechten in 2021, p. 10-12. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen, december 2021.

- 2 Meer dan 44.000 kinderen en jongeren over corona. *Resultaten online-enquête #jongerenovercorona*. Kinderrechtencommissariaat, KeKi en Kinderrechtencoalitie, 27 mei 2020; Advies: Kindperspectief in de coronacrisis. Kinderrechtencommissariaat, 26 mei 2020.

- 3 Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind, art. 28. Verenigde Naties, 20 november 1989

- 4 zie hoofdstuk 3: Schooluitval voorkomen met NAFTA (Arktos); Hoofdstuk 8: School is zoveel meer dan leren alleen (UNICEF België); Hoofdstuk 9: Kunnen zijn wie je bent, dat is (onder)wijs! (SAM Steunpunt Mens en Samenleving).

- 5 Zie hoofdstuk 4: Recht op onderwijs in de integrale jeugdhulp (Vlaams Welzijnsverbond).

- 6 Zie hoofdstuk 10: Hoge schoolkosten hebben negatieve impact op het recht op ontplooiing (Gezinsbond en Welzijnszorg).

- 7 Zie hoofdstuk 2: Inclusief onderwijs is geen mythe (GRIP).

- 8 Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind, art. 29(1). Verenigde Naties, 20 november 1989.

- 9 Zie hoofdstuk 5: Kinderrechteneducatie (KIYO, Plan België & UNICEF België).

- 10 Zie hoofdstuk 2: Inclusief onderwijs is geen mythe; Hoofdstuk 3: Schooluitval voorkomen met NAFTA (Arktos); Hoofdstuk 8: School is zoveel meer dan leren alleen (UNICEF België); Hoge schoolkosten hebben negatieve impact op het recht op ontplooiing (Gezinsbond en Welzijnszorg). Hoofdstuk 9: Kunnen zijn wie je bent, dat is (onder)wijs! (SAM Steunpunt Mens en Samenleving).

- 11 Zie hoofdstuk 7: Juridisch correct kindvriendelijk handelen in de onderwijscontext (TZitemzo); Hoofdstuk 12: Scholieren aan het woord over een eventueleerschikking van de

schoolvakanties (Vlaamse Scholierenkoepel).

12 United Nations Committee on the Rights of the Child (17 april 2001). General comment No. 1, Article 29 (1), The aims of education(CRC/GC/2001/1), para 6.

13 Zin in school. UNICEF, 2021.

14 Zie hoofdstuk 8: School is zoveel meer dan leren alleen (UNICEF België); Hoofdstuk 9: Kunnen zijn wie je bent, dat is (onder)wijs! (SAM Steunpunt Mens en Samenleving); Hoofdstuk 12: Scholieren aan het woord over een eventuele herschikking van de schoolvakanties (Vlaamse Scholierenkoepel).

15 Resolutie. Commissie Welzijn (19 november 2021) (Kinderrechtendag in het Vlaams Parlement).

16 Zie hoofdstuk 3: Schooluitval voorkomen met NAFT (Arktos); Hoofdstuk 8: School is zoveel meer dan leren alleen (UNICEF België).

Over de Kinderrechtencoalitie

De Kinderrechtencoalitie bundelt de krachten van 31 middenveldorganisaties rond het thema kinderrechten. Door deze NGO's samen te brengen voor overleg, informatie-uitwisseling en gezamenlijke actie creëren we een forum en een netwerk.

Als netwerk kunnen we samen naar buiten treden, wat de impact van de acties van het middenveld verhoogt. Dat komt op zijn beurt de emancipatie van kinderen ten goede.

De Kinderrechtencoalitie ziet toe op de naleving van het VN Kinderrechtenverdrag in België door:

- Informatie en expertise rond kinderrechten samen te brengen en te verspreiden.
- Kinderrechten actief te promoten en bekend te maken.
- Te rapporteren aan het Kinderrechtencomité in Genève.

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

Kon. Maria Hendrikaplein 5/201
9000 Gent

www.kinderrechtencoalitie.be
info@kinderrechtencoalitie.be

  @kinderrechtencoalitie
 @KRcoalitie

In Vlaanderen gaan meer dan één miljoen kinderen en jongeren naar school. Om er te leren, maar ook om te groeien. Zowel letterlijk als figuurlijk. Want onderwijs is meer dan kennis vergaren alleen.

Elk kind heeft recht op onderwijs, zo stelt het Kinderrechtenverdrag. Helaas is dit niet voor alle kinderen en jongeren realiteit. Heel wat kinderen en jongeren ervaren drempels waardoor ze niet volwaardig kunnen deelnemen aan het onderwijs. Bovendien heeft naar school gaan, naast de verwezenlijking van het recht op onderwijs, impact op tal van andere kinderrechten.

Daarom bundelt de Kinderrechtencoalitie haar krachten in deze publicatie over onderwijs en kinderrechten. In 'Leer mij groeien' vertolken we de stem van kinderen en jongeren en benoemen we enkele uitdagingen in het onderwijs, met een diversiteit aan mogelijke oplossingen.

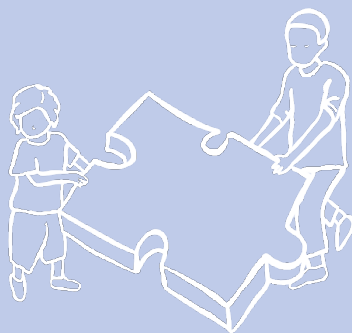

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

Kon. Maria Hendrikaplein 5/201
9000 Gent

www.kinderrechtencoalitie.be
info@kinderrechtencoalitie.be

  @kinderrechtencoalitie
 @KRcoalitie

Vlaanderen
verbeelding werkt